

**ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТӨСВИЙН ГАДУУРХ САНГУУДЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА:
БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА**

(Харьцуулсан судалгаа)

*Ц.Норовдондог (Ph.D.), Р.Нургүл, Э.Дашзэвэг
И.Жаргалзаяабямба, Д.Жигваагүнсэл,
Р.Оргилмаа, О.Билгүүтэй, С.Золжаргал*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТӨСВИЙН ГАДУУРХ САНГУУДЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ
БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

НЭГ.ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ, ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

ХОЁР.ДЭЛХИЙН ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

1. БҮГД НАЙРАМДАХ ФИНЛАНД УЛС
2. БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС
3. БҮГД НАЙРАМДАХ ФИЛИППИН УЛС
4. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС
5. БҮГД НАЙРАМДАХ ИРЛАНД УЛС
6. АВСТРАЛИ УЛС
7. ЯПОН УЛС

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

ХҮСНЭГТ 1.СУДАЛГААНД АВАГДСАН ОРНУУДЫН ТӨСВИЙН ГАДУУРХ САН БУЮУ ТУСГАЙ САНГУУД

ХҮСНЭГТ 2.УЛС ОРНУУДЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН САНГУУДЫН ТӨРӨЛ, ЗОРИЛГО

ХҮСНЭГТ 3.ДЭЛХИЙН УЛС ОРНУУДЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН САНГИЙН ТӨСВИЙН БҮРДҮҮЛЭЛТ

ХҮСНЭГТ 4.ФИНЛАНД УЛСЫН СУДАЛГААНД АВАГДСАН 6 САНГИЙН ТОВЧ ТОЙМ МЭДЭЭЛЭЛ

ХҮСНЭГТ 5.КАЗАХСТАН УЛСЫН “УЛСЫН НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН САН” БА “ДАМУ” БИЗНЕС ЭРХЛЭЛТИЙГ ДЭМЖИХ САН”-ГИЙН ТОВЧ ТОЙМ МЭДЭЭЛЭЛ

ХҮСНЭГТ 6.ФИЛИППИН УЛСЫН “ҮНДЭСНИЙ ГАМШГИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ МЕНЕЖМЕНТИЙН САН” БА “ТООЦООЛООГҮЙ ЗАРДЛЫН САН”-ГИЙН ТОВЧ ТОЙМ МЭДЭЭЛЭЛ

ХҮСНЭГТ 7 САНХҮҮГИЙН ДЭМЖЛЭГ АВАХ ҮНДСЭН ШАЛГУУР ЗАРЧИМ

ХҮСНЭГТ 8.БНСУ-ЫН “ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙГ ДЭМЖИХ ЗЭЭЛИЙН ЭРСДЭЛИЙН САН”-ГИЙН ТОВЧ ТОЙМ МЭДЭЭЛЭЛ

ХҮСНЭГТ 9.ИРЛАНД УЛСЫН ТУСГАЙ САНГУУДЫН ЖАГСААЛТ

ХҮСНЭГТ 10.ИРЛАНД УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ СУРГАЛТЫН САН, ОНЦГОЙ НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН НӨӨЦИЙН САН

ХҮСНЭГТ 11.АВСТРАЛИ УЛСЫН СУДАЛГААНД АВАГДСАН САНГУУДЫН ТОВЧ ТОЙМ МЭДЭЭЛЭЛ

ХҮСНЭГТ 12.ЯПОНЫ САНХҮҮГИЙН КОРПОРАЦЫН ҮҮРГҮҮД

ХҮСНЭГТ 13.ЯПОНЫ САНХҮҮГИЙН КОРПОРАЦЫН ЗЭЭЛИЙН СИСТЕМ

ХҮСНЭГТ 14.ЯПОНЫ САНХҮҮГИЙН КОРПОРАЦ

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

ЗУРАГ 1. БНСУ-ЫН ЖДҮ-ИЙГ ДЭМЖИХ МЕХАНИЗМ

ЗУРАГ 2. БНСУ-ЫН ЗЭЭЛИЙН ЭРСДЭЛИЙН СХЕМ

ЗУРАГ 3. САНХҮҮГИЙН ДЭМЖЛЭГ ТҮҮНД ТАВИГДАХ ХЯНАЛТ

ЗУРАГ 4. ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ЭХ ҮҮСВЭР

ЗУРАГ 5. АРИЛЖААНЫ БАНКНЫ ОРОЛЦОО

ЗУРАГ 6. ИРЛАНДЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХАРЬЯАНЫ АЛБАН БАЙГУУЛЛАГУУД

ЗУРАГ 7. АВСТРАЛИЙН ИРЭЭДҮЙ САНГИЙН УДИРДАХ ЗӨВЛӨЛИЙН БҮТЭЦ

УИИ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Улсын Их Хурлын гишүүнээс ирүүлсэн захиалгын дагуу “Засгийн газрын төсвийн гадуурх сангуудын үйл ажиллагаа: бусад орнуудын туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгаа, сургалтын хүрээлэнд гүйцэтгэлээ.

Судалгааны хамрах хүрээ: Захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу дээрх сэдвийн хүрээнд Солонгос, Казахстан, Филиппин, Япон, Австрали, Финланд, Ирланд зэрэг орнуудын туршлагыг судалсан болно. Орнуудын туршлагыг дараах асуудлуудын хүрээнд авч үзлээ:

- Засгийн газрын төсвийн гадуурх сангуудын эрх зүйн зохицуулалт;
- Сангийн удирдлага, зохион байгуулалт;
- Санг бүрдүүлэх орлогын эх үүсвэр;
- Сангийн зарцуулалт, түүнд тавигдах хяналт, ил тод байдал.

Судалгааны бүтэц: Энэхүү судалгаа нь дараах хэсгүүдээс бүрдэнэ. Үүнд:

1. Засгийн газрын төсвийн гадуурх сан буюу тусгай сангуудын талаарх ерөнхий мэдээлэл, олон улсын чиг хандлага
2. Дэлхийн улс орнуудын туршлага

Түлхүүр үг: *Засгийн газрын сангууд, төсвийн гадуурх сан*

Keywords: *Government funds, Extrabudgetary funds*

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Засгийн газрын сан гэдэг нь олон нийтийн хөрөнгийг төвлөрүүлэн хуваарилах төрийн санхүүгийн механизмын нэг бөгөөд төрийн санхүүгийн тогтолцооны нэг чухал хэсэг нь болж байдаг. Дэлхийн улс орнууд олон төрлийн хэрэгцээ шаардлагын үүднээс Засгийн газрын санг байгуулдаг.

Сан байгуулах зорилго. Улс орнууд төсвийн хөрөнгийн зарцуулалтыг уян хатан байлгах, төсвөөс тодорхой зориулалтаар гаргаж байгаа зардлыг бодлогод нийцүүлэн оновчтой хуваарилах, хуваарилагдсан хөрөнгийн хадгалалт хамгаалалт, зарцуулалт хийх процедурыг илүү хялбар болгох зорилгоор Засгийн газрын санг байгуулдаг. Тэдгээр сангуудыг зориулалтын хувьд тусгайлсан сан, хөгжлийн сан, нөөцийн сан, тогтворжуулалтын сан, хуримтлалын сан, төсвийн санхүүжилтийн сан, зээл тусламжийн сан, байнгын үйл ажиллагаатай сан, өрийн хуримтлалын сан, нууцын сан болон бусад сан гэх зэргээр ангилж байна.

Олон улсын туршлагаас харахад, Засгийн газрын санг аль болох цөөн тоогоор байгуулж, зориулалт нь оновчтой бөгөөд үйл ажиллагаа нь үр ашигтай, хяналттай байхаар зохион байгуулах нь чухал гэж үздэг байна.

Сангийн эрх зүйн зохицуулалт. Судалгаанд авагдсан орнуудын Засгийн газрын сангуудын эрх зүйн зохицуулалт дараах хэлбэртэй байна.

- Төсвийн эрх зүйн хүрээнд зохицуулах;
- Тусгайлсан хууль батлах;
- Тухайн санг зохицуулсан дүрэм, журам батлах;
- Сангийн удирдлагатай гэрээ байгуулах.

Засгийн газрын сангийн удирдлага, зохион байгуулалт. Олон улсын туршлагаас харахад, Засгийн газрын сангууд удирдлагын харьяаллын хувьд Сангийн яамны төвлөрсөн удирдлагад харьяалагдах сан; тухайн нэг яам, эсхүл хэрэгжүүлэгч агентлагийн удирдлагад харьяалагдах сан; бие даасан удирдлага бүхий сан; орон нутгийн удирдлагад харьяалагдах сан гэх мэтийн харьяалалтай байна.

Сангийн эх үүсвэр бүрдүүлэлт, зарцуулалт. Дэлхийн улс орнууд Засгийн газрын сангуудын эх үүсвэрийг тусгайлсан санхүүжилт хийх (татвар, шимтгэлийн орлого гэх мэт); төсвийн шилжүүлэг; төлбөр, хураамж; эд хөрөнгө, эрх борлуулсны орлого; үйлчилгээ үзүүлсний орлого; зээл, өр төлбөр; гадаад зээл тусламж зэрэг эх үүсвэрүүдээс бүрдүүлж байна.

Зарцуулалтын хувьд тусгайлсан татвар, шимтгэлийн орлогоор тусгайлан төлөвлөсөн арга хэмжээг санхүүжүүлэх; тусгайлсан татвар, шимтгэлийн орлогоор ерөнхий арга хэмжээг санхүүжүүлэх; ерөнхий татварын орлогоос тусгайлсан арга хэмжээг санхүүжүүлэх гэсэн 3 хэлбэртэй байна.

Засгийн газрын сангийн хяналт, үнэлгээ, ил тод байдал. Олон улсад, сангийн үйл ажиллагааг үр ашигтай явуулахын тулд оновчтой хяналтын системийг бий болгох нь чухал гэж үздэг. Энэ хүрээнд Засгийн газрын зүгээс хатуу хяналт тогтоохоос гадна сангийн дотоод хяналт маш сайн байх нь чухал гэж үздэг. Түүнээс гадна Засгийн газрын сангийн хэмжээ, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг харгалзан тэдгээрийн үйл ажиллагааг хянахад олон нийтийн оролцоог хангах нь чухал байдаг. Санг байгуулах болон түүний үйл ажиллагааг зохицуулсан хууль, журам, мөн сангийн удирдлагатай холбоотой асуудлыг олон нийтээр хэлэлцүүлэх нь өндөр ач холбогдолтой гэж нийтлэг байдлаар үзэж байна. Мөн түүнчлэн сангийн үйл ажиллагаа болон тайлагнал ил тод байх ёстой гэсэн зарчмыг баримталж байна.

Гадаадын зарим орны төсвийн гадуурх сан, түүний эрх зүйн орчны тухайд

Судалгаанд хамрагдсан Финланд, Казахстан, БНСУ, Филиппин, Австрали, Япон, Ирланд зэрэг орнуудын туршлагаас үзэхэд, эдгээр улс орнууд төсвийн гадуурх сангийн эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхдээ сангийн зорилго, эрх зүйн статус, санхүүгийн эх үүсвэр, зарцуулалт, удирдлага, зохион байгуулалт, хариуцлагатай, илт тод байдал зэргийг тодорхой болгох, тэдгээрийн үр ашиг, үр нөлөөг дээшлүүлэх чиглэлийг баримтлан хууль, эрх зүйн орчныг тодорхой байдлаар бүрдүүлэн ажиллаж байна. / Судалгааны харьцуулалтыг хүснэгт 1-ээс үзнэ үү/

Судалгаанаас үзэхэд, эдгээр 7 улсын судалгаанд авагдсан төсвийн гадуурх 21 сангийн 2 нь инновац, шинжлэх ухааны, 2 нь соёл урлаг, спортын, 3 нь зээл, зээлийн батлан даалтын, 6 нь хөдөлмөр эрхлэлт, ЖДҮ-г дэмжих, 4 нь гамшиг, онцгой байдлын, 3 нь орон нутгийн хөгжлийг дэмжих, 1 нь нийгмийн даатгалын чиглэлээр тус тус үйл ажиллагаа явуулж байна.

Эрх зүйн зохицуулалтын хувьд Финланд, Казахстан, Ирланд зэрэг орнууд төсвийн гаруурх сангуудыг ерөнхийлөн зохицуулсан тусгай хуульгүй бөгөөд Төсвийн тухай хууль тогтоомжийн хүрээнд ерөнхий шаардлага, шалгуур, үйл ажиллагааны үндсэн хүрээг зохицуулж, үйл ажиллагааны нарийвчилсан зохицуулалтыг тухайн сангийн талаарх тусгайлсан хууль, дүрэм, журмаар зохицуулдаг байна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын эрх зүйн орчны хүрээний зарим онцлох зүйл, зохицуулалтуудыг дурдвал:

Финланд Улсад төсвийн гадуурх сангуудыг (Extra-budgetary Funds) байгуулах, удирдах зэрэг удирдлага, хяналтыг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон ерөнхий харилцааг Төсвийн тухай хууль тогтоомжоор зохицуулдаг.

Харин тухайн сантай холбоотой сангийн бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүрэг, үйл ажиллагааны нарийвчилсан зохицуулалтыг тусгайлсан хууль, бусад эрх зүйн актаар тогтоодог байна. Жишээлбэл: **Төрийн батлан даалтын сан** (State Guarantee Fund)-ийн тухайд Төсвийн тухай хуулиар ²² (State Budget Act (423/1988)), Төсвийн тухай тогтоол ²³ (State Budget Decree (1243/1992))-оор удирдлага, зохион байгуулалт, хяналт, нягтлан бодох бүртгэл, дотоод хяналт болон хөндлөнгийн аудит хийх, үйл ажиллагааг нь нээлттэй ил тод байлгах зэрэг ерөнхий буюу үндсэн үйл ажиллагааны шаардлагыг зохицуулсан байдаг бол Төрийн баталгааны сангийн хууль ²⁴ (Act on the State Guarantee Fund (444/1998)), Төрийн баталгааны сангийн журам ²⁵ (Decree on the State Guarantee Fund (957/1998)), Улсын экспортын зээлийн баталгааны тухай хууль ²⁶ (Act on the State's Export Credit Guarantees (422/2001)), Усан онгоцны үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаа эрхэлдэг компаниудад олгох төрийн баталгааны тухай хууль ²⁷ (Act on State Guarantees Granted to Companies Engaged in Shipbuilding or Shipowning Operations (573/1972)), Байгаль орчныг хамгаалахад чиглэсэн аж үйлдвэрийн хөрөнгө оруулалтад олгох төрийн баталгаа, экспортын баталгааны тухай хууль ²⁸ (Act on State Guarantees and Export Guarantees Granted to Industry for Investments Promoting Environmental Protection (609/1973)) болон Үндсэн түүхий эдийн нийлүүлэлтийг хангах төрийн баталгааны тухай хууль ²⁹ (Act on State Guarantees Granted to Ensure the Supply of Basic Raw Materials (651/1981)) зэрэг бусад хамаарал бүхий

²² State Budget Act of Finland, https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1988/en19880423_20060447.pdf

²³ State Budget Decree of Finland, https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1992/en19921243_20070677.pdf

²⁴ Act on the State Guarantee Fund (444/1998), https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980444_20010424.pdf

²⁵ Decree on the State Guarantee Fund (957/1998), <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980957.pdf>

²⁶ Act on the State's Export Credit Guarantees (422/2001), <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010422.pdf>

²⁷ Act on State Guarantees Granted to Companies Engaged in Shipbuilding or Shipowning Operations (573/1972), https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1972/en19720573_19931143.pdf

²⁸ Act on State Guarantees and Export Guarantees Granted to Industry for Investments Promoting Environmental Protection (609/1973): <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1973/en19730609>

²⁹ Act on State Guarantees Granted to Ensure the Supply of Basic Raw Materials (651/1981)

<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1985/en19850651.pdf>

олон эрх зүйн актуудаар нарийвчилсан үйл ажиллагаа, тодорхой асуудлуудыг нь зохицуулсан байна.

Финландын хувьд, төсвийн гадуурх сангуудын эрх зүйн статус нь харилцан адилгүй, янз бүрийн хэлбэртэй байна. Тухайлбал, Финландын Инновацийн сан Парламентынхаа дэргэд ажилладаг, парламентад шууд ажлаа хариуцан тайлагнадаг бол Улсын батлан даалтын сан нь Финландын Эдийн засаг, хөдөлмөр эрхлэлтийн яамны дэргэд байдаг. Харин Финландын Үндэсний лоттерейн сан нь зуун хувь төрийн өмчит компанийн хэлбэртэй бол Финландын Соёлын сан нь цэвэр олон нийтийн сан хэлбэртэй, Финийн ажиллах орчны сан нь төр болон ажил олгогчийн хувь оролцоотой, бие даасан байгууллага хэлбэрээр тус тус ажилладаг байна. Төсвийн гадуурх сангуудыг харьяалах яамдаас нь гадна ихэнх тохиолдолд Төрийн сан (State Treasury) нь санхүүгийн бүртгэл, мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангаж ажилладаг.

Казахстан Улсын хувьд Засгийн газрын төсвийн гадуурх сангуудын удирдлага, менежментийг сайжруулах чиглэлээр нэлээд ахиц дэвшил гаргасан нь харагдаж байна. Тус улсад Засгийн газрын сангуудыг зохицуулдаг тусгайлсан хууль байхгүй бөгөөд үүнийг салбарын холбогдох хууль тогтоомж болон бусад эрх зүйн актаар зохицуулж байна. Казахстан Улсын 2023-2025 оны төсвийн тухай хуульд³⁰ тусгаснаар Казахстанд "Самрук-Казына" Үндэсний баялгийн сан, Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Үндэсний сан зэрэг 8 төрлийн төсвийн гадуурх сан үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэхүү судалгаанд жишээ болгож тус улсын "Улсын нийгмийн даатгалын сан" болон "Даму" бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан" гэсэн 2 санг авч үзлээ. Эдгээр сантай холбоотой онцлог зохицуулалтыг товч дурдвал:

“Улсын нийгмийн даатгалын сан” Энэхүү сан нь хувьцаат компани (цаашид НДС) хэлбэртэйгээр Засгийн газрын 2004 оны 237 дугаар тогтоолоор байгуулагдсан бөгөөд үндсэн зорилго нь албан журмын нийгмийн даатгалын тогтолцоог нэвтрүүлэх, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хуримтлуулах, түүнийг зорилгын дагуу зарцуулах нөхцөлийг хангахад оршино.

Казахстан Улсын хувьд НДС нь Тэтгэврийн сангаас тусдаа байдаг бөгөөд тус сангаас Улсын нийгмийн даатгалын тухай хуульд заасан нийгмийн даатгалаас олгох төлбөрүүдийг олгодог (үүнд, хөдөлмөрийн чадвараа алдах, асран хамгаалагчаа алдах, ажилгүйдлийн үед, жирэмсний болон төрсний дараа, хүүхэд үрчилж авахад олгох төлбөрүүд орно). Түүнээс гадна сангийн хөрөнгийг Засгийн газраас тогтоосон санхүүгийн хэрэгсэлд байршуулах, нийгмийн даатгалын шимтгэл болон түүнийг хугацаандаа, эсхүл бүрэн төлөөгүйн улмаас ноогдуулсан торгуулийн илүү (алдаатай) төлөгдсөн мөнгөн дүнг, мөн алдаатай илүү тооцогдсон мөнгөн дүнг буцаан олгоход зарцуулж байна.

Тус сан нь Улсын нийгмийн даатгалын тухай хууль болон “Улсын нийгмийн даатгалын сан” ХК-ийн дүрмээр үйл ажиллагаа нь зохицуулагддаг хувьцаат компани хэлбэртэй. Удирдлага, зохион байгуулалтын хувьд дээд байгууллага нь Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам бөгөөд удирдлагыг Удирдлагын зөвлөл, өдөр тутмын үйл ажиллагааг Ерөнхий захирал хэрэгжүүлдэг.

Харин сангийн хөрөнгийн удирдлагыг Эдийн засгийн бодлогын зөвлөлөөс баталснаар, НДС-тай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр Казахстаны Үндэсний банк хэрэгжүүлж байна. Үндэсний банк нь сангийн хөрөнгийг төвлөрүүлэх, байршуулах болон хөрөнгө оруулалтын орлогод хамаарах бүх үйл явцыг хариуцдаг. НДС нь дотоод аудитаас гадна хөндлөнгийн, мэргэшсэн аудиторыг татан оролцуулах замаар санхүүгийн тайланд жил бүр аудит хийлгэдэг. Энэхүү аудитор гуравдагч этгээдийн хувьд санхүүгийн тайлангийн найдвартай байдал, мөн уг тайлан Олон улсын санхүүгийн тайлангийн стандартад нийцсэн эсэх талаар дүгнэлт гаргадаг.

³⁰ О республиканском бюджете на 2023 – 2025 годы Закон Республики Казахстан от 1 декабря 2022 года № 163-VII ЗРК., <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000163>

“Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан нь мөн Хувьцаат компани (цаашид “Даму” сан) хэлбэртэй бөгөөд бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн (цаашид БЖДҮ) тогтвортой хөгжлийг дэмжих зорилготой байгуулагдсан. 2006 онд “Казына” тогтвортой хөгжлийн сангийн бүрэлдэхүүнд ажиллаж байгаад 2013 оноос “Байтерек” Үндэсний удирдах холдингийн бүрэлдэхүүнд ажиллаж эхэлсэн. “Даму” сан ганц хувьцаа эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд эзэмшигч нь “Байтерек” Үндэсний удирдах холдинг (цаашид “Байтерек” ҮҮХ) байна. “Байтерек” ҮҮХ нь Казахстан Улсын Ерөнхийлөгчийн 2013 оны 571 дүгээр зарлигийн дагуу байгуулагдсан бөгөөд Засгийн газрын мэдэлд (Үндэсний эдийн засгийн яам) байдаг. “Даму” сан нь үйл ажиллагаагаа явуулахдаа Казахстан Улсын Хувьцаат компанийн тухай хууль, бусад холбогдох хууль тогтоомж болон “Байтерек” ҮҮХ-ийн холбогдох дүрэм, журам, бусад баримт бичгийн хүрээнд зохицуулдаг. Казахстаны бүс нутаг, хотуудад “Даму” сангийн салбар болон төлөөлөгчийн газрууд ажилладаг бөгөөд одоогийн байдлаар 20-д салбартай байна.

Тус сан нь дотоод хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог хэрэгжүүлдэг. Түүнээс гадна сангийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн аудитыг аудитын байгууллагаас жил бүр хийдэг байна.

БНСУ-ын төсвийн гадуурх сан буюу тусгай сангийн зохицуулалтыг Зээлийн эрсдэлийн сангийн (Korea credit guarantee fund) жишээгээр төлөөлүүлэн авч үзлээ. БНСУ-ын төрөөс жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих тал дээр Төв банк, Засгийн газар, Орон нутгийн засаг захиргаа зэрэг гурван байгууллага голлох үүрэг гүйцэтгэдэг байна. БНСУ-ын Зээлийн эрсдэлийн схем (CGS-Credit Guarantee Scheme) нь зээлийн эргэн төлөгдөх эрсдэлийг нөхөх зорилгоор ЖДҮ-ийн зээлд баталгаа гаргаж өгдөг схем юм. Энэ нь ЖДҮ-ийн санхүүжилтэд хамгийн үр дүнтэй, зах зээлд ээлтэй төрийн оролцоо гэдгээрээ алдартай. БНСУ-ын Зээлийн эрсдэлийн сангийн тухай хуульд хамгийн сүүлд 2019 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон ба 7 бүлэг 49 зүйлтэй байна³¹. Зээлийн эрсдэлийн сангийн хөрөнгө оруулалт, нийт санхүүжилт нь Засгийн газраас 45%, банкнуудаас 50%, үлдсэн 5% нь санхүүгийн байгууллагууд, эсхүл томоохон аж ахуйн нэгжүүдийн хандив зэрэг бусад эх үүсвэрээс бүрддэг. Сангийн яам (Ministry of Strategy and finance), Санхүүгийн үйлчилгээний хороо (Financial Service Commission), Жижиг, дунд бизнесийн удирдлага (Small and Medium Business Administration) зэрэг төрийн байгууллагууд тус сангийн үндсэн үйл ажиллагаанд хяналт тавин ажилладаг байна.

Энэхүү тусгай сангаас олгогдож байгаа санхүүгийн дэмжлэгийг арилжааны банкаар дамжуулан 75%-ыг ЖДҮ-д, 25%-ыг том хэмжээний аж ахуйн нэгжүүдэд олгодог байна.

Филиппин Улсад Тусгай зориулалтын сангийн үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтыг Төсвийн ерөнхий хууль (General Appropriations Act (GAA)) болон Төсвийн шинэчлэлийн тухай хууль (Budget Modernization Act)³²-уудаар зохицуулсан байна. Төсвийн шинэчлэлийн тухай хууль нь 2018 онд өргөн баригдсан бөгөөд Конгрессын Төлөөлөгчдийн танхимаар хэд хэдэн удаа хэлэлцэгдэн, одоогоор Сенатын танхимд хэлэлцэх шатандаа байгаа төсөл юм. Төсвийн шинэчлэлийн хүрээнд тус хуулийн төсөлд зааснаар Тусгай зориулалтын сан (Special Purpose Funds (SPFs)) нь улсын төсвийн төлөвлөсөн бүх зардлыг нарийвчлалтай, ил тод байлгахын тулд зөвхөн **Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн сан** (the National Disaster Risk Reduction and Management Fund (NDRRMF)), **Тооцоолоогүй зардлын сан** (the

³¹ Korean law information center, <https://law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=Credit+Guarantee+Scheme&x=0&y=0#liBgcolor9>

³² Төсвийн шинэчлэлийн тухай хууль (Budget Modernization Act)- хуулийн дэлгэрэнгүй нэр нь “Төрийн санхүүгийн удирдлагын хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, төсвийн тогтвортой байдлыг дэмжих, улсын төсвийг батлах Конгрессын бүрэн эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх, төрийн санхүүгийн удирдлагын нэгдсэн тогтолцоог бий болгох, төсвийн ил тод байдал ба оролцоог нэмэгдүүлэх замаар төсвийн үйл явцыг шинэчлэх тухай хууль” (An act to reform the budget process by enforcing greater accountability in public financial management, promoting fiscal sustainability, upholding congress' prerogative and duty to ascertain the nation's budget, instituting an integrated public financial management system, and increasing budget transparency and participation) юм.

Contingent Fund), **Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн хууль ёсны хувьцаа** (Statutory Shares of LGUs), болон **Төсөв боловсруулах шатанд нарийн тогтоогдоогүй бусад Тусгай зориулалтын сангууд** (other SPFs not falling under any of the preceding purposes, the details of which could not be determined during the budget preparation stage, and based on the parameters to be set in the IRR) сангууд байхаар хуулиар тогтоож хязгаарласан байна.

Австрали Улсад төсвийн гадуурх тусгай сангийн үйл ажиллагааг зохицуулсан тусгайлсан хууль байхгүй боловч сангийн тусгай данстай холбоотой ерөнхий харилцааг Төрийн удирдлага, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013)-ийн дагуу зохицуулдаг бөгөөд тухайн сан тус бүр нь өөр өөрийн тухайлсан хууль, эрх зүйн актуудаар зохицуулагддаг байна. Жишээлбэл: **Австралийн Ирээдүй сан** (*Australia Future Fund*) нь Засгийн газраас байгуулсан бие даасан баялгийн сан юм. Энэ сангийн үйл ажиллагаа 2006 онд батлагдсан 6 бүлэг, 85 зүйл бүхий Ирээдүй сангийн тухай хуулиар зохицуулагддаг.

Австралийн Ирээдүй сан нь Анагаахын судалгааны ирээдүй сан (*Medical Research Future Fund*), Австралийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн сан (*Disability Care Australia Fund*), Ирээдүйн ган гачгийн сан (*Future Drought Fund*) Онцгой байдлын сан (*Disaster Ready Fund*), Абориген болон Торрисын арал, далайн ирээдүйн сан (*Aboriginal and Torres Strait Islander Land and Sea Future Fund*) зэрэг 5 дэд сантай. Эдгээр дэд сан тус бүр өөр өөрийн тусгайлсан хуулиар зохицуулагддаг.

Япон Улсын төсвийн гадуурх сангуудын нэг болох Японы Санхүүгийн Корпорац³³ (JFC-Japan Finance corporation) нь Сангийн яамны харьяанд байдаг, хувьцааг нь 100 хувь Засгийн газар эзэмшдэг бөгөөд бодлогод суурилсан санхүүгийн өргөн хүрээний иж бүрэн, цогц үйлчилгээ үзүүлдэг тусгай корпорац юм. Тус байгууллага нь хувийн санхүүгийн байгууллагуудын санхүүгийн дутагдлыг нөхөх замаар төрөөс жижиг, дунд бизнес, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын талаар баримтлах бодлогод үндэслэн батлагдсан хууль, төсвийн хүрээнд санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага юм. Энэхүү корпорац 495 санхүүгийн байгууллагатай бизнесийн хамтын ажиллагаатай ба нийт Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн санхүүжилтийн 4.2%-ийг бүрдүүлдэг байна. Корпорацийн үйл ажиллагаа нь **Японы санхүүгийн корпорацийн тухай хууль**³⁴ (the Japan Finance Corporation Act)-аар зохицуулагддаг. Энэхүү хуулийг анх 2007 онд баталж, 2022 онд шинэчлэн найруулсан. Японы Санхүүгийн Корпорац (JFC-Japan Finance corporation)-ын зорилго нь хувийн санхүүгийн байгууллагуудын санхүүжилтийн дутагдлыг нөхөх, иргэд олон нийт болон ЖДҮ, хөдөө аж ахуй, загас, ойн аж ахуй зэрэг салбаруудад санхүүгийн дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, гамшиг, осол, терроризм, халдварт өвчин гэх мэт онц ноцтой нөхцөл байдлын улмаас дотоодын болон олон улсын санхүүгийн гүйлгээ тасалдсан үед учирсан хохирлыг арилгахад шаардлагатай санхүүжилтийг банк болон бусад санхүүгийн байгууллагаас татан төвлөрүүлэх, зарцуулах, иргэдийн амьдралыг дээшлүүлэхэд хувь нэмэр оруулахад чиглэгддэг.

Ирланд Улсын Засгийн газрын харьяанд Нийгмийн хамгааллын 3 сан, төсвийн гадуурх 33 тусгай сан (extra-budgetary fund) үйл ажиллагаа явуулдаг. Нийгмийн хамгааллын 3 сангаас Нийгмийн даатгалын сан нь тусгай сан юм. Тусгай сангууд нь Засгийн газрын 18 салбарын яамны чиглэлээр ажилладаг. Тусгай сангуудыг ерөнхийд нь зохицуулсан тусгайлсан хууль байхгүй бөгөөд ихэнх тохиолдолд нийгэмд тулгараад буй тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор тусгайлсан сан байгуулж, үйл ажиллагааг нь зохицуулах тухайлсан хууль батлан мөрддөг. Эдгээр сангууд нь яамдаас хараат бус эрх зүйн статустай хэдий ч дангаар бие даан шийдвэр гаргах эрхгүй байдаг. Засгийн газрын яамд, зарим тохиолдолд Үндэсний төрийн

³³ Японы Санхүүгийн Корпорац https://www.jfc.go.jp/n/company/jfc_method.html

³⁴ Японы Санхүүгийн Корпорацийн тухай хууль <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=419AC0000000057>

сангийн удирдах агентлаг (National Treasury Management Agency) нь тусгай сангуудыг удирддаг байна.

Тусгай сангууд нь Засгийн газрын харьяанд байх нэгж хэдий ч үйл ажиллагааных нь зардлыг жил бүрийн улсын төсөвт тусгадаггүй. Иймээс сангийн орлого, зарлагыг төсвийн мэдэгдэлд багтаадаггүй, сангийн хөрөнгийн зарцуулалт нь төсвийн үндсэн үйл явцаас тусдаа байдаг байна. Тусгай сангууд нь ихэвчлэн төсвийн тухай хуульд хамрагдахгүй, банк, санхүү болон бодлого, үйл ажиллагааны хувьд тусдаа байна. Харин улсын санхүү, мөнгөний бодлогын хүрээнд тусгай сангуудын орлого, зарлага, хөрөнгө, өр төлбөрийг Засгийн газрын нийт дүнд багтаан тооцдог байна.³⁵

(Дэлгэрэнгүй мэдээллийг харьцуулсан хүснэгт болон судалгааны хэсгээс үзнэ үү.)

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

³⁵ Central statistics office, <https://www.cso.ie/en/interactivezone/statisticsexplained/nationalaccountsexplained/extra-budgetaryfunds/>

Хүснэгт 1. Судалгаанд авагдсан орнуудын төсвийн гадуурх сан буюу тусгай сангуудын талаарх харьцуулсан хүснэгт

Улс	Сангийн нэр	Зорилго, зориулалт	Эрх зүйн статус	Эх үүсвэр	Удирдлага, зохион байгуулалт	Зэрцуулалт	Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал
1	Финийн Инновацийн сан (<i>Finnish Innovation Fund-Sitra</i>)	Ирээдүйд чиглэсэн Тинктанк үйл ажиллагаа явуулдаг. Судалгаа, хөгжүүлэлт, туршилт, үйл ажиллагааны загварчлалыг дэмжиж хамтын ажиллагааны хурдасгуурын үүрэг гүйцэтгэдэг.	Парламентын дэргэд ажилладаг, даасан, олон нийтийн сан.	Парламентаас анх оруулсан хувь хөрөнгийн оруулалтын өгөөжөөр санхүүждэг.	Удирдах хяналтын зөвлөл, Ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгч, захирлуудаас бүрдсэн удирдлагын багтай.	Стратегийн төрүүлэх чиглэл, зорилтод нийцсэн инновацийн төсөл, судалгааны ажил, санаачилгыг санхүүжүүлдэг.	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.
2	Соёлын сан (<i>Finnish Cultural Foundation</i>)	Урлаг, шинжлэх ухаан, соёлын үйл ажиллагааг дэмждэг.	Бие даасан, төрийн байгууллага	Хувийн хандив, тусламж болон хөрөнгө оруулалтынхаа өгөөжөөр санхүүждэг.	Трестийг удирдах зөвлөл удирдан чиглүүлдэг. Өдөр тутмын ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг.	Урлаг, шинжлэх ухаан, соёлын үйл ажиллагаа эрхэлдэг хувь хүн, байгууллагуудад байцалгүй тусламж, тэтгэлэг олгодог.	Тодорхой төслүүдийн санхүүжилтийг ил тод хуваарилж, дэмжигдсэн төслүүдийн хэрэгжилт үр дүнг хандивлагчид, олон нийт, холбогдох соёлын байгууллагуудын өмнө хариуцан тайлагнадаг.
3	Үндэсний Лоттерейн сан (<i>Finnish National Lottery</i>)	Урлаг, соёл, спортод холбоотой нийгмийн үйл ажиллагаанд зориулж хөрөнгө босгох.	Төрийн өмчит компани	Хонкворт тоглоом, спортын бооцооны орлого	Удирдах зөвлөл чиглүүлж, өдөр тутмын ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын хэрэгжүүлдэг.	Финланд улсын урлаг, соёл, спорт, нийгмийн үйл ажиллагааны чиглэлээр буцалтгүй, тусламж, нөхөн тэтгэлэг, холбогдох олговор олгодог.	Тодорхой төслүүдийн санхүүжилтийг ил тод хуваарилж, дэмжигдсэн төслүүдийн хэрэгжилт үр дүнг Финландын Боловсрол, Соёлын яам, олон нийт, холбогдох байгууллагуудын өмнө хариуцан тайлагнадаг.
4	Финийн хөгжлийн санхүүжилтийн институт (<i>Finnish Development Finance Institution-FinnFund</i>)	Хөгжиж буй орнуудын бизнесийг дэмжих.	Хөгжлийн санхүүжилтийн институт	Финландын Засгийн газар болон олон улсын хандивлагчид	Удирдах зөвлөл чиглүүлж, өдөр тутмын ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг.	Урт хугацааны зээл, хөнгөлөлттэй зээл, хөрөнгө оруулалт	Хөрөнгө оруулалт, түүний хөгжилд үзүүлэх нөлөөллийн талаар Финландын Гадаад харгын яам, олон улсын оролцогч тагууд болон олон нийтэд хариуцан тайлагнадаг.
5	Улсын батлан даалтын сан (<i>State Guarantee Fund</i>)	Хөрөнгө санхүүгийн гаргах.	Засгийн газрын сан	Финландын Засгийн газраас хуваарилсан хөрөнгө.	Засгийн газраас томигдсон удирдах зөвлөл, гүйцэтгэх удирдлагын менежментийг нь хэрэгжүүлдэг.	Бүх төрлийн зээл, санхүүгийн үйлчилгээнд баталгаа, даалт гаргадаг.	Гаргасан баталгаа, тэдгээрийн үр нөлөөллийн талаар Финландын Эдийн засаг, хөдөлмөр эрхлэлтийн яам, олон нийт, холбогдох санхүүгийн

6	Финийн ажиллах орчны сан (Finnish Work Environment Fund)	Хөдөлмөрийн байдал, эрүүл мэдлэг, мэдээлэл түгээх, сурталчлах.	бие даасан байгууллага	Засгийн газар болон ажил олгогчдоос оруулсан хувь хөрөнгө	Удирдах зөвлөлийн бодлого, шийдвэрийн хэрэгд, гүйцэтгэх удирдлагын ажлыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулдаг.	Хөдөлмөрийн байдал, аюулгүй мэндийг эрүүл мэндийн ажлын дэмжих, асуудалтай орчны асуудалтай холбоотой судалгаа, хөгжүүлэлт, сургалтын төслүүдийг санхүүжүүлдэг.	байгууллагууд тайлагнадаг.	төслүүд, Санхүүжүүлсэн тэдгээрийн хэрэгжилт, үр нөлөөг Финландын Нийгмийн асуудал, эрүүл мэндийн яам, ажил олгогчид, олон нийтийн өмнө тайлагнадаг.
7	“Улсын нийгмийн даатгалын сан” хувьцаат компани	Албан журмын нийгмийн даатгалын тогтолцоог нэвтрүүлэх, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хуримтлуулах, түүнийг зорилтын дагуу зарцуулах нөхцөлийг хангах.	Ганц хувьцаа эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд ашгийн бус. Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яамны мэдэлд байна.	-Нийгмийн даатгалын шимтгэл; -Нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хугацаандаа эсхүл бүрэн гүйцэтгэх улмаас ногдуулсан торгууль; -Хөрөнгө оруулалтын өгөөж; - Хуульд заасан бусад орлогын эх үүсвэр.	-Дээд байгууллага нь Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам -Удирдах байгууллага Удирдлагын зөвлөл -Гүйцэтгэх байгууллага нь Сангийн Ерөнхий захирал - Дотоод аудитын алба	-Улсын нийгмийн даатгалын тухай заасан нийгмийн даатгалаас олгох төлбөрүүд; -Засгийн газраас тогтоосон санхүүгийн хэрэгсэлд байршуулах; -Нийгмийн даатгалын шимтгэл болон түүнийг хугацаандаа, эсхүл бүрэн төлөөгүүн улмаас ногдуулсан торгуулийн илүү (алдаатай) төлөгдсөн мөнгөн дүнг, мөн алдаатай илүү тооцогдсон мөнгөн дүнг буцаан олгох	- Дотоод аудитын алба нь сангийн эрсдэлийн удирдлагын зөвлөлд хийлгэдэг. - Гадаад буюу хөндлөнгийн, мэргэшсэн аудитораар санхүүгийн тайланд жил бүр аудит хийлгэдэг. - Удирдлагын зөвлөлд тайлагнадаг.	- Дотоод аудитын алба нь сангийн эрсдэлийн удирдлагын зөвлөлд хийлгэдэг. - Гадаад буюу хөндлөнгийн, мэргэшсэн аудитораар санхүүгийн тайланд жил бүр аудит хийлгэдэг. - Удирдлагын зөвлөлд тайлагнадаг.
8	“Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан” хувьцаат компани	Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих	Ганц хувьцаа эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд “Байтерек” нь Үндэсний удирдах холдинг (Үндэсний эдийн засгийн яамны мэдэлд) байна.	Улсын төсвөөс тусгайлан хуваарилсан хөрөнгө, мөн түүнчлэн болон улсын дотоодын санхүүгийн байгууллагуудын хөдөлбөрийн дагуу хүлээн авсан хөрөнгөөр санхүүжүүлдэг.	-Дээд байгууллага нь “Байтерек” ҮҮХ -Удирдах байгууллага нь Удирдах зөвлөл -Дотоод аудитын алба - Зээлийн хороо	- Зээл олгох; -Зээлийн хүүд хөнгөлөлттэйгээс үзүүлэх; -Зээлийн баталгаа гаргах; -Төсөл хөтөлбөрүүдэд урамшуулал үзүүлэх, дэмжлэг олгох.	-Эрсдэлийн удирдлагыг бүх түвшинд хэрэгжүүлнэ. -Дотоод хэрэгжүүлэхээс тогтолцоо хэрэгжүүлэхээс гадна сангийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн аудитыг хийдэг. -Байтерек” ҮҮХ-д тайлагнадаг.	-Эрсдэлийн удирдлагыг бүх түвшинд хэрэгжүүлнэ. -Дотоод хэрэгжүүлэхээс тогтолцоо хэрэгжүүлэхээс гадна сангийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн аудитыг хийдэг. -Байтерек” ҮҮХ-д тайлагнадаг.

9	Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих зээлийн эрсдэлийн сан (Korea credit guarantee fund)	Төрөөс жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих тал дээр Төв банк, Засгийн газар, Орон нутгийн засаг захиргаатай хамтран төлбөрийн чадваргүй жижиг, дунд үйлдвэрүүдэд зээлийн хөнгөлөлттэй баталгаа гаргаж, БНСУ-ын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон зорилтот нийцсэн хөрөнгийн эх үүсвэрээр хангах хөнгөлөлттэй зээл олгох үндсэн зорилготой байна.	Зээлийн эрсдэлийн сангийн хууль Энэхүү хуулийн зорилго нь санхүүгийн дэмжлэг хэрэгтэй аж нэгжүүдэд, зээл олгох зөв шударга дэг журмыг бий болгож, үр ашигтай менежмент, эрсдэлийг үнэлж, хөндлөнгөөс гүйцэтгэлийн мэдээллийг ашиглах замаар зээл олгох, үндэсний эдийн засгийн тэнцвэртэй хөгжилд хувь нэмэр оруулахад оршино.	Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сангийн хөрөнгө оруулалтын нийт санхүүжилтийн Засгийн газраас 45%, банкнуудаас 50%, үлдсэн 5% бусад үүсвэрээс бүрдүүлдэг ба үүнд санхүүгийн байгууллагууд, эсвэл томоохон аж ахуйн нэгжүүдийн хандив багтдаг байна.	Сан нь гүйцэтгэх байгууллагын хувьд нэг ерөнхийлөгч, нэг дэд ерөнхийлөгч, долоогоос илүүгүй гүйцэтгэх захирал, нэг аудитортой байна.	- хөнгөлөлттэй зээл олгох - зээлийн батлан даалт гаргах.	БНСУ-ын Ассамблей нь (The National Assembly of the Republic of Korea) тусгай сангийн санхүүгийн дэмжлэгт хяналт тавих дээд байгууллага ба түүний доор Сангийн яам (Ministry of Strategy and Finance), Санхүүгийн үйлчилгээний хороо (Financial Service Commission), Жижиг, дунд бизнесийн удирдлага (Small and Medium Business Administration) зэрэг төрийн байгууллагууд үндсэн хэрэгжилтэд хяналт тавин ажилладаг байна.
10	Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн сан (the National Disaster Risk Reduction and Management Fund (NDRRMF))	Гамшгийн эрсдэл болон хохирлыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлыг хангахад зориулна. Ингэхдээ өмнөх 2 жилд тохиолдсон, эсвэл төсвийн жилд тохиолдож болзошгүй байгалийн болон хүний хүчин зүйлээс шалтгаалсан гамшгийн үед ашиглана.	Засгийн газрын мэдэлд	Улсын төсвөөс	-	Гамшгийн үеийн тусламж, нөхөн сэргээх төлбөр, засварлалт, тоног төхөөрөмж авах, худалдан болсон хүчнийг бэлтгэх зэргийг санхүүжүүлнэ.	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.
11	Тооцоолоогүй зардлын сан (Contingent Fund)	Үндэсний засгийн газрын агентлагууд, Төрийн өмчит болон бүхий удирдлага, Орон корпорациуд, Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн төсөвт тусгагдаагүй яаралтай, гэнэтийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхэд зориулагдана.	Засгийн газрын мэдэлд	Улсын төсвөөс	-	Тухайн жилд хэрэгжүүлэх, төлөх шаардлагатай шинэ, эсвэл яаралтай төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээний зардлыг санхүүжүүлнэ.	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.

БНСУ

12	Ирээдүй сан (Future Fund)	Сангийн зорилго нь: Хамтын нөхөрлөлийн санхүүжүүлээгүй өрийг барагдуулахад Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлэх, урт хугацааны санхүүгийн асуудлыг бэхжүүлэхэд оршино.	Засгийн газрын биеэ даасан байгууллага, баялгийн сан	Ирээдүй сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөлийн бүрдэнэ. Удирдах зөвлөлийг гишүүдийг хариуцсан сайд нар томилно.	Ирээдүй санд олгох зээлийн хэмжээ 18 тэрбум ам.доллар байна 5 Төрийн сангаас Ирээдүй санд санхүүгийн хөрөнгийг бичгээр шилжүүлнэ.	Удирдах зөвлөлийн гишүүд шударга ажиллах ёстой. 2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013) - ийн дагуу зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнаж, цахим хуудсанд нийтэлдэг байна.
13	Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сан (Medical Research Future Fund)	Зорилго нь: санхүүгийн урт хугацааны санхүүжилт, сангийн нөөц хуримтлуулах, Австраличуудын эрүүл мэндийг сайжруулахад оршино.	Засгийн газрын биеэ даасан сан	Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Анагаах ухааны судалгааны удирдах зөвлөлийн бүрдэнэ. 7 гишүүнийг хариуцсан сайд 5 жилийн хугацаанд томилж, удирдах хэрэгжүүлдэг.	Анагаах ухааны ирээдүй сангийн санхүүжилтийг баталсны дагуу тусгай дансанд шилжүүлнэ. Тусгай дансны хуваарилалтыг Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл тогтоож, Сангийн сайд шийдвэрлэдэг байна.	2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013) - ийн дагуу зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнаж, цахим хуудсанд нийтэлдэг байна.
14	Австралийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд туслах сан (Disability Care Australia Fund)	Зорилго нь: 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тусламж, сангийн хөрөнгө оруулалтын зардлыг төлөх 2.Хамтын нөхөрлөлд тусламж олгох, ХО-ын менежерийн гэрээний дагуу ИСУЗ-өөс үүссэн зардал төлөх, чөлөөлөх; 3. ИСУЗ банканд данс нээх, хуримтлуулах, зардал, төлөх, 4. ИСУЗ -өөс ХБИ-ний сантай холбоотой даатгалын шимтгэл төлөх; 5. ХБИС-тай холбоотой бусад зардал, хариуцлагатай холбоотой зардал төлөх.	Засгийн газрын биеэ даасан байгууллага	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд туслах сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Ирээдүй сангийн удирдах хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сан иргэдийн сан	Сангийн сайдын баталсны дагуу Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хариуцсан Үндэсний ажиллагаатай холбоотой даатгалын сайдад эрхийг шилжүүлнэ.	1997 оны Санхүүгийн удирдлага, хариуцлагын тухай хуулийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнана.
15	Ирээдүйн ган гачгийн сан	Зорилго нь хуулийн дагуу санг байгуулж, Хамтын нөхөрлөлийн дараах	Засгийн газрын биеэ даасан байгууллага	Ирээдүйн ган гачгийн сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Ирээдүйн ган гачгийн сангийн зөвлөлдөх	Ирээдүйн ган гачгийн сангийн хөрөнгө	2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013) - ийн дагуу зөвлөл нь үйл ажиллагаатай талаар холбогдох сайд нарт мэдээлдэг байна.

						болон данс хөрөнгө орчуулалтаас бүрдэнэ.	байгуулна. Хорооны болон нийт 4 гшүүнээс бүрдэнэ. Гшүүдийг хариуцсан сайд 4 жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар томилж, удирдлагын хэрэгжүүлнэ.	орчуулалтаас олсон орлогыг Ирээдүйн сангийн тусгай дандсанд шилжүүлнэ.	Governance, Performance and Accountability Act 2013) - ийн дагуу Ирээдүй сангийн зөвлөл нь хариуцсан сайд болон Сангийн сайдад тайлагана. Сангийн сайд нь цахим хуудас болон олон нийтэд ил тодоор мэдээлнэ.
16					боломжийг нэмэгдүүлэхэд оршино. 1. Хамтын нөхөрлөлийн төлбөрийг төлөх; 2. Ган гачигт тэсвэртэй байдлын талаар хувь хүн, байгууллагад тэтгэлэг олгох; 3. Муж, нутаг дэвсгэрт буцалтгүй тусламж уuzулэхээр Австралийн ЗГ-ын зөвлөлийн санд мөнгө шилжүүлэх.	Засгийн газрын бие даасан байгууллага	Онцгой байдлын сангийн эх үүсвэр нь: сангийн тусгай данс болон сангийн хөрөнгө орчуулалтаас бүрдэнэ.	Онцгой байдлын сайд нь Хамтын нөхөрлөлийг төлөөлж, болон зохицуулалт болон тэтгэлэг олгодог байна.	2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хуулийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь хариуцсан сайд нэрт мэдээлж, Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд тайлан баримт бичгийг интернэтээр нийтэлдэг байна.
17					Хуулийн зорилго нь Абориген болон Торресийн арлын оршин суугчдын эзэмшил газарт Засгийн газрын бодлого боловсруулж, иргэдийн оролцоог хангах, иргэд өөрийгөө удирдах, бие даах чадварыг хөгжүүлэх, дэмжлэг үзүүлэх, иргэдийн нийгэм, эдийн засаг, соёлыг хөгжүүлэх, муж, орон нутаг, засаг захиргааны үүрэг хариуцлагыг өндөржүүлэхэд оршино.	Засгийн газрын бие даасан байгууллага		Энэ захиргаа нь буцалтгүй тусламж, зээл олгох, зээлийн баталгаа өгөх, арлын газрын захиран зарцуулах эрхийг хязгаарлах зэрэг үүрэгтэй.	TSRA нь ашиг сонирхлын зөрчлийн тайланг ил тодоор сайдад бичгээр мэдэгддэг.

³⁶ TSRA гэдэг нь хуулийн 142 дугаар зүйлд заасны дагуу Торресийн арлын газрын бүсийн захиргааг хэлнэ.

18	Японы Санхүүгийн Корпораци (JFC- Japan Finance corporation)	Санхүүгийн ерөнхий байгууллагуудаас иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлж буй санхүүгийн үйлчилгээний сул орон зайг нөхөх, төрөөс жижиг, дунд бизнес, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын талаар баримтлах бодлогод нийцүүлэн хууль, төсвөөр тогтоосон хүрээнд санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх.	Хувьцааг нь 100 хувь Засгийн газар хууль Засгийн газар хууль эзэмшдэг. Сангийн яамны харьяанд байдаг тусгай корпорац.	Төсвийн эзэлгйн сангаас эзэл авах, Засгийн газрын баталгаатай бонд, FILP агентлагийн бонд, Засгийн газрын хөрөнгө оруулалт зэрэг олон төрлийн санхүүгийн арга хэрэгслээр хөрөнгө босгодог.	Захирлуудын зөвлөл, Ерөнхийлөгч, Дэд ерөнхийлөгч, Аудитын хяналтын зөвлөл.	Тусламж, тэтгэлэг, хөнгөлөлттэй зээл, эзэлгйн баталгаа, батлан даалт	Үнэлгээ, шалгалтын хороог байгуулсан нь үнэлгээ, үр дүнг, хяналт шалгалтын шалгуурыг боловсруулж, нийтлэх замаар тус корпорацын ил тод байдлыг хангадаг.
19	Үндэсний сургалтын сан (National Training Fund)	Хөдөлмөр эрхэлж буй хүмүүсийн мэдлэг, үр чадварыг нэмэгдүүлэх, ажил хайж буй хүмүүсийг сургах, мэргэшүүлэх болон судалгаа, мэдээллээр хангах зорилготой.	Засгийн газраас хараат бус байгууллага	Ажил олгогч бүр ажилтнуудынхаа тоогоор төлсөн хураамжаас бүрдэнэ. Хураамж нь ажилтны үндсэн цалингийн 0.7%-тай тэнцэнэ.	-	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	<ul style="list-style-type: none"> Хөдөлмөр эрхэлж буй хүмүүсийн мэдлэг, үр чадварыг нэмэгдүүлэх, чадавхжуулах; ажил хайж буй хүмүүсийг сургах, мэргэшүүлэх; эдийн засагт одоо шаардлагатай болон ирээдүйд шаардагдах ажил мэргэжилд хэрэглэгдэх үр чадвар, мэдлэгийн талаарх судалгаа, мэдээллийг боловсруулах зэрэг үйл ажиллагааг санхүүжүүлнэ.
20	Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн сан (National Surplus Reserve Fund For Exceptional Contingencies)	Онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед түүнийг арилгах, эдийн засаг, санхүүгийн системд учирч болзошгүй хор хохирлоос урьдчилан сэргийлэх, тогтвортой байдлыг хангах, өргөн хүрээг хамарсан бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийг дэмжих зорилготой.	Засгийн газраас хараат бус байгууллага	Төв сан буюу улсын мөнгөн сан	-	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	<ul style="list-style-type: none"> Онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед түүнийг арилгах, засаж сайжруулах; Эдийн засаг, санхүүгийн системд учирч болзошгүй ноцтой хор хохирлоос урьдчилан сэргийлэх, тогтвортой байдлыг хангах; Төсвийн урт хугацааны, шууд, эерэг нөлөө бүхий өргөн хүрээг хамарсан бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийг дэмжих үйл ажиллагааг санхүүжүүлнэ.
21	Орон нутгийн удирдлагын сан	Орон нутгийн авто зам, нийтийн эзэмшлийн дэд бүтцийг сайжруулах болон орон нутгаас	Засгийн газраас хараат бус байгууллага	Тээврийн хэрэгслийн албан татвар, улсын мөнгөн сан, орон	-	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	<ul style="list-style-type: none"> Орон нутгийн авто зам, нийтийн эзэмшлийн дэд бүтцийг сайжруулах

			нутаг, сум, дүүргийн төмөр, татвараас бүрдэнэ.		зориулалтаар Тээврийн яаманд төлөх төлбөр; – Ирландын төрийн өмчит ус хангамжийн “Ирландын ус” компанийн санхүүжилтэд зориулсан зардал; – Орон нутгийн захиргааны байгууллагуудын зарцуулалтад зориулсан Орон нутгийн өмчийн татварын хуваарилалт; – Орон нутгаас санаачлан хийж буй тодорхой ажлуудын санхүүжилт; – Улсын мөнгөн сангийн татвар.
--	--	--	--	--	---

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТӨСВИЙН ГАДУУРХ САНГУУДЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ

БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

НЭГ. ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ, ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

Засгийн газрын сан гэдэг нь олон нийтийн хөрөнгийг төвлөрүүлэн хуваарилах төрийн санхүүгийн механизмын нэг бөгөөд төрийн санхүүгийн тогтолцооны нэг чухал хэсэг нь болж байдаг. Олон улсын тооцооллоор төсвийн нийт зардлын дунджаар 40 гаруй хувийг Засгийн газрын сангуудын зардал эзэлж байдаг бөгөөд нийгмийн халамжийн сангийн зардал нь 26 орчим хувийг, бусад сангуудын зардал нь 14 орчим хувийг эзэлж байна.

Засгийн газрын санг төсвийн удирдлага, хэрэгжилт, хяналтыг зохицуулсан зохицуулалтаас гадуур байлгах зорилгоор байгуулдаг. Зарим тохиолдолд үүнийг төсвийн сахилга батыг мөрдөхөөс зайлсхийх зорилготой байгуулдаг гэж шүүмжлэх хандлага байдаг ч ингэж үзэх нь учир дутагдалтай бөгөөд харин ч төсвийн хүрээнд уян хатан зохицуулах бломжгүй зардлыг санхүүжүүлэхэд тохиромжтой гэж нэг хэсэг нь үздэг байна. Тиймээс дэлхийн улс орнууд Засгийн газрын санг төсвийн гадуурх сан хэлбэрээр байгуулдаг ба шаардлагатай тохиолдолд төсвийн хүрээнд байгуулж болдог байна.

Олон Улсын Валютын Сан (цаашид ОУВС) -аас 2010 онд гаргасан “Extrabudgetary funds” судалгааны тайланд дэлхийн улс орнуудын Засгийн газрын сангуудын тоо баримт, үйл ажиллагааг судалсан судлаачид дор дурдсан дүгнэлтийг хийжээ.³⁷

- Засгийн газрын сан нь нийт төсвийн зардлын 44 орчим хувийг эзэлж байна.
- Засгийн газрын сангуудын хувьд нийгмийн хамгааллын сан нь дийлэнх хэсгийг нь бүрдүүлэх бөгөөд нийт сангуудын зардлын 2/3-ийг эзэлж байна.
- Нийгмийн хамгааллын сангийн зардлын нийт төсвийн зардалд эзлэх хувийг тооцоолж үзэхэд хөгжингүй орны үзүүлэлт нь хөгжиж буй орнуудын үзүүлэлтээс 30% илүү байна.
- Нийгмийн хамгааллын сангаас бусад Засгийн газрын сангийн зардлын нийт төсвийн зардалд эзлэх хувь нь хөгжингүй болон хөгжиж буй орнуудын хувьд ойролцоо түвшинд байна.
- Хөгжингүй орнуудын Засгийн газрын сан нь сайн засаглал бүхий удирдлагын тогтолцоотой (agency model буюу бие даасан нэгжийн зохион байгуулалттай) байгаа бол хөгжиж буй орнуудын хувьд эдийн засгийн үр ашиг болон эрх зүйн хувьд тодорхой бус байдал ажиглагдаж байна.
- Хөгжингүй орнуудын Засгийн газрын сангийн үйл ажиллагаа нь төсвийн удирдлага, зохицуулалт, хяналттай нягт уялдаж байна.

Засгийн газрын санг байгуулах хэрэгцээ, шаардлага

Дэлхийн улс орнууд олон төрлийн хэрэгцээ шаардлагын улмаас Засгийн газрын санг байгуулдаг. Засгийн газрын сан нь төсвийн сахилга батыг хангах, нэгдсэн төсвийн удирдлагыг хэрэгжүүлэхэд сөрөг нөлөөтэй гэж ОУВС үздэг тул Засгийн газраас олон янзын сан байгуулахыг дэмждэггүй. Гэхдээ улс орнуудын хувьд Засгийн газрын санг байгуулах эдийн засгийн болон улс төрийн үндэслэл хангалттай байдаг гэж үздэг.

Засгийн газрын сан байгуулах хэрэгцээ шаардлагыг төсвийн тогтолцооны нөлөөгөөр, улс төр, эдийн засгийн нөлөөгөөр байгуулагдсан гэж үндсэн 2 бүлэгт ангилж болно.

Төсвийн тогтолцооны нөлөөгөөр сан байгуулах хэрэгцээ

- Цаг хугацааны зөрүүг зохицуулах – Засгийн газрын зүгээс тэтгэвэр авагчид, хойч үедээ зориулан ирээдүйд хэрэглэх хуримтлалын сан бий болгох, эсхүл эдийн засгийн мөчлөгөөс төсвийг хамгаалах зорилгоор хуримтлал үүсгэх шаардлагатай байдаг. Ийм төрлийн сангуудыг урт хугацаанд бий болгож орлого, зарлагыг нь төлөвлөдөг бол Засгийн газрын төсөв нь нэг жилийн хугацаанд төлөвлөгддөг.

³⁷ Extrabudgetary funds, Richard Allen and Dimitar Radev, International monetary fund, June 2010, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1009.pdf>

- Төсвийг ашиг сонирхлын нөлөөнөөс ангид байлгах – Төсвийг хэлэлцэх, батлах үйл явц, ялангуяа төсвийн зарцуулалтыг хуваарилахад зарим нэг зардалд их хэмжээний төсөв хуваарилагдаж, зарим хэрэгцээт зардалд бага хөрөнгө төсөвлөгдөх асуудал үүсэж байдаг. Сан нь ашиг сонирхлын нөлөөллөөс болж тухайн төсвийн зардал танагдахаас хамгаалж байдаг.
- Төсвийн зардлын хуваарилалтын механизмыг сайжруулах – Төсвийг боловсруулах, батлах явцад Засгийн газар болон парламентын хооронд тэргүүлэх ач холбогдол бүхий арга хэмжээг санхүүжүүлэх талаар санал зөрөлдөх асуудал гарч байдаг (Төсвийн тогтворжуулалтын сан бий болгох, НД-ын хуримтлал бий болгох г.м). Мөн төрийн үйлчилгээг хүртээмжтэй, үр ашигтай болгох механизмыг бий болгох шаардлага байдаг (эрүүл мэндийн үйлчилгээг хүртээмжтэй болгох, урлаг соёлыг дэмжих).
- Төсвийн төлөвлөлтөд орон нутгийн хэрэгцээг орхигдуулах - Төсвийг хэлэлцэх, батлах явцад зарим анхан шатны орон нутгийн хэрэгцээг орхигдуулах нь түгээмэл байдаг.
- Төрийн үйл ажиллагааны үр ашиггүй байдлыг арилгах – Засгийн газрын яамдын зарим чиг үүрэг давхцадаг бөгөөд үйл ажиллагаа нь зөрөлдөх, төсвийн төлөвлөлтийн үед яамд нь төсвийн хуваарилалтыг булаацалдах асуудал гарч байдаг. Иймд тухайн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх зорилго бүхий сан байгуулснаар төсвийн хуваарилалтын үр ашгийг нэмэгдүүлж болдог.
- Зээл, тусламжийн санхүүжилтийн үр ашгийг дээшлүүлэх – Гадаадын зээл тусламжийг ашиглахдаа сан үүсгэж ажилласнаар донор орнуудын хувьд тухайн төслийн үр ашгийг үнэлэхэд, хянахад хялбар болдог.

Улс төр, эдийн засгийн нөлөөгөөр сан байгуулах

- Төсвийн циклтай уялдуулан улс төрийн нөлөөлөлд өртөмтгий төсвийн санхүүжилтийг хамгаалах;
- Төсвийн алдагдлыг бага харагдуулах;
- Шинээр татвар, шимтгэл, хураамжийг нэвтрүүлэхэд олон нийтийн дэмжлэг авах (жишээ нь байгаль орчныг хамгаалах зорилгоор байгаль орчны сан байгуулах, замын сан байгуулах г.м);
- Төсвийн санхүүжилт багатай нийгэмд хэрэгцээт арга хэмжээний санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх;
- Донор орны хүсэлтээр тухайн зээл тусламжийн санхүүжилтийг тусгаарлах;
- Олон нийтийн хяналтаас гадуурх санхүүжилтийг хийх (нууцын зэрэглэлтэй сангууд).

Засгийн газрын сангийн зорилго

Улс орнууд төсвийн хөрөнгийн зарцуулалтыг уян хатан байлгах, төсвийн зардалд хуваарилагдах хөрөнгийг хамгаалах, зарцуулалт хийх процедурыг илүү хялбар болгох зорилгоор Засгийн газрын санг байгуулдаг. Тэдгээр сангуудыг зорилгын хувьд дараах байдлаар ангилж болно.

Хүснэгт 2. Улс орнуудын Засгийн газрын сангуудын төрөл, зорилго

Сангийн төрөл	Зорилго	Жишээ
Тусгайлсан сангууд (Special fund)	Тусгайлсан бодлого, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх.	Нийгмийн даатгалын сан, эрүүл мэндийн даатгалын сан, замын сан г.м
Хөгжлийн сангууд (Development fund)	Хөгжлийн зорилтуудыг дэмжих.	Ногоон хөгжлийн сан, салбарын хөгжлийн сан г.м
Нөөцийн сан (Contingent/reserve fund)	Гэнэтийн болзошгүй зардлуудыг санхүүжүүлэх.	Засгийн газрын нөөц сан
Тогтворжуулалтын сан (Stabilisation Fund)	Зах зээлийн хэлбэлзэл болон бусад хүчин зүйлсээс шалтгаалж бий болсон Засгийн газрын орлогын савлагаа болон эдийн засгийн сөрөг нөлөөг саармагжуулах. Ихэвчлэн ашигт малтмалын орлогоос байгуулдаг.	Газрын тосны сан (Oil fund)

Хуримтлалын сан (Saving fund)	Ирээдүйд зориулж хуримтлал бий болгох.	Баялгийн сан
Төсвийн санхүүжилтийн сан (Financing fund)	Төсвийн тэнцвэрийг хангах зорилготой.	Төсвийн тогтворжуулалтын сан
Зээл тусламжийн сан (Counterpart fund)	Зээл тусламж үзүүлж буй улс, олон улсын байгууллагын шаардлагад нийцсэн арга хэмжээг санхүүжүүлэх.	Олон улсын төслийн зээлийн сангууд
Байнгын үйл ажиллагаатай сан (Revolving fund)	Төсвийн хугацаанаас үл хамаарч тогтмол үйл ажиллагаа явуулах зорилготой. Орлогын хувьд бие даасан бөгөөд үйл ажиллагааныхаа орлогоор тогтмол санхүүжигдэж байдаг.	Хөрөнгө оруулалтын сан, зээлийн сан
Өрийн хуримтлалын сан (Sinking fund)	Засгийн газар өрөө төлөх зорилготой.	
Нууцын болон бусад сан		

Засгийн газар зорилготойгоо уялдуулж олон төрлийн санг байгуулж болох боловч хэт олон сан байгуулах нь төсвийн удирдлагын үр ашгийг бууруулж, санхүүгийн тогтвортой байдалд нөлөөлдөг. Олон улсын туршлагаас харахад, Засгийн газрын санг аль болох цөөн тоотой байгуулж, зорилго нь оновчтой бөгөөд үйл ажиллагаа нь үр ашигтай, хяналттай байхаар зохион байгуулах нь чухал гэж үздэг байна. Тухайлбал, 1990-ээд оны үед Зүүн Европын орнууд болох Орос, Польш, Болгар болон Турк улсууд нь хэт олон тооны сан байгуулж байсан бөгөөд энэ нь төсөвт дарамт болж, төсвийн тогтвортой байдалд их хэмжээний сөрөг нөлөө үзүүлэх болсон. Улмаар эдгээр улсууд Засгийн газрын сангийн үйл ажиллагаанд шинэчлэл хийн сангуудын тоог цөөлж үйл ажиллагааг нь оновчтой болгох арга хэмжээ авсан байна. Жишээ нь, Болгар Улс 70 орчим сантай байсныг 20 хүртэл бууруулжээ.

Засгийн газрын сангийн эрх зүйн зохицуулалт

Дэлхийн улс орнуудын Засгийн газрын сангийн эрх зүйн зохицуулалт дараах хэлбэртэй байна.

- Төсвийн эрх зүйн хүрээнд зохицуулах;
- Тусгайлсан хууль батлах;
- Тухайн санг зохицуулсан журам, дүрэм батлах;
- Сангийн удирдлагатай гэрээ байгуулах.

Засгийн газрын сангийн зохицуулалтыг боловсруулах нь амаргүй бөгөөд нарийн төвөгтэй байдаг. Учир нь Сангийн яам нь илүү хатуу хяналт, зохицуулалт хийх сонирхолтой байдаг бол санг хариуцдаг яамны хувьд сангийн үйл ажиллагааг илүү уян хатан байлгахыг эрмэлздэг. Хөгжингүй орнуудын хувьд сангийн зохицуулалтыг сайжруулахад дорвитой ахиц гаргаж чадсан бол хөгжиж буй болон шилжилтийн орнуудын хувьд сангийн зохицуулалт нь учир дутагдалтай байна.

Засгийн газрын засаглал болон санхүүгийн удирдлагыг сайжруулахын тулд сангийн эрх зүйн зохицуулалт нь дараах асуудлуудыг тусгах хэрэгтэй гэж ЭЗХХАБ (OECD) зөвлөдөг.

- Сангийн хөрөнгийн удирдлага болон хяналт;
- Сангийн төсвийн бүрдүүлэлтийн бодлого;
- Тусгайлсан санхүүжилтийн зохицуулалт;
- Сан зээл авах эрхтэй байх эсэх тухай зохицуулалт;
- Сангийн төсвийг боловсруулах, батлах тухай зохицуулалт;
- Бүтэц бүрэлдэхүүн, орон тоо болон удирдлагын зардлын зохицуулалт;
- Сангийн зарцуулалт ба хяналт;
- Сангийн удирдлагын үйл ажиллагааг үнэлэх;
- Нягтлан бодох бүртгэлтийн асуудал;
- Сангийн үйл ажиллагааг тайлагнах тухай;
- Санд хийгдэх аудитын тухай.

Засгийн газрын сангийн удирдлага, зохион байгуулалт

Улс орнуудын Засгийн газрын сангийн удирдлага дараах бүтэцтэй байна.

- Сангийн яамны төвлөрсөн удирдлага бүхий сан;
- Тухайн нэг яамны, эсхүл хэрэгжүүлэгч агентлагийн удирдлага бүхий сан;
- Бие даасан удирдлага бүхий сан;
- Орон нутгийн удирдлага бүхий сан.

Үр ашигтай сангийн удирдлагыг хэрэгжүүлэхэд дараах зарчмыг баримталдаг байна:

- Сан үйл ажиллагаандаа төсвийн сахилга батыг ханган ажиллах;
- Төсвийн нэгдсэн зохицуулалттай уялдах;
- Сангийн үйл ажиллагааг удирдахдаа ил тод, хяналт бүхий нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайлангийн системийг бий болгож ажиллах.

Хөгжингүй орнуудад Засгийн газрын сан нь бие даасан удирдлага бүхий сангийн хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа явуулах нь түгээмэл байдаг. Учир нь сайн засаглалын зарчмаар зохион байгуулагдаж, эрх зүйн зохицуулалт нь зөв оновчтой, үйл ажиллагаа нь ил тод, төрийн зүгээс болон олон нийт хяналт тавих боломжтой байхаар зохион байгуулагдсан бие даасан удирдлага бүхий сан нь микро түвшинд эдийн засгийн үр өгөөжийг үзүүлнэ гэж үздэг. Бие даасан удирдлага бүхий сан нь дараах шинжийг агуулсан байна:

- Улс төрийн хувьд тодорхой хэмжээнд бие даасан.
- Тусгайлсан хууль, дүрэм журмаар үйл ажиллагаа нь зохицуулагддаг.
- Засгийн газраас тогтоосон хууль, журмын хүрээнд сангийн төсвийг бие даан захиран зарцуулдаг.
- Өөрийн эх үүсвэр, тусгайлсан санхүүжилтийн эх үүсвэр болон төсвийн санхүүжилтийн хэлбэрээр төсвөө бүрдүүлдэг.
- Сангийн хөрөнгө нь олон нийтийн өмч байдаг.
- Олон нийтийн өмнө үйл ажиллагаагаа тайлагнадаг.

Засгийн газрын сан нь удирдлага болон санхүүгийн хувьд бие даасан, уян хатан байх нь үр ашигтай байж болох боловч нөгөө талаас сул зохион байгуулагдсан сан нь “бяцхан вант улс” үүсгэн үр ашиггүй байдал, авлигыг өөгшүүлэх эрсдэлтэй гэж үздэг.

Эцэст нь сайн боловсон хүчин болон сайн мэдээллийн системгүйгээр үр ашигтай сангийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх боломжгүй.

Засгийн газрын сангийн төсвийн бүрдүүлэлт, зарцуулалт

Дэлхийн улсуудын Засгийн газрын сангийн төсвийг дор дурдсан эх үүсвэрээр санхүүжүүлж байна.

Хүснэгт 3. Дэлхийн улс орнуудын Засгийн газрын сангийн төсвийн бүрдүүлэлт

Санхүүжилтийн эх үүсвэр	Тайлбар
Тусгайлсан санхүүжилтийн эх үүсвэр (earmarked revenues)	Тухайн санг санхүүжүүлэх зорилготой татвар шимтгэлийн орлого. Энэ нь 2 төрөлтэй байна. <ul style="list-style-type: none"> • Ерөнхий – татварын тодорхой хэсгийг зориулах; • Тусгайлсан - тухайн санд зориулан бий болгосон татвар
Төсвийн шилжүүлэг	Тухайн санд зориулж төсвөөс олгох санхүүжилт
Хэрэглэгчээс суутгах төлбөр, хураамж	Тухайн санд зориулж хэрэглэгчээс суутгах төлбөр. Жишээ нь агаар бохирдуулсны төлбөр, замын төлбөр гэх мэт.
Хувьчлалын болон эд хөрөнгө, эрх борлуулсны орлого	
Борлуулалтын болон үйлчилгээ үзүүлсний орлого	Тухайн сангийн үйл ажиллагааны хүрээнд төрийн бараа үйлчилгээг борлуулсны, эсхүл үзүүлсэн үйлчилгээний орлого
Зээл, өр төлбөр	Тухайн сан үйл ажиллагаагаа санхүүжүүлэх зорилгоор авсан зээл.
Гадаадын зээл тусламж	

Төрийн санхүү нь “татварын үр ашигтай зарчим”-д (benefit principle of taxation) суурилах ёстой гэж үздэг. Энэ нь иргэдийн төлсөн татвар нь иргэдэд үр ашгаа өгөх, мөн иргэд төсвийн хэмжээ, хүрээг хянах боломжтой байхыг хэлнэ. Нэгдсэн төсвөөр дамжуулж татварын орлогыг хуваарилах тохиолдолд “татварын үр ашигтай зарчим”-ыг үнэлэхэд бэрхшээлтэй гэж зарим судлаачид үздэг (Buchanan’s theory of public choice буюу Нийгмийн сонголтын тухай Buchanan-ы онол). Тиймээс эдгээр судлаачид Засгийн газрын санд зорилтот татварыг төвлөрүүлэн хуваарилах нь оновчтой гэж үздэг байна.

Засгийн газрын сангийн төсвийг бүрдүүлэхэд тусгайлсан санхүүжилтийн эх үүсвэрийг ашиглах нь элбэг. Энэ тохиолдолд тухайн төвлөрүүлсэн орлогыг зорилтот арга хэмжээг санхүүжүүлэхэд ашигладаг тул “татварын үр ашигтай зарчим”-д нийцэж байдаг. Үүний сонгодог жишээ нь нийгмийн даатгалын сан юм. Нийгмийн даатгалын шимтгэл нь Нийгмийн даатгалын санд төвлөрөх бөгөөд энэ нь ирээдүйд шимтгэл төлөгчдөд тэтгэвэр болон олгогддог.

Олон улсын туршлагаас үзэхэд, тусгайлсан санхүүжилтийн эх үүсвэр нь орлого төвлөрүүлэлт болон зарцуулалтын хувьд дор дурдсан 3 хэлбэртэй байна.

1. Тусгайлсан татвар, шимтгэлийн орлогоор тусгайлсан арга хэмжээг санхүүжүүлэх. Жишээ нь, нийгмийн даатгалын шимтгэл тэтгэвэр олголтыг санхүүжүүлэх; замын төлбөр нь замын арчилгаанд зарцуулагдах г.м.
2. Тусгайлсан татвар, шимтгэлийн орлогоор ерөнхий арга хэмжээг санхүүжүүлэх. Жишээ нь, хотын сугалааны орлого нь хотын хөгжилд зарцуулагдах г.м.
3. Ерөнхий татварын орлогоос тусгайлсан арга хэмжээг санхүүжүүлэх. Энэ нь татварын орлогын тогтоосон хувиар тусгай арга хэмжээг санхүүжүүлэх. Жишээ нь, ашигт матмалын орлогын тодорхой хувийг байгаль орчныг сэргээхэд зарцуулах, эсхүл тухайн бүс нутгийн хөгжилд зарцуулах г.м.

Засгийн газрын сангийн төсвийг оновчтой зохион байгуулахад дор дурдсан шинжийг агуулсан байх хэрэгтэй.

- Сангийн төсөв нь Төсвийн нэгдсэн бодлоготой уялдах;
- Сангийн төсөв нь Төсвийн сахилга батыг хангах;
- Сангийн төсөв нь ил тод байх, төсвийн иж бүрэн тайлантай олон нийт танилцах боломжтой байх.

Засгийн газрын сангаар дамжуулан нийгмийн арга хэмжээг санхүүжүүлэх нь тухайн сангийн төсвөөс хамаардаг сул талтай. Өөрөөр хэлбэл, хэрэв сангийн төсөв хэт их бол татварын орлого үр ашиггүй хуваарилагдах, эсхүл сангийн төсөв хэт бага бол тухайн арга хэмжээний хүртээмж чанар муудах талтай.

Засгийн газрын сангийн зарцуулалт нь төрийн санхүүгийн удирдлагын (public financial management) зарчмыг хангаж байх шаардлагатай. Өөрөөр хэлбэл, сангийн зарцуулалт нь дор дурдсан шаардлагыг хангасан байна.

- Парламентаар хэлэлцүүлж, парламентын хяналтад байх;
- Нягтлан бодох бүртгэлийн болон санхүүгийн тайлангийн стандартыг хангасан байх;
- Дотоод хяналтыг хэрэгжүүлсэн байх;
- Дотоод болон хөндлөнгийн аудит хийлгэсэн байх;
- Ил тод, нээлттэй байх.

Засгийн газрын санг үнэлэх, сангийн хяналт

Засгийн газрын сангийн үйл ажиллагааг үнэлэхэд дор дурдсан асуудлуудыг авч үзэх шаардлагатай.

- Тухайн сангийн үйл ажиллагааг явуулахад хангалттай эдийн засгийн, улс төрийн болон засаглалын үндэслэл байгаа эсэх;
- Тухайн сангийн үйл ажиллагаа нь төрийн санхүүгийн талаар гаргасан олон улсын стандарт, шаардлагыг хангаж байгаа эсэх;

- Сангийн төсвийг бүрдүүлж буй татвар, шимтгэл нь татварын ерөнхий бодлоготой уялдаж байгаа эсэх;
- Санхүүгийн менежмент болон санхүүгийн тайлан гаргах үйл явцыг зохицуулсан эрх зүйн орчин хангалттай эсэх;
- Сангийн бүтэц нь санхүүгийн тогтвортой менежментийг хэрэгжүүлэх зорилгыг хангаж байгаа эсэх;
- Сангийн үйл ажиллагаанд Ерөнхий аудитын газраас хийгдэх аудит нь төсвийн хатуу хяналттай ижил түвшинд байгаа эсэх.

Төрийн санхүүгийн удирдлагын үүднээс Засгийн газрын сангийн үйл ажиллагааг дор дурдсан 3 үндсэн чиглэлээр үнэлдэг.

1. Төсвийн сахилга бат - сангийн зарцуулалтын хяналт;
2. Санхүүжилтийн хүрэлцээтэй байдал - стратегийн хуваарилалт буюу санд хуваарилагдаж байгаа хөрөнгө нь зорилтот бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд хүрэлцэж байгаа эсэх;
3. Үйл ажиллагаа болон зарцуулалтын менежментийн оновчтой удирдлага- санхүү, эдийн засаг болон үйл ажиллагааны үр ашигтай байгаа эсэх.

Үр ашигтай санг зохион байгуулахад оновчтой хяналтын системийг бий болгох нь чухал гэж үздэг. Энэ хүрээнд Засгийн газрын зүгээс хатуу хяналт тогтоохоос гадна сан нь дотооддоо сайн хяналтыг бий болгохыг дэмжих нь чухал. Сангийн хяналтын систем нь дараах хүрээг хамарсан байна.

- Мөнгөн хөрөнгийн төлөвлөлт ба удирдлага;
- Санхүүгийн үүргийн хяналт;
- Нэгдсэн дансаар гүйлгээ хийгддэг байх;
- Нягтлан бодох бүртгэл хөтлөлт;
- Санхүүгийн тайлан гаргалт;
- Дотоод хяналт;
- Аудит;
- Төрийн болон олон нийтийн хяналт.

Засгийн газрын сангийн хэмжээ, нийгэм, эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөтэй уялдаж тэдгээрийн үйл ажиллагааг хянахад олон нийтийн оролцоог хангах нь чухал. Ялангуяа олон нийт, иргэдийн байгууллагууд (Civil society organizations) сангийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, сангийн удирдлагыг нээлттэй болгох талаар өөрийн байр суурийг илэрхийлж байх хэрэгтэй.

Санг байгуулах тухай асуудал, үйл ажиллагааг зохицуулсан хууль журам, сангийн удирдлагын асуудлыг олон нийтээр хэлэлцүүлэх нь өндөр ач холбогдолтой. Мөн түүнчлэн сангийн үйл ажиллагаа хийгээд тайлан нь ил тод байх хэрэгтэй. Үүнд:

- Сангийн аудит хийгдсэн санхүүгийн дэлгэрэнгүй тайлан;
- Сангийн мөнгөн хөрөнгийн урсгалын бүх төрлийн мэдээлэл;
- Сангийн хөрөнгийн менежмент, өгөөжийн тухай мэдээлэл;
- Сангийн удирдлага, боловсон хүчин, засаглалын талаарх мэдээлэл.

ХОЁР. ДЭЛХИЙН ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

1. БҮГД НАЙРАМДАХ ФИНЛАНД УЛС

Төсвийн гадуурх сан ба тусгай сангийн тухай ойлголт

Олон улсын валютын сан (ОУВС), Эдийн засаг, хамтын ажиллагаа хөгжлийн байгууллага (ЭЗХАХБ)-аас гаргасан удирдамж, зөвлөмж³⁸-ийн хүрээнд авч үзвэл төрийн **тусгай сан** гэдэг нь төсвийн гадуурх сангийн нэг төрөл юм. “Төсвийн гадуурх” гэсэн нэр томъёо хэд хэдэн янзаар ашиглагддаг хэдий ч тэр тухай бүр нь асуудлын өөр өөр талыг л онцлон харуулдаг. **Төсвийн гадуурх ажил гүйлгээ** гэдэг нь хамгийн өргөн хүрээний ойлголт бөгөөд үүнд төсөвт тусгагдаагүй бүх орлого, зарлага, санхүүжилтийг багтаадаг. **Төсвийн гадуурх данс** гэдэг нь төсвийн гадуурх орлого,

³⁸ Extrabudgetary funds: IMF
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1009.pdf>

зарлагыг төвлөрүүлж зарцуулдаг банкны данс юм. Харин **Төсвийн гадуурх институт (сан)** гэдэг нь төсвийн гадуурх ажил гүйлгээ эрхэлдэг, төсвийн гадуурх данс ашигладаг, өөрийн гэсэн засаглалын бүтэцтэй, ихэвчлэн төрийн яам, газруудаас хараат бус эрх зүйн статус бүхий институтчлэгдсэн нэгж юм. “Институтчлэгдсэн нэгж” гэдгийг “өөрийн үндсэн эрхдээ эд хөрөнгө өмчлөх, хариуцлага хүлээх, эдийн засгийн үйл ажиллагаа явуулах болон бусад байгууллагатай хэлцэл хийх чадвартай аж ахуйн нэгж” гэж тодорхойлж болно.

Үндсэндээ зарлагынхаа хэмжээ, бүтцийг өөрийн эрх хэмжээнийхээ хүрээнд өөрийн үзэмжээр шийдвэрлэдэг, тусгай зориулалтын татвар гэх зэрэг орлогын тухайлсан шууд эх үүсвэртэй, тусгайлсан эрх зүйн онцлогтой, үлэмж бие даасан эрх мэдэл бүхий төрийн байгууллагыг төсвийн гадуурх сан гэж үздэг. Ийм төрлийн хуулийн этгээдийг ихэвчлэн зам, байгаль орчин, эрүүл мэнд, боловсролын гэх мэт салбарын зах зээлийн бус үйлдвэрлэл, үйлчилгээний чиглэлээр гэх мэт тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлэх зорилгоор байгуулдаг. Эдгээр хуулийн этгээдүүдийг төрийн тусгай нэгж гэж үзэх ёстой.

Товчхондоо тусгай татвар, эсхүл хуульд заасан бусад зорилтот орлогоор санхүүждэг, тухайлсан тодорхой төрийн бодлого, зорилтуудыг хэрэгжүүлэх зорилгоор байгуулагдсан төрийн сангуудыг тусгай сан гэдэг.³⁹

Төсвийн гадуурх сангуудын гол зорилго нь орлогыг зохистой удирдан, зардлыг оновчтой хуваарилж, тухайлсан тодорхой зорилго, зорилтод хамгийн үр ашигтай арга замаар хамгийн үр дүнтэй хүрэхэд оршдог.

Төсвийн гадуурх сангуудын (тусгай сан) онцлог:

1. Сангийн удирдлага: тусгай сан нь өөрийн гэсэн төсөв, нягтлан бодох бүртгэлийн систем, тайлагналын механизмтай тусдаа санхүүгийн байгууллагын үүрэг гүйцэтгэдэг. Тэд батлагдсан төсөв, зарцуулалтын төлөвлөгөөнд үндэслэн санхүүжилтийг хүлээн авч, тусгай дансанд байршуулж, захиран зарцуулдаг.
2. Санхүүгийн хяналт: Төсвийн мөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор санд санхүүгийн хяналтын арга хэмжээ авдаг. Үүнд төсвийн хяналт, аудитын үйл явц, дүрэм журмын хэрэгжилт, санхүүгийн сахилга батыг хангах хяналтын механизмууд орно.
3. Ил тод байдал ба хариуцлага: Засгийн газрын сан нь төрийн нөөцийн ашиглалтын ил тод байдал, хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд чиглэгддэг. Эдгээр нь орлогын эх үүсвэр, зарлага, санхүүгийн гүйлгээний бүртгэлийг тодорхой гаргаж, холбогдох байгууллага, олон нийтийн хяналт шалгалтад байж, тэдгээр нь тухай бүр нягтлан шалгах боломжтой байдаг.

Төсвийн гадуурх сангуудын (тусгай сан) зохицуулалт:

1. Эрх зүйн орчин: Засгийн газрын сангууд нь улс орон бүрийн онцлогт тохирсон хууль тогтоомж, дүрэм журам, санхүүгийн удирдлагын удирдамжаар зохицуулагддаг. Эдгээр хууль эрх зүйн орчин нь сангуудын зорилго, орлогын эх үүсвэр, зарцуулалтын удирдамж, тайлагналтад тавигдах шаардлагуудыг багтаасан, мөнгөн хөрөнгийг бий болгох, ашиглах, захиран зарцуулах талаар тусгасан байдаг.
2. Улсын төсвийн үйл явц: Жилийн төсвийг боловсруулах, батлах, гүйцэтгэлийг хамарсан Засгийн газрын төсвийн үйл явцаар дамжуулан санг бүрдүүлж, удирддаг. Төсвийн үйл явц нь Засгийн газрын тэргүүлэх чиглэлийн дагуу хөрөнгө хуваарилж, батлагдсан төсвийн хязгаарт багтаан зарлагад зөвшөөрөл олгохыг баталгаажуулдаг.
3. Санхүүгийн тайлан ба аудит: Сан нь санхүүгийн нягтлан бодох бүртгэлийг үнэн зөв хөтөлж, санхүүгийн тайланг тогтмол гаргаж байх шаардлагатай. Эдгээр санхүүгийн баримтууд нь бие даасан аудитын байгууллага болон төрийн аудиторуд зэрэг дотоод, гадаад аудитаар хянагдаж үнэн зөв, хариуцлагатай байдал нь хангагдаж байх ёстой.

³⁹ Managing and Controlling Extrabudgetary Funds: OECD
https://read.oecd-ilibrary.org/governance/managing-and-controlling-extrabudgetary-funds_budget-v6-art19-en#page1

4. Хяналт ба хариуцлагын механизм: Төрийн сангууд нь сангийн санхүүгийн удирдлага, гүйцэтгэлд хяналт тавьдаг Сангийн яам, төрийн сангийн хэлтэс, аудитын байгууллага зэрэг төрийн байгууллагуудын хяналтад байдаг. Нэмж дурдахад хууль тогтоох байгууллага, парламентын хороод, олон нийтийн хяналт нь Засгийн газарт хөрөнгө зарцуулсантай холбоотой хариуцлага тооцоход чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Хууль эрх зүйн орчин

- Төсвийн тухай хууль⁴⁰ (State Budget Act (423/1988)): Тус хуулийн 21а, 24с, 24g(1), 24g(2) заалтуудаар зохицуулсан.
- Төсвийн тухай тогтоол⁴¹ (State Budget Decree (1243/1992)): Тус тогтоолын 41, 41с, 53, 54, 61, 62, 65b, 66i, 68, 68а, 68b заалтуудаар зохицуулсан.
- Тухайлсан хууль болон бусад эрх зүйн баримт бичиг. Жишээлбэл, Улсын батлан даалтын сан (State Guarantee Fund)-ийн тухай: Төрийн баталгааны сангийн хууль⁴² (Act on the State Guarantee Fund (444/1998)), Төрийн баталгааны сангийн журам⁴³ (Decree on the State Guarantee Fund (957/1998)), Улсын экспортын зээлийн баталгааны тухай хууль⁴⁴ (Act on the State's Export Credit Guarantees (422/2001)), Усан онгоцны үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаа эрхэлдэг компаниудад олгох төрийн баталгааны тухай хууль⁴⁵ (Act on State Guarantees Granted to Companies Engaged in Shipbuilding or Shipowning Operations (573/1972)), Байгаль орчныг хамгаалахад чиглэсэн аж үйлдвэрийн хөрөнгө оруулалтад олгох төрийн баталгаа, экспортын баталгааны тухай хууль⁴⁶ (Act on State Guarantees and Export Guarantees Granted to Industry for Investments Promoting Environmental Protection (609/1973)) болон Үндсэн түүхий эдийн нийлүүлэлтийг хангах төрийн баталгааны тухай хууль⁴⁷ (Act on State Guarantees Granted to Ensure the Supply of Basic Raw Materials (651/1981)).

Финланд Улсад Төсвийн тухай хууль тогтоомжоор төсвийн гадуурх сангуудыг (Extra-budgetary Funds) байгуулах, удирдах зэрэг төрийн санхүүгийн удирдлага, хяналтыг зохицуулдаг. Финланд Улсын төсвийн гадуурх төрийн сангийн зохицуулалтын зарим гол онцлог асуудлуудыг энд дурдвал:

1. **Хууль зүйн үндэслэл:** Улсын төсвийн гадуурх төрийн санг байгуулах, ажиллуулах асуудлыг ихэвчлэн тодорхой хууль тогтоомж болон дүрмээр зохицуулдаг. Энэхүү хууль, эрх зүйн орчин нь тухайн сангийн зорилго, орлогын эх үүсвэр, бүрдүүлэлт, зарлагын зориулалт, зарцуулалт, гүйцэтгэлийг тайлагнах, хяналт шаардлага, сангийн удирдлага, зохион байгуулалтын бүтэц зэргийг тодорхойлдог.
2. **Зорилго:** Төсвийн гадуурх сан бүр нь төсвийн хөрөнгө оруулалт, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөр, судалгааны ажил, бүтээн байгуулалтын төслийг санхүүжүүлэх зэрэг тодорхой зорилготой. Сангийн зорилго, зорилгыг түүнийг байгуулсан хууль тогтоомж, журмаар тогтооно.
3. **Орлогын эх үүсвэр:** Төсвийн гадуурх төрийн сангууд нь тус санд төвлөрүүлэхээр хуулиар тусгайлан тогтоосон тодорхой эх үүсвэрээс орлогоо бүрдүүлдэг бөгөөд тэдгээр эх үүсвэрт хураамж, торгууль, төлбөр, тодорхой төрлийн татвар, тусгай зориулалтын орлого, тухайлсан зорилгод зориулагдах хандив зэрэг багтаж болно.
4. **Зарцуулалтын дүрэм:** Тухайн хөрөнгийг юунд, хэрхэн ашиглах, зардлын зохих зүйл, ангиллыг нарийн тодорхойлсон байдаг. Эдгээр нь хөрөнгийг ямар зорилгоор зарцуулж болох, сангийн эх үүсвэрийг ашиглан дэмжих хөтөлбөр, үйл ажиллагааг тодорхойлдог.

⁴⁰ State Budget Act of Finland:

https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1988/en19880423_20060447.pdf

⁴¹ State Budget Decree of Finland:

https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1992/en19921243_20070677.pdf

⁴² Act on the State Guarantee Fund (444/1998): https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980444_20010424.pdf

⁴³ Decree on the State Guarantee Fund (957/1998): <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980957.pdf>

⁴⁴ Act on the State's Export Credit Guarantees (422/2001): <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010422.pdf>

⁴⁵ Act on State Guarantees Granted to Companies Engaged in Shipbuilding or Shipowning Operations (573/1972):

https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1972/en19720573_19931143.pdf

⁴⁶ Act on State Guarantees and Export Guarantees Granted to Industry for Investments Promoting Environmental Protection (609/1973): <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1973/en19730609>

⁴⁷ Act on State Guarantees Granted to Ensure the Supply of Basic Raw Materials (651/1981)

<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1985/en19850651.pdf>

5. **Тайлагналт ба ил тод байдал:** Төсвийн гадуурх төрийн сангаас санхүүгийн бүртгэлийг зөв хөтлөх, санхүүгийн тайланг тогтмол гаргах шаардлагатай. Уг журамд ихэвчлэн санхүүгийн мэдээллийг ил тод болгох, холбогдох байгууллагад тайлагнах зэрэг хөрөнгийг ашиглахдаа ил тод, хариуцлагатай байхыг шаарддаг.
6. **Хяналт ба аудит:** Төсвийн гадуурх төрийн сангийн удирдлага, зарцуулалтад хяналт, шалгалтын хүрээнд хийгдэнэ. Хараат бус аудитын байгууллага, эсвэл төрийн аудиторуд дүрэм журамд нийцэж байгаа эсэх, санхүүгийн удирдлагын арга барил, хөрөнгийн зохистой зарцуулалтыг үнэлэх зорилгоор үе үе аудит хийдэг.
7. **Засаглал ба хяналт:** Төсвийн гадуурх төрийн сангийн засаглалын бүтцийг дүрмээр тогтоодог бөгөөд үүнд сангийн менежерүүдийн үүрэг, хариуцлага, шийдвэр гаргах үйл явц, хариуцлагын механизм зэрэг багтана. Эдгээр бүтэц нь сангийн үйл ажиллагаанд санхүүгийн зохистой хяналт, засаглалыг баталгаажуулдаг.
8. **Төсвийн бие даасан байдал:** Төсвийн гадуурх сангууд нь төрийн төвлөрсөн төсвөөс тодорхой хэмжээгээр бие даасан байдлаар үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Тэд ихэвчлэн хууль тогтоомжид заасан хязгаарт багтаан сангийн хөрөнгийг захиран зарцуулах, зарцуулалтын шийдвэр гаргах үүрэгтэй өөрийн удирдах дээд байгууллага эсвэл зөвлөлтэй байдаг.
9. **Төрийн захиргааны төв байгууллагатай харилцах харилцаа:** Төсвийн гадуурх төрийн сангууд нэгдсэн төсвөөс хараат бусаар үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа хэдий ч төрийн захиргааны төв байгууллагын зохицуулалт, хяналтад байсаар байна. Засгийн газар тус сангийн төсвийг хянаж батлах, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих, илүү өргөн хүрээний бодлогын зорилтуудтай уялдуулах механизмтай байдаг.

Финландын Засгийн газрын зарим сангуудын тухай:

- **Финландын Инновацийн сан**⁴⁸ (*Finnish Innovation Fund-Sitra*): Тус сан нь Үндэсний болон олон улсын хэмжээнд нөлөө бүхий бөгөөд хариуцлагатай, хараат бус, ирээдүйд чиглэсэн Тинктанк үйл ажиллагаа явуулдаг, Парламентын дэргэд ажилладаг, бие даасан, олон нийтийн сан юм. Судалгаа, хөгжүүлэлт, туршилт, үйл ажиллагааны загварчлалыг дэмжиж хамтын ажиллагааны хурдасгуурын үүрэг гүйцэтгэдэг. Парламентаас анх оруулсан хувь хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтын өгөөжөөр санхүүждэг. Сангийн стратегийн тэргүүлэх чиглэл, зорилгод нийцсэн инновацийн төсөл, судалгааны ажил, санаачилгыг санхүүжүүлдэг. Удирдах зөвлөл, хяналтын зөвлөл, Ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгч, захирлуудаас бүрдсэн удирдлагын багтай, Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг байна.
- **Финландын Соёлын сан**⁴⁹ (*Finnish Cultural Foundation*): Урлаг, шинжлэх ухаан, соёлын үйл ажиллагааг дэмжих зорилготой, 1937 онд байгуулагдсан, бие даасан олон нийтийн сан. Хувийн хандив, тусламж болон өөрийн хөрөнгө оруулалтын өгөөжөөр санхүүждэг. Урлаг, шинжлэх ухаан, соёлын салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг хувь хүн, байгууллагуудад буцалтгүй тусламж, тэтгэлэг олгодог. Үндсэн удирдлагыг удирдах зөвлөл бодлого, шийдвэрээр чиглүүлдэг. Өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг. Тодорхой төслүүдийн санхүүжилтийг нээлттэй, шударга сонгон шалгаруулж хуваарилан, дэмжигдсэн төслүүдийн хэрэгжилт үр дүнг хандивлагчид, олон нийт, холбогдох соёлын байгууллагуудын өмнө ил тод хариуцан тайлагнадаг.
- **Финландын Үндэсний лоттерей**⁵⁰ (*Finnish National Lottery*): Урлаг соёл, спорттой холбоотой нийгмийн үйл ажиллагаанд зориулж хөрөнгө босгох зорилготой төрийн өмчит компани бөгөөд хонжворт тоглоом, спортын бооцооны орлогоор санхүүждэг. Урлаг соёл, спорт, нийгмийн үйл ажиллагааны чиглэлээр буцалтгүй, тусламж, тэтгэлэг, нөхөн олговор олгодог. Менежментийн хувьд Удирдах зөвлөл ерөнхийд нь чиглүүлж, өдөр тутмын үйл ажиллагааг нь гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг. Тодорхой төслүүдийн санхүүжилтийг ил тод хуваарилж, дэмжигдсэн төслүүдийн хэрэгжилт үр дүнг Финландын Боловсрол, Соёлын яам, олон нийт, холбогдох байгууллагуудын өмнө хариуцан тайлагнадаг.

⁴⁸ Finnish Innovation Fund-Sitra: <https://www.sitra.fi/en/topics/sitra-as-an-investor/>

⁴⁹ Finnish Cultural Foundation: <https://skr.fi/en>

⁵⁰ Finnish National Lottery: <https://www.veikkaus.fi/en>

- **Финий хөгжлийн санхүүжилтийн институт**⁵¹ (*Finnish Development Finance Institution-FinnFund*): Хөгжиж буй орнуудын тогтвортой бизнесийг дэмжих зорилготой Финландын Засгийн газар болон олон улсын хандивлагчдаас санхүүждэг Хөгжлийн санхүүжилтийн институт. Хөгжиж байгаа орнуудад урт хугацааны, хөнгөлөлттэй зээл, бусад зээл, хөрөнгө оруулалт олгодог. Удирдлага зохион байгуулалтын хувьд Удирдах зөвлөл нь бодлого, чиглэл тодорхойлж, тэдгээрийн хүрээнд өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг. Хөрөнгө оруулалт, түүний хөгжилд үзүүлэх нөлөөллийн талаар Финландын Гадаад хэргийн яам, олон улсын оролцогч талууд болон олон нийтэд хариуцан тайлагнадаг.
- **Финий ажиллах орчны сан**⁵² (*Finnish Work Environment Fund*): Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн мэдлэг, мэдээлэл түгээх, сурталчлах зорилготой бие даасан байгууллага. Засгийн газар болон ажил олгогчдоос оруулсан хувь хөрөнгөөр санхүүждэг. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийг дэмжих, ажлын орчны асуудалтай холбоотой судалгаа, хөгжүүлэлт, сургалтын төслүүдийг санхүүжүүлдэг. Үндсэн удирдлагыг удирдах зөвлөл, өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг. Санхүүжүүлсэн төслүүд, тэдгээрийн хэрэгжилт, үр нөлөөг Финландын Нийгмийн асуудал, эрүүл мэндийн яам, ажил олгогчид, олон нийтийн өмнө тайлагнадаг.
- **Улсын батлан даалтын сан**⁵³ (*State Guarantee Fund*): Хөрөнгө оруулалтад санхүүгийн баталгаа гаргах Засгийн газрын сан. Финландын Засгийн газраас хуваарилсан хөрөнгөөр санхүүждэг. Бүх төрлийн зээл, санхүүгийн үйлчилгээнд баталгаа, батлан даалт гаргадаг. Засгийн газраас томилсон Удирдах зөвлөл, гүйцэтгэх удирдлагын баг менежментийг нь хэрэгжүүлдэг. Гаргасан баталгаа, тэдгээрийн үр нөлөөллийн талаар Финландын Эдийн засаг, хөдөлмөр эрхлэлтийн яам, олон нийт, холбогдох санхүүгийн байгууллагуудад тайлагнадаг.

Хүснэгт 4. Финланд Улсын судалгаанд авагдсан 6 сангийн товч тойм мэдээлэл

Улс	Финланд					
Сангийн нэр	Финийн Инновацийн сан (<i>Finnish Innovation Fund-Sitra</i>)	Соёлын сан (<i>Finnish Cultural Foundation</i>)	Үндэсний Лоттерейн сан (<i>Finnish National Lottery</i>)	Финийн хөгжлийн санхүүжилтийн институт (<i>Finnish Development Finance Institution-FinnFund</i>)	Улсын батлан даалтын сан (<i>State Guarantee Fund</i>)	Финийн ажиллах орчны сан (<i>Finnish Work Environment Fund</i>)
Зорилго, зориулалт	Судалгаа, хөгжүүлэлт, туршилт, үйл ажиллагааны загварчлалыг дэмжиж хамтын ажиллагааны хурдасгуурын үүрэг гүйцэтгэдэг.	Урлаг, шинжлэх ухаан, соёлын үйл ажиллагааг дэмждэг.	Урлаг, соёл, спорттой холбоотой нийгмийн үйл ажиллагаанд зориулж хөрөнгө босгох.	Хөгжиж буй орнуудын тогтвортой бизнесийг дэмжих.	Хөрөнгө оруулалтад санхүүгийн баталгаа гаргах.	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн мэдлэг, мэдээлэл түгээх, сурталчлах.
Эрх зүйн статус	Парламентын дэргэд ажилладаг, бие даасан, олон нийтийн сан.	Бие даасан, төрийн бус байгууллага	Төрийн өмчит компани	Хөгжлийн санхүүжилтийн институт	Засгийн газрын сан	Бие даасан байгууллага
Сангийн бүрдүүлэлт	Парламентаас анх оруулсан хувь хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтын өгөөжөөр санхүүждэг.	Хувийн хандив, тусламж болон хөрөнгө оруулалтынхаа өгөөжөөр санхүүждэг.	Хонжворт тоглоом, спортын бооцооны орлого	Финландын Засгийн газар болон олон улсын хандивлагчид	Финландын Засгийн газраас хуваарилсан хөрөнгө.	Засгийн газар болон ажил олгогчдоос оруулсан хувь хөрөнгө

⁵¹ Finnish Development Finance Institution-Finnfund: <https://www.finnfund.fi/en/>

⁵² Finnish Work Environment Fund: <https://www.tsr.fi/briefly-in-english/>

⁵³ State Guarantee Fund: <https://tem.fi/en/state-guarantee-fund>

Зарцуулалт	Стратегийн тэргүүлэх чиглэл, зорилгод нийцсэн инновацийн төсөл, судалгааны ажил, санаачилгыг санхүүжүүлдэг.	Урлаг, шинжлэх ухаан, соёлын салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг хувь хүн, байгууллагуудад буцалтгүй тусламж, тэтгэлэг олгодог.	Финланд улсын урлаг соёл, спорт, нийгмийн үйл ажиллагааны чиглэлээр буцалтгүй тусламж, тэтгэлэг, нөхөн олговор олгодог.	Урт хугацааны зээл, хөнгөлөлттэй зээл, хөрөнгө оруулалт	Бүх төрлийн зээл, санхүүгийн үйлчилгээнд баталгаа, батлан даалт гаргадаг.	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийг дэмжих, ажлын орчны асуудалтай холбоотой судалгаа, хөгжүүлэлт, сургалтын төслүүдийг санхүүжүүлдэг.
Удирдлага, зохион байгуулалт	Удирдах зөвлөл, хяналтын зөвлөл, Ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгч, захирлуудаас бүрдсэн удирдлагын багтай.	Трестийг удирдах зөвлөл удирдан чиглүүлдэг. Өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг.	Удирдах зөвлөл чиглүүлж, өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг.	Удирдах зөвлөл чиглүүлж, өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлдэг.	Засгийн газраас томилсон Удирдах зөвлөл, гүйцэтгэх удирдлагын баг менежментийг нь хэрэгжүүлдэг.	Удирдах зөвлөлийн бодлого, шийдвэрийн хүрээнд гүйцэтгэх удирдлагын баг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулдаг.
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	Тодорхой төслүүдийн санхүүжилтийг ил тод хуваарилж, дэмжигдсэн төслүүдийн хэрэгжилт үр дүнг хандивлагчид, олон нийт, холбогдох соёлын байгууллагуудын өмнө хариуцан тайлагнадаг.	Тодорхой төслүүдийн санхүүжилтийг ил тод хуваарилж, дэмжигдсэн төслүүдийн хэрэгжилт үр дүнг Финландын Боловсрол, Соёлын яам, олон нийт, холбогдох байгууллагуудын өмнө хариуцан тайлагнадаг.	Хөрөнгө оруулалт, түүний хөгжилд үзүүлэх нөлөөллийн талаар Финландын Гадаад хэргийн яам, олон улсын оролцогч талууд болон олон нийтэд хариуцан тайлагнадаг.	Гаргасан баталгаа, тэдгээрийн үр нөлөөллийн талаар Финландын Эдийн засаг, хөдөлмөр эрхлэлтийн яам, олон нийт, холбогдох санхүүгийн байгууллагуудад тайлагнадаг.	Санхүүжүүлсэн төслүүд, тэдгээрийн хэрэгжилт, үр нөлөөг Финландын Нийгмийн асуудал, эрүүл мэндийн яам, ажил олгогчид, олон нийтийн өмнө тайлагнадаг.

2. БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС

Казахстан Улс зах зээлийн эдийн засагт шилжсэнээр дан ганц төсвийн санхүүжилтээр нийгэм эдийн засгийн салбаруудаа санхүүжүүлэхэд хүндрэлтэй болж, санхүүжилтийн нэмэлт эх үүсвэр шаардлагатай болсон бөгөөд үүнийг зохицуулахад төсвийн гадуурх сангууд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн байна (*Казахстан Улсад Засгийн газрын сангууд нь төсвийн гадуурх сангууд (внебюджетные фонды) гэж нэрлэгдэж байна*).

Төсвийн гадуурх сангууд улсын төсвийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд хууль, эрх зүйн зохицуулалтад заасан эх үүсвэрүүдээс хөрөнгөө бүрдүүлдэг. Эдгээр сангуудад төвлөрсөн мөнгөн хөрөнгийг иргэдийн нийгэм хамгааллын асуудал, иргэдэд нэмэлт дэмжлэг үзүүлэх, эргэлтийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх, шинжлэх ухаан, техник технологийн болон шинэ төрлийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх, байгаль орчныг хамгаалах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд зарцуулж байна.

Улс орны зарим салбарт санхүүжилт хүрэлцээтэй, эсхүл илүүдэлтэй байхад зарим салбарт дутагдалтай, санхүүжилт татах боломж муу байдаг. Түүнээс гадна стратегийн чухал ач холбогдол бүхий салбаруудыг санхүүжүүлэх шаардлага үүсдэг. Эдгээр асуудлыг зохицуулахад (төсвийн орлогыг дахин хуваарилах) төсвийн гадуурх сангууд чухал үүрэг гүйцэтгэж байна. Төсвийн зэрэгцээ төсвийн гадуурх сангууд үйл ажиллагаа явуулах нь санхүүжилтийг хэрэгцээ шаардлагатай уялдуулан олгох, салбарласан салбаруудад чиглүүлэх, санхүүжилтийн үйл ажиллагааг төрөлжүүлэх боломжийг бий болгодог байна.

Өнгөрсөн хугацаанд зарим сангууд зорилгоо хэрэгжүүлж дууссанаар, эсхүл эдийн засгийн нөхцөл байдал өөрчлөгдсөн шалтгаанаар хаагдсан бол зарим нь өөрчлөгдөн зохион байгуулагдсан. Зарим нь тус улсын эдийн засагт чухал хувь нэмрээ оруулан ажилласаар байна.

Улсын төсвийн 2023-2025 оны тухай хуульд⁵⁴ тусгаснаар Казахстанд дараах төсвийн гадуурх сангууд үйл ажиллагаа явуулж байна:

- "Самрук-Казына" Үндэсний баялгийн сан (АО "Фонд национального благосостояния "Самрук-Казына");
- Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Үндэсний сан (Национальный фонд Республики Казахстан);
- Тэтгэврийн сан (Пенсионный фонд);
- Улсын нийгмийн даатгалын сан (Фонд государственного социального страхования);
- Улсын эрүүл мэндийн даатгалын сан (Фонд обязательного медицинского страхования);
- Хохирогчдод нөхөн төлбөр олгох сан (Фонд компенсации потерпевшим);
- "Асуудалтай зээлийн сан" ХК (АО "Фонд проблемных кредитов");
- "Үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх сан" ХК (АО "Фонд развития промышленности").

Казахстанд Засгийн газрын төсвийн гадуурх сангуудыг зохицуулдаг тусгайлсан хууль байхгүй бөгөөд үүнийг салбарын холбогдох хууль тогтоомж болон бусад эрх зүйн актаар зохицуулж байна. Энэ судалгаанд жишээ болгож Казахстаны "Улсын нийгмийн даатгалын сан" болон "Даму" бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан" зэрэг 2 сангийн талаар авч үзлээ.

“УЛСЫН НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН САН” ХУВЬЦААТ КОМПАНИ⁵⁵

“Улсын нийгмийн даатгалын сан” Хувьцаат компани (цаашид НДС) нь Засгийн газрын 2004 оны 237 дугаар тогтоолоор байгуулагдсан бөгөөд дүрмийн санг 100% улсын төсвийн санхүүжилтээр бүрдүүлсэн.

Сангийн үндсэн зорилго нь албан журмын нийгмийн даатгалын тогтолцоог нэвтрүүлэх, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хуримтлуулах, түүнийг зорилгын дагуу зарцуулах нөхцөлийг хангахад оршино.

Сангийн эрх зүйн зохицуулалт, түүнд тусгагдсан асуудлууд

НДС-ийн үйл ажиллагааг зохицуулах гол хууль эрх зүйн акт нь Улсын нийгмийн даатгалын тухай хууль болон “Улсын нийгмийн даатгалын сан” Хувьцаат компанийн дүрэм байна.

Улсын нийгмийн даатгалын тухай хуулийн 4 дүгээр бүлэгт⁵⁶ тус сантай холбогдох ерөнхий харилцааг зохицуулжээ. Үүнд:

- 49 дүгээр зүйлд сангийн статус;
- 30 дугаар зүйлд сангийн удирдлагад тавигдах шаардлага;
- 31 дүгээр зүйлд сангийн үйл ажиллагаа;
- 32 дугаар зүйлд сангийн хэрэгжүүлэх эрх, үүрэг;
- 33 дугаар зүйлд сангийн хөрөнгийн бүрдүүлэлт;
- 34 дүгээр зүйлд сангийн хөрөнгийг удирдах журам;
- 35 дугаар зүйлд сангийн нягтлан бодох болон тайлантай холбогдох асуудлын талаар;
- 36 дугаар зүйлд аудиттай холбогдох асуудлын талаар тус тус зохицуулсан байна.

“Улсын нийгмийн даатгалын сан” Хувьцаат компанийн дүрэм⁵⁷ нь 17 бүлэгтэй бөгөөд дараах зохицуулалтуудыг тусгажээ.

- 1 дүгээр бүлэгт ерөнхий зүйлийн талаар;
- 2 дугаар бүлэгт сангийн статус;
- 3 дугаар бүлэгт сангийн үйл ажиллагааны талаар;
- 3-1 дүгээр бүлэгт сангийн хөрөнгийн тухай;

⁵⁴ О республиканском бюджете на 2023 – 2025 годы Закон Республики Казахстан от 1 декабря 2022 года № 163-VII ЗРК., <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000163>

⁵⁵ «Мемлекеттік әлеуметтік сактандыру қоры» акционерлік қоғамы, <https://gfss.kz/kk/>

⁵⁶ Об обязательном социальном страховании, Закон Республики Казахстан от 26 декабря 2019 года № 286-VI ЗРК. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000286>

⁵⁷ Устав акционерного общества «Государственный фонд социального страхования», https://gfss.kz/documents/3/%D0%A3%D1%87%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B_2.docx

- 4 дүгээр бүлэгт сангийн хөрөнгийг бүрдүүлэх тухай;
- 5 дугаар бүлэгт сангийн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны талаар;
- 6 дугаар бүлэгт сангийн эрх, үүргийн талаар;
- 7 дугаар бүлгийг хассан;
- 8 дугаар бүлэгт сангийн үнэт цаасны талаар;
- 9 дүгээр бүлэгт сангийн байгууллага, нэгжүүдийн талаар;
- 10 дугаар бүлэгт сангийн ганц эзэмшигчийн тухай;
- 11 дүгээр бүлэгт сангийн Удирдах зөвлөлийн талаар;
- 12 дугаар бүлэгт Удирдах зөвлөлийн тэргүүний тухай;
- 13 дугаар бүлэгт сангийн Гүйцэтгэх захирлын тухай;
- 13-1 дүгээр бүлэгт сангийн Дотоод аудитын албаны тухай;
- 14 дүгээр бүлэгт сангийн нягтлан бодох бүртгэл, тайлан, аудитын тухай;
- 15 дугаар бүлэгт сангийн мэдээллээ ил нээлттэй болгох тухай;
- 16 дугаар бүлэгт санг өөрчлөн байгуулах, татан буулгах тухай;
- 17 дугаар бүлэгт бусад зүйлийн талаар тус тус тодорхойлсон байна.

Дээрх хуулиас гадна Хүүхэдтэй гэр бүлд зориулсан улсын тэтгэмжийн тухай, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний болон асран хамгаалагчаа алдсаны тэтгэмжийн тухай, Тэтгэвэр олгох тухай, Хувьцаат компанийн тухай, Албан журмын нийгмийн даатгалын тогтолцооны тухай, Татвар болон төсөвт төлөх бусад албан журмын төлбөрүүдийн тухай, Хөдөлмөрийн хууль, Иргэний хууль зэрэг хуулиудаар холбогдох харилцааг зохицуулдаг. Мөн тус сангийн дотоод дүрэм, журам, бусад баримт бичгийн хүрээнд сангийн үйл ажиллагааг нарийвчлан зохицуулсан байна.

Сангийн удирдлага, зохион байгуулалт

Энэхүү сан нь ганц эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд ашгийн бус, цорын ганц эзэмшигч нь Засгийн газар байна. Сангийн Засгийн газрын хувьцааны багцыг эзэмших болон ашиглах эрхийг Засгийн газрын өмнөөс Казахстаны Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам хэрэгжүүлдэг.

“Улсын нийгмийн даатгалын сан” Хувьцаат компанийн дүрэм”-ийн 29 дүгээр зүйлд зааснаар НДС дараах удирдлагын бүтэцтэй байна:

- Удирдах дээд байгууллага нь Засгийн газрыг төлөөлж Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам байна.
- Удирдах байгууллага нь тус сангийн Удирдлагын зөвлөл байх бөгөөд НДС-ийн үйл ажиллагааг ерөнхий удирдлагаар хангаж ажиллана.
- Гүйцэтгэх байгууллага нь тус сангийн Ерөнхий захирал байх ба НДС-ийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулна.
- Дотоод аудитын алба нь санхүү, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих үүрэгтэй.

Харин сангийн хөрөнгийн удирдлагыг Эдийн засгийн бодлогын зөвлөлөөс баталснаар, НДС-тай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр Казахстаны Үндэсний банк хэрэгжүүлнэ. Үндэсний банк нь сангийн хөрөнгийг төвлөрүүлэх, байршуулах болон хөрөнгө оруулалтын орлогод хамаарах бүх үйл явцыг хариуцдаг. Түүнээс гадна гэрээний дагуу дансны болон хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны талаарх тайланг тус санд улирал болгон тайлагнах үүрэгтэй байна.

Сангийн бүрдүүлэлт

“Улсын нийгмийн даатгалын сан” Хувьцаат компанийн дүрэм”-ийн 16 дугаар зүйлд заасны дагуу нийгмийн даатгалын шимтгэл, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хугацаандаа, эсхүл бүрэн гүйцэд төлөөгүйн улмаас ногдуулсан торгууль, хөрөнгө оруулалтын өгөөж болон хуульд заасан бусад орлогын эх үүсвэрээс бүрдүүлдэг.

Сангийн зарцуулалт

“Улсын нийгмийн даатгалын сан” Хувьцаат компанийн дүрэм”-ийн 17 дугаар зүйлд зааснаар:

- Улсын нийгмийн даатгалын тухай хуульд заасан нийгмийн даатгалаас олгох төлбөрүүдийг олгох ба үүнд, хөдөлмөрийн чадвараа алдах, асран хамгаалагчаа алдах, ажилгүйдлийн үед, жирэмсний болон төрсний дараа, хүүхэд үрчилж авахад олгох төлбөрүүд орно;
- Засгийн газраас тогтоосон санхүүгийн хэрэгсэлд байршуулах;

- Нийгмийн даатгалын шимтгэл болон түүнийг хугацаандаа, эсхүл бүрэн төлөөгүйн улмаас ноогдуулсан торгуулийн илүү (алдаатай) төлөгдсөн мөнгөн дүнг, мөн алдаатай илүү тооцогдсон мөнгөн дүнг буцаан олгоход зарцуулдаг.

Сангийн үйл ажиллагаанд тавигдах хяналт, ил тод байдал

Сангийн дотоод хяналтын тогтолцоо

НДС-ийн Удирдах зөвлөлийн дэргэд **Дотоод аудитын алба** ажиллах бөгөөд уг алба нь сангийн санхүү, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, дотоод аудит болон хяналтын үйл ажиллагаанд үнэлгээ хийх, эрсдэлийн удирдлага, мөн Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байгаа эсэхэд хяналт тавих зорилгоор байгуулагдсан байна.

Удирдах зөвлөлөөс тус албаны орон тоо, ажилтнуудын ажиллах бүрэн эрхийн хугацаа, мөн албаны даргыг томилох болон хугацаанаас өмнө дуусгавар болгох, албаны үйл ажиллагааны журам, хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ, нөхцөл, урамшуулал зэргийг тогтоодог. Дотоод аудитын албаны ажилтан Удирдах зөвлөлд болон Гүйцэтгэх удирдлагаар сонгогдох боломжгүй. Тус алба нь ажлаа Удирдах зөвлөлд шууд тайлагнадаг бөгөөд Гүйцэтгэх удирдлагаас хараат ажиллана. Албаны үйл ажиллагааны чиглэл, эрх, үүргийг Удирдах зөвлөлөөс баталсан “Дотоод аудитын албаны тухай журам” болон “Дотоод аудитын албаны ажилтны ажлын байрны тодорхойлолт”-оор тодорхойлж байна.

Дотоод аудитын алба нь **сангийн дотоод хяналтын тогтолцоо, эрсдэлийн удирдлага болон сангийн засаглалд үр дүнтэй**, системтэй бие даасан үнэлгээ хийдэг. Ингэхдээ Удирдах зөвлөлөөс баталсан эрсдэлд суурилсан аудитын жилийн төлөвлөгөөний үндсэн дээр үйл ажиллагаагаа явуулах ба дотоод аудитын нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн үйл ажиллагааны болон байгууллагын стандартыг ашиглан үнэлж, аудитын тайлангийн үр дүн, дүгнэлт, холбогдох зөвлөмжийг улирал бүр Удирдах зөвлөлд танилцуулна.

Дотоод аудитын албаны дарга НДС-аас гаргасан эрсдэлийн удирдлагын үзэл баримтлалыг харгалзан, мөн сангийн Гүйцэтгэх удирдлага, дотоод аудитын хороотой зөвлөлдсөний дараа үүссэн эрсдэлийн талаарх дүгнэлтээ гаргадаг.

Дотоод хяналтын тогтолцоог үнэлэхдээ дараах асуудлыг хамруулна:

- Үйл ажиллагааны явц, төсөл, бүтцийн нэгжүүдийн зорилго нь сангийн зорилгод нийцэж байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийх, үйл ажиллагааны явц ба мэдээллийн системийн найдвартай, бүрэн бүтэн байдлыг, түүний дотор хууль бус үйлдэл, хүчирхийлэл, авлигатай тэмцэх журмын найдвартай эсэхийг шалгах;
- Санхүү, нягтлан бодох бүртгэл, статистик, удирдлагын болон бусад тайлагналын найдвартай байдлыг шалгах, үйл ажиллагааны явц болон бүтцийн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа нь дэвшүүлсэн зорилгод нийцэж байгаа эсэхийг тогтоох;
- Дэвшүүлсэн зорилгын биелэлтийн (хэрэгжилтийн) түвшинд дүн шинжилгээ хийхэд ашигладаг Гүйцэтгэх байгууллагын (захирал) тодорхойлсон шалгуур үзүүлэлтүүд зохистой эсэхийг тогтоох;
- Зорилгоо хэрэгжүүлэхэд саад учруулж болох дотоод хяналтын тогтолцооны дутагдлыг илрүүлэх;
- Зөрчил, дутагдлыг арилгах болон дотоод хяналтын тогтолцоог сайжруулах зорилгоор удирдлагын бүх түвшинд хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, тэдгээрийн үр дүнг үнэлэх;
- Нөөцийг үр дүнтэй, оновчтой ашиглаж байгаа эсэхийг шалгах;
- Сангийн хөрөнгийн аюулгүй байдлыг шалгах;
- Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын хууль тогтоомж, дүрэм, сангийн дотоод баримт бичгийн зохицуулалт хэрэгжиж байгаа эсэхийг шалгах зэрэг болно.

Эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны зохистой эсэхийг үнэлэхэд дараах асуудлуудыг авч үзнэ:

- Эрсдэлийн удирдлагыг үр ашигтай хэрэгжүүлэхэд эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны элементүүд (зорилго, зорилтууд, дэд бүтэц, ажлын зохион байгуулалт, арга зүйн дэмжлэг, эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны хүрээнд бүтцийн нэгжүүдийн харилцан хамтын ажиллагаа, тайлагнах) хангалттай хэрэгжиж буй эсэх, мөн төлөвшсөн эсэхийг шалгах;

- Гүйцэтгэх байгууллага болон түүний удирдлагын бүх түвшинд эрсдэлийн үнэлгээний гүйцэтгэл бүрэн бөгөөд зөв хийгдэж буй эсэхийг шалгах;
- Хяналтын болон эрсдэлийн удирдлагын бусад үйл явцын үр ашгийг шалгах, үүнд тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд зарцуулах нөөцийг зохистой хэрэглэсэн эсэхийг хамруулан шалгах;
- Илэрсэн эрсдэлийн талаарх мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх (дотоод аудитын үр дүнд илэрсэн зөрчил, зорилгодоо хүрч чадаагүй, шүүх ажиллагааны баримтууд).

Сангийн засаглалын үнэлгээнд дараах асуудлуудыг хамруулна.

- Сангийн ёс зүйн зарчим, үнэт зүйлийг даган мөрдөж буй эсэх;
- Зорилго, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих болон хяналт тавих журмын талаар;
- Удирдлагын бүх түвшинд (үүнд, оролцогч талуудтай харилцах харилцааг оролцуулах) хэм хэмжээний зохицуулалт болон харилцан мэдээлэл солилцох үйл явц (дотоод хяналт, эрсдэлийн удирдлагын) хангалттай түвшинд байгаа эсэх;
- Ганц хувьцаа эзэмшигчийн эрхийг хангаж буй эсэх;
- Сангийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг ил болгох (задруулах) журам.

Гадаад буюу хөндлөнгийн аудит

НДС нь дотоод аудитаас гадна **гадаад буюу хөндлөнгийн, мэргэшсэн аудиторыг** татан оролцуулах замаар санхүүгийн тайланд жил бүр аудит хийлгэдэг. Энэхүү аудитор гуравдагч этгээдийн хувьд санхүүгийн тайлангийн найдвартай байдал, мөн уг тайлан Олон улсын санхүүгийн тайлангийн стандартад нийцсэн эсэх талаар дүгнэлт гаргана. Жилийн санхүүгийн тайланд аудит хийхэд улсын хууль тогтоомж болон/эсхүл байгууллагын дотоод баримт бичигт заасан аудитын хэм хэмжээг хэрэглэдэг.

Хөндлөнгийн аудиторыг сонгон шалгаруулах замаар сонгоно. Сонгон шалгаруулалтыг Удирдах зөвлөлийн аудитын хороо явуулах бөгөөд сонгон шалгаруулалтын комисс байгуулна. Энэхүү комисст ажиллах гишүүд болон тэдгээрийн гэр бүл хөндлөнгийн аудитортой санхүүгийн болон бизнесийн ямар нэг харилцаа холбоогүй байх, мөн садан төрлийн холбоогүй байх шаардлагыг хангах ёстой.

Түүнчлэн хөндлөнгийн аудитор нь аудитын үйл ажиллагааны хараат бус байдалд заналхийлж болзошгүй үйлчилгээ, үйлдэл хийж болохгүй. Мөн хуучин аудитын багийн гишүүдийг ажлаас халагдсанаас хойш хоёр жилийн хугацаанд Аудитын багийн удирдах албан тушаалд томилж болохгүй байхаар зохицуулжээ.

НДС хөндлөнгийн аудиторын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг ил тод мэдээлдэг байна.

“ДАМУ” БИЗНЕС ЭРХЛЭЛТИЙГ ДЭМЖИХ САН ХУВЬЦААТ КОМПАНИ ⁵⁸

“Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан Хувьцаат компани (цаашид “Даму”сан) нь Жижиг бизнесийг дэмжих сан байгуулах тухай Засгийн газрын 1997 оны 665 дугаар тогтоолын дагуу бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн (цаашид БЖДҮ) тогтвортой хөгжлийг дэмжих зорилготой байгуулагдсан бөгөөд 2006 онд “Казына” тогтвортой хөгжлийн сангийн бүрэлдэхүүнд ажиллаж байгаад 2013 оноос “Байтерек” Үндэсний удирдах холдингийн бүрэлдэхүүнд ажиллаж эхэлсэн.

“Даму”сангийн хөгжлийн стратеги дараах 2 чиглэлд чиглэсэн байна:

- Бизнесээ шинээр эхэлж буй болон бизнес эрхэлж буй бизнес эрхлэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Институцын хувьд тогтвортой хөгжих.

Казахстаны бүс нутаг, хотуудад “Даму” сангийн салбар болон төлөөлөгчийн газрууд ажилладаг бөгөөд одоогийн байдлаар 20-оод салбартай байна.

Сангийн эрх зүйн зохицуулалт, түүнд тусгагдсан асуудлууд

“Даму” сан нь үйл ажиллагаагаа явуулахдаа Казахстан Улсын Хувьцаат компанийн тухай хууль, бусад холбогдох хууль тогтоомж болон “Байтерек” ҮУХ-ийн холбогдох дүрэм, журам, бусад баримт бичгийн хүрээнд зохицуулдаг.

⁵⁸ «Даму» КДҚ АҚ – «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» акционерлік қоғамы, <https://damu.kz/kz/o-fonde/>

Түүнээс гадна тус сангийн өөрийн дотоод дүрэм, журмын дагуу зохицуулагдаж байна. Үүнд:

- “Даму” сангийн засаглалын дүрэм (кодекс);
- “Даму” сангийн Удирдлагын зөвлөлийн дэргэдэх Аудитын хорооны журам;
- “Даму” сангийн Удирдлагын зөвлөлийн дэргэдэх Нэр дэвшүүлэх, урамшуулал болон нийгмийн асуудал эрхэлсэн хорооны журам;
- Стратеги болон төсвийн төлөвлөгөөний асуудал эрхэлсэн хорооны журам;
- “Даму” сангийн хороодын журам;
- “Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан” ХК-ийн Эрсдэлийн удирдлагын бодлого;
- “Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан” Хувьцаат компанийн ёс зүйн дүрэм;
- “Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан” ХК-ийн Омбудсмений тухай журам;
- Бусад (тухайлбал, “Байтерек” ҮҮХ-ийн зохицуулалтууд гэх мэт).

Сангийн үйл ажиллагааг зохицуулдаг гол зохицуулалт нь “Даму” сангийн засаглалын дүрэм (кодекс)⁵⁹ бөгөөд энэ нь 13 бүлэгтэй байна:

- 1 дүгээр бүлэгт ерөнхий зүйл;
- 2 дугаар бүлэгт сангийн тухай мэдээлэл;
- 3 дугаар бүлэгт сангийн засаглалын зарчмууд;
- 4 дүгээр бүлэгт эрх мэдэл хуваарилах зарчмын талаар;
- 5 дугаар бүлэгт ганц хувьцаа эзэмшигчийн эрх ашгийг хамгаалах зарчмын талаар;
- 6 дугаар бүлэгт Сан, түүний Удирдах зөвлөл, Гүйцэтгэх захирлын үр дүнтэй удирдлагын зарчмын талаар;
- 7 дугаар бүлэгт тогтвортой хөгжлийн зарчмын талаар;
- 8 дугаар бүлэгт эрсдэлийн удирдлагын зарчим, дотоод хяналт болон дотоод аудит;
- 9 дүгээр бүлэгт байгууллагын зөрчил, ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулах зарчим;
- 10 дугаар бүлэгт сангийн үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийн тодорхой (нээлттэй) байх зарчим, мэдээллийг ил нээлттэй болгох зарчмын талаар
- 11 дүгээр бүлэгт хамтрагч байгууллагуудтай харилцах харилцааны талаар
- 12 дугаар бүлэгт бизнесийн түншүүдтэй харилцах харилцааны талаар
- 13 дугаар бүлэгт бусад зүйлийн талаар тус тус зохицуулсан байна.

Сангийн удирдлага, зохион байгуулалт⁶⁰

“Даму” сан ганц хувьцаа эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд эзэмшигч нь “Байтерек” Үндэсний удирдах холдинг (цаашид “Байтерек” ҮҮХ) байна. “Байтерек” ҮҮХ нь Казахстан Улсын Ерөнхийлөгчийн 2013 оны 571 дүгээр зарлигийн дагуу байгуулагдсан бөгөөд Засгийн газрын мэдэлд (Үндэсний эдийн засгийн яам) байдаг.

“Даму” сангийн хувьцаа эзэмшигч буюу “Байтерек” ҮҮХ нь тус сангийн үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг бүрэн хангаж, Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын хууль тогтоомж, Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Ерөнхийлөгчийн акт, үүрэг даалгаварт зааснаас бусад тохиолдолд сан болон түүний хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохгүй.

Сангийн дээд байгууллага нь “Байтерек” ҮҮХ байна. Удирдах байгууллага нь Удирдах зөвлөл байна. Энэ нь 7-8 хүний бүрэлдэхүүнтэй байх ба тэдгээрийн 3 нь хараат бус гишүүд байна. Удирдах зөвлөлийн дэргэд 3 хороо ажилладаг:

- Аудитын хороо;
- Нэр дэвшүүлэх, урамшуулал болон нийгмийн асуудал эрхэлсэн хороо;
- Стратеги болон төсвийн төлөвлөгөөний асуудал эрхэлсэн хороо.

Эдгээр хороо тус бүр өөр өөрийн журамтай байна.

⁵⁹ “Даму” Корпоративтік басқару кодексі, <https://damu.kz/kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/printsipy-korporativnogo-upravleniya/>

⁶⁰ «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» акционерлік қоғамының Жарғысы, <https://damu.kz/kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/dokumenty/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%20%D0%9A%D0%90Z.pdf>

Сангийн гүйцэтгэх байгууллага нь Гүйцэтгэх удирдлага байх ба өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулдаг. Түүний дэргэд дараах 6 хороо ажилладаг:

- Зээлийн хороо;
- Актив, пассивыг удирдах хороо;
- Асуудалтай активтай ажиллах хороо;
- Төсвийн хороо;
- Өөрчлөлтийг удирдан зохион байгуулах хороо;
- Боловсон хүчний бодлогын хороо.

Эдгээр хороодын үйл ажиллагааг хороодын тухай журмаар зохицуулдаг. Түүнээс гадна Сангийн санхүү, эдийн засгийн үйл ажиллагааны хяналтыг хэрэгжүүлэгч **Дотоод аудитын алба** болон сангийн зээл олголт, зээлийн баталгааны асуудал хариуцах **Зээлийн хороотой** байна.

Дотоод аудитын алба үйл ажиллагаагаа Удирдах зөвлөлөөс баталсан журмын дагуу явуулна. Сангийн дүрмийн дагуу тус алба нь Удирдах зөвлөлд ажлаа тайлагнах бөгөөд албаны ажилтнууд Удирдлагын зөвлөл болон Гүйцэтгэх удирдлагад ажиллаж болохгүй байхаар зохицуулжээ. Зээлийн хороо нь мөн Удирдах зөвлөлөөс баталсан дүрмийн хүрээнд үйл ажиллагаагаа явуулна.

Сангийн бүрдүүлэлт

“Даму” сангаас хэрэгжүүлэх үндсэн хөтөлбөрүүдийг улсын төсвөөс тусгайлан хуваарилсан хөрөнгө, мөн түүнчлэн олон улсын болон дотоодын санхүүгийн байгууллагуудын хөтөлбөрийн дагуу хүлээн авсан хөрөнгөөр санхүүжүүлдэг.

Сангийн зарцуулалт

- Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдэд зээл олгох;
- Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдийн зээлийн хүүд хөнгөлөлт\татаас үзүүлэх;
- Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдэд зээлийн баталгаа гаргах;
- Төсөл хөтөлбөрүүдэд урамшуулал үзүүлэх, дэмжлэг олгох.

Сангийн үйл ажиллагаанд тавигдах хяналт, ил тод байдал

Эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоо⁶¹

“Даму” сангийн эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоо нь сангийн засаглалын үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн нэг болохын хувьд сангийн санхүүгийн байдал, хүлээсэн үүргээ биелүүлэх чадварт үзүүлэх аливаа эрсдэлийн нөлөөллийг багасгахад чиглэдэг. Тус сангийн ганц эзэмшигч буюу “Байтерек” ҮУХ нь санд удирдлагын эрсдэлийн тогтолцоог нэвтрүүлэх, түүнийг сайжруулах үйл явцыг шууд удирдан чиглүүлдэг.

Эрсдэлийн удирдлагын гол зорилго нь байгууллагын онцлог, үйл ажиллагааны үндсэн зарчим, ажлын явц, эрсдэлийн удирдлагын үйл явцад ажилтан бүрийн оролцоог уялдуулах явдал юм.

Эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог хэрэгжүүлэх нь шаардлагатай дэд бүтэц, соёлыг бий болгох, хөгжүүлэхэд суурилдаг бөгөөд сангийн бүх үйл ажиллагаа, чиг үүргийн хувьд алдагдлаас урьдчилан сэргийлэх, үр ашгийг хамгийн өндөр түвшинд нэмэгдүүлэх зорилгоор үйл ажиллагааны бүх түвшинд эрсдэлийг тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийх, үнэлэх, хяналт тавих, удирдахад логиктой, системтэй аргуудыг ашиглахыг зорьдог.

Эрсдэлийн удирдлагыг сангийн шат шатны түвшинд (3 шатны түвшин) хэрэгжүүлж ажилладаг бөгөөд үүнд сангийн Удирдах зөвлөл, Гүйцэтгэх удирдлага, эрсдэлийн удирдлагын нэгж, Дотоод аудитын алба болон бусад нэгжүүд хамрагдана.

Эрсдэлийн удирдлагын **эхний** шатыг Удирдах зөвлөл хэрэгжүүлэх ба эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог хянахад гол үүрэг гүйцэтгэдэг. Удирдах зөвлөл нь эрсдэлийн удирдлагын чиглэлээр гүйцэтгэх зарим чиг үүргээ холбогдох хороодоор дамжуулан хэрэгжүүлдэг. Сангийн Дотоод аудитын алба нь эрсдэлийг удирдах үйл явцад эрсдэлийн удирдлагын журам, үнэлгээний аргачлалд аудит хийх, мөн эрсдэлийн удирдлагын журмын үр ашгийг дээшлүүлэх талаар санал боловсруулах,

⁶¹ Система внутреннего контроля Фонда, https://damu.kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/risk_management/

эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны үр нөлөөг үнэлэх тайланг Удирдах зөвлөлд ирүүлэх, түүнчлэн Удирдах зөвлөлөөс гаргасан шийдвэрийн хэрэгжилтийг Гүйцэтгэх удирдлага хангаж ажилласан эсэхэд мониторинг хийх үүрэгтэй байна.

Хоёр дахь шатыг Гүйцэтгэх удирдлагын түвшинд хэрэгжүүлэх бөгөөд эрсдэлийн удирдлагын үр дүнтэй тогтолцоог зохион байгуулах, сангийн бодлогын хэрэгжилтийг ханган ажиллахын тулд эрсдэлийн хяналтын бүтцийг бий болгох үүрэгтэй байна. Түүнчлэн сангийн эрсдэлийн удирдлагын бодлого, философийг тусгасан “эрсдэлийн талаарх мэдлэг”, соёлыг төлөвшүүлэх үүргийг хэрэгжүүлнэ. Мөн эрсдэлийн удирдлагын үр дүнтэй тогтолцоог бий болгох үүрэгтэй бөгөөд ингэснээр ажилтнуудын эрсдэлийн удирдлагын хүрээнд хүлээх үүрэг тодорхой болж, албан үүргээ хариуцлагатай хэрэгжүүлдэг болно. Гүйцэтгэх удирдлага нь эрсдэлийн удирдлагын чиглэлээр зохих хороодыг байгуулах замаар чиг үүргийнхээ нэг хэсгийг хэрэгжүүлэх эрхтэй байна.

Эрсдэлийн удирдлагын **гурав дахь** шатыг сангийн Эрсдэлийн удирдлагыг хариуцах нэгж хэрэгжүүлдэг. Энэ нэгжийн ажилтнууд эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны зорилго, зорилтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд бусад нэгж болон ганц эзэмшигч буюу “Байтерек” ҮҮХ, түүнчлэн сангийн хөндлөнгийн болон дотоод аудиторуудтай хамтран ажиллах үүрэгтэй байна.

Сангийн дотоод хяналтын тогтолцоо⁶²

Сангийн дотоод хяналтын тогтолцоо нь сангийн зорилгыг хэрэгжүүлэхэд томоохон эрсдэлд зохих хариу арга хэмжээ авах боломжийг олгодог найдвартай, оновчтой үйл ажиллагаанд хувь нэмэр оруулах бодлого, үйл явц, журам, зан үйлийн хэм хэмжээ, үйл ажиллагааны цогц гэж тодорхойлогдсон байна.

Сан нь хууль тогтоомж, сангийн дүрэм, загвар, Treadway комиссын ивээн тэтгэгч байгууллагуудын хорооны 2013 оны “Дотоод хяналт - нэгдсэн загвар” (COSO)-д нийцүүлэн дотоод хяналтын тогтолцоог боловсруулах, батлах, хэрэглэх, үнэлэхэд гүйцэтгэсэн үүргээс нь хамааран дотоод хяналтын тогтолцоонд багтсан байгууллагуудын эрх мэдлийн хязгаарыг тогтоодог.

Дотоод хяналтын тогтолцоо нь хяналтаар илэрсэн томоохон дутагдал, сул талуудын талаар Сангийн байгууллагуудад цаг тухайд нь мэдээлэх, авсан, эсхүл авах ёстой арга хэмжээг нарийвчлан тодорхойлох, эрсдэлд шуурхай хариу арга хэмжээ авах чадвартай байна. Түүнчлэн сангийн бүтцийн нэгжүүд нь аливаа томоохон дутагдал, хяналтын сул талын талаар холбогдох мэдээллийг шийдвэр гаргах эрх бүхий этгээдэд аль болох хурдан мэдээлэх үүрэгтэй байна. Сангийн дотоод хяналтын тогтолцоо дараах зарчимд суурилдаг.

- тасралтгүй ажиллах;
- дотоод хяналтын тогтолцооны бүх субъектийн хариуцлага;
- ажил үүргийн хуваарь;
- үйл ажиллагаанд зохих ёсоор зөвшөөрөл олгох, батлах;
- Дотоод аудитын албаны хараат бус байдлыг хангах, мөн чиг үүргийн дагуу Удирдах зөвлөлийн өмнө шууд хариуцах (Аудитын хороогоор дамжуулан) нөхцөлийг хангах;
- Сангийн дотоод хяналтын бүх субъект хяналтын чиг үүргээ зохих ёсоор хэрэгжүүлэх;
- Сангийн бүх байгууллага, нэгж харилцан хамтын ажиллагааны үндсэн дээр дотоод хяналтыг хэрэгжүүлэх;
- тасралтгүй хөгжүүлэх, сайжруулах;
- хяналтын хүрээнд илэрсэн аливаа томоохон дутагдал, сул талыг цаг тухайд нь мэдээлэх.

“Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан” ХК-ийн Эрсдэлийн удирдлагын бодлого”⁶³-ын 8 дугаар бүлэгт хяналтын үйл ажиллагааны талаар зохицуулсан байна.

Энэхүү бодлогод хяналтын үйл ажиллагааг удирдлагын эрсдэлд хамааралтай арга хэмжээг хэрэгжүүлэх бодлого, процедур гэж тодорхойлжээ. Хяналтын үйл ажиллагаа нь батлах, зөвшөөрөл

⁶² Система внутреннего контроля Фонда, https://damu.kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/risk_management/

⁶³ Политика управления рисками АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», <https://damu.kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%AF%20%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%9C%D0%98.pdf>

олгох, баталгаажуулах, зөвшилцөх, гүйлгээнд дүн шинжилгээ хийх, хөрөнгийн аюулгүй байдал, үүрэг хариуцлагыг хуваарилах зэрэг өргөн хүрээг хамардаг.

Сангийн ажлын явцад дүн шинжилгээ хийх, нэмэлт хяналтын арга хэмжээ авах хэрэгцээ, зохистой байдлыг тодорхойлох зэргийг сангийн холбогдох нэгж буюу Эрсдэлийн удирдлагын асуудал эрхэлсэн нэгж, түүний удирдлага (эрсдэл хариуцагч) хариуцна. Энэ нэгж нь эрсдэлийн удирдлагын хяналтын арга хэмжээ, шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулах үүрэгтэй. Сангийн эрсдэлийн удирдлагын үйл ажиллагааны үндсэн үр дүн, дүгнэлтийг эрсдэл, түүнд үзүүлэх хариу арга хэмжээний талаар тогтмол тайлагнах хэлбэрээр харуулдаг. Ийнхүү тогтмол тайлагнасны үндсэн дээр одоо байгаа эрсдэл, түүнд авах хариу арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт тавьдаг байна.

“Даму” сангийн ажилтан, албан тушаалтан эрсдэлийн удирдлага, дотоод хяналтын журам, бусад бодлогыг зөрчсөн, буруу хэрэгжүүлсэн, залилан мэхлэх, хууль зөрчсөн түүнчлэн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талаар сангийн Аудитын хороо болон Удирдах зөвлөлд нууцаар мэдээлэх эрхтэй.

Хяналтын процесс сангийн бүх түвшний үйл ажиллагаанд хамааралтай бөгөөд сангийн эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоо үр дүнтэй байгаа эсэхэд бие даасан үнэлгээний хүрээнд гаднын экспертүүдээр 3 жилд нэгээс доошгүй удаа хийлгэдэг.

“Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан” ХК-ийн Эрсдэлийн удирдлагын бодлогод⁶⁴ сангийн үйл ажиллагаанд тавигдах хяналтаас гадна энэ бодлогын 10 дугаар бүлэгт мониторингийн талаар зохицуулсан байна.

Сан нь эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны үр дүнтэй байдалд (эрсдэлийн удирдлагын одоо хэрэгжүүлж буй арга, хяналтын хэрэгслийг оролцуулан) мониторинг хийж, шаардлагатай тохиолдолд өөрчлөн сайжруулна. Мониторинг жилд нэгээс доошгүй удаа тогтмол хийгдэх ба Удирдах зөвлөлөөс тогтоосон үндсэн зарчим, бодлого, дүрэм, журмын дагуу сан өөрийн эрсдэлд мониторинг хийж, хяналт тавина.

Удирдах зөвлөл эрсдэлийн удирдлагын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө баталдаг бөгөөд үүний дагуу Эрсдэлийн удирдлагын асуудал эрхэлсэн нэгж нь арга хэмжээ тус бүрт хэрэгжүүлэх хугацааны дагуу хяналт тавина.

Сангийн эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоонд мониторинг хийх нь түүний чухал хэсэг бөгөөд ийм тогтолцоо байгаа эсэх болон түүний бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн хэрэгжилтийг үнэлдэг. Мониторинг нь эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны бодлого, процедур болон арга хэмжээний хэрэгжилтэд тогтмол хяналт тавьж, зорилтот хяналт шалгалт хийх замаар хэрэгжинэ. Зорилтот хяналт шалгалтын хамрах хүрээ, давтамж нь эрсдэлийн үнэлгээ болон тогтмол хийгдэх мониторингийн үр дүнтэй байдлаас хамаардаг байна. Эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны дутагдлын талаар Удирдах зөвлөл болон Гүйцэтгэх захиралд цаг тухайд мэдэгдэх ёстой.

Сан нь зарим төрлийн санхүүгийн эрсдэлийн тайланг “Байтерек” ҮҮХ-д түүний холбогдох дотоод зохицуулалтын баримт бичигт заасан маягтын дагуу хугацаанд нь хүргүүлнэ.

Эрсдэлийн удирдлагын асуудал эрхэлсэн нэгж улирал бүр, тайлант улирлаас хойш 3 дахь сарын 10-ны өдрөөс хэтрэхгүй хугацаанд эрсдэлийн тайланг нэгтгэн Сангийн Гүйцэтгэх захиралд ирүүлнэ. Гүйцэтгэх захирал улирал тутам, тайлант улирлаас хойш 4 дэх сарын 5-ны өдрөөс хэтрэхгүй хугацаанд эрсдэлийн тайланг нэгтгэн Удирдах зөвлөлд ирүүлнэ. Гүйцэтгэх захирал болон нэгжүүдийн ажлыг сангийн Дотоод аудитын алба шалгадаг.

Сангийн эрсдэлийн тайланд дараах асуудлыг тусгасан байна:

- Бүртгэл, эрсдэлийн зураглал, өндөр эрсдэл бүхий эрсдэлийг урьдчилан тооцоолсон жилийн удирдлагын төлөвлөгөө (жилд нэг удаа);
- Өндөр эрсдэл бүхий эрсдэлийг удирдах үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаарх мэдээлэл;

⁶⁴ Политика управления рисками АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», <https://damu.kz/о-фонде/korporativnoe-upravlenie-fonda/%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%AF%20%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%9C%D0%98.pdf>

- Эрсдэлийн багцад онц нөлөөлж болзошгүй эрсдэлийн гол үзүүлэлтүүдийн талаарх мэдээлэл;
- Бодит эрсдэлийн талаарх мэдээлэл;
- Эрсдэлийн удирдлагын хэвийн байдлаас мэдэгдэхүйц хазайсан талаарх мэдээлэл (хэрэв байгаа бол);
- Эрсдэлийн хязгаарыг дагаж мөрдөөгүй тухай мэдээлэл (хэрэв байгаа бол);
- Эрсдэлийн удирдлагын талаарх зохицуулалтын шаардлагыг даган мөрдөж байгаа талаарх мэдээлэл (хэрэв байгаа бол);
- Сангийн эрх бүхий этгээдээс баталсан тодорхой төрлийн санхүүгийн эрсдэлийг удирдах журмын дагуу санхүүгийн эрсдэлийн талаар тайлан гаргах.

Эрсдэлийн удирдлагын тогтолцооны дотоод аудит, эрсдэлийн удирдлага, дотоод хяналтын тогтолцооны зөрчил дутагдлыг арилгах төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг шалгах ажлыг Удирдах зөвлөлөөс баталсан Дотоод аудитын төлөвлөгөөний дагуу гүйцэтгэнэ. Дотоод аудитыг түүний талаар зохицуулдаг дотоод журмын дагуу явуулна.

Гадаад буюу хөндлөнгийн аудит⁶⁵

Казахстаны Хувьцаат компанийн тухай хуулийн 78 дугаар зүйл болон Аудитын олон улсын стандартын дагуу жил бүр санхүүгийн тайлангийн найдвартай байдлыг шалгаж, баталгаажуулах, эрсдэлийн удирдлага, дотоод хяналтын тогтолцоонд үнэлгээ хийлгэх зорилгоор "Даму" сан мэргэжлийн аудитын байгууллага /гадаад аудитор/-ыг сонгон шалгаруулалтын үндсэн дээр ажиллуулна. Сангийн дүрэмд заасны дагуу санхүүгийн тайланд аудит хийлгэх хөндлөнгийн аудитын байгууллагыг сангийн ганц эзэмшигч "Байтерек" ҮУХ бүрэн эрхийнхээ дагуу тогтоодог.

Сангийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн аудитыг аудитын байгууллага жил бүр хийдэг. Хөндлөнгийн аудитор нь санхүүгийн тайлангийн аудитыг худалдан авах гэрээний дагуу санхүүгийн жилийн 01-р сарын 01-нээс 06-р сарын 30-ны хооронд тусад нь, эсхүл нэгтгэсэн санхүүгийн тайланг хянах, 01-р сарын 01-нээс 09-р сарын 01-ний хооронд завсрын аудит хийх, түүнчлэн Олон улсын санхүүгийн тайлангийн стандартын дагуу жилийн санхүүгийн тайланд аудит хийх үйлчилгээ үзүүлдэг. Шалгалтын хүрээнд холбогдох үйлчилгээг үзүүлэхийн зэрэгцээ нягтлан бодох бүртгэл, татварын талаар зөвлөгөө өгөх, санхүүгийн тайланд хийсэн аудитын үр дүнд үндэслэн татварын хяналт шалгалт хийх, сангийн Удирдах зөвлөлд танилцуулах, нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайланд үнэлгээг хийх, дотоод хяналтын тогтолцооны зохистой эсэхэд үнэлгээ хийх зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

Сангийн ил тод байдал

"Даму" сангийн 2014-2023 оны хөгжлийн стратегид 3.2.42-д сангийн ил тод байдлын талаар тусгажээ. Сангийн ил тод байдлыг шинэ түвшинд хүргэхэд дараах чиглэлийг баримтлахаар заасан байна:

1. Хөрөнгө оруулалтын болон стратегийн холбогдолтой шийдвэр гаргахдаа проактив харилцааг хэрэглэх;
2. Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэгч болон оролцогч талуудыг сангаас хэрэгжүүлэх дэмжих хэрэгслүүдийн талаар, мөн тал бүрийн, цаг үеийн мэдээллээр хангах;
3. Сангийн хөгжлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаарх улирлын тайлангийн хүрээнд сангийн нийгэм, эдийн засгийн үр ашгийн тухай мэдээлэл өгөх;
4. Гаднын оролцогч талуудын хувьд харилцан яриа хэлэлцээ хийх орон зайг зохион байгуулах, үүнд:
  - боломж/чадамж өндөр (потенциалный) сонирхогч талуудтай уулзалт тогтмол зохион байгуулах (дугуй ширээний, үзэсгэлэн, хурал, мөн мэдээлэл хүргэх, ялангуяа нийгмийн сүлжээнд байршуулахад ил тод байдлыг хангах);
  - шинэ хэрэгсэл, хөтөлбөр болон үйл ажиллагааны зарчмын талаар бичил, БЖДҮ-ийг мэдээллээр хангах;
  - эргэх холбоотой байх.

⁶⁵ Внешний аудит, <https://damu.kz/o-fonde/otchetnost-fonda/vneshnii.php>

Цаашид тус сангийн засаглалын чанарыг сайжруулахын тулд дэлхийн шилдэг практикт үндэслэн сангийн удирдлагын тогтолцоог үнэлэх, хөгжүүлэхэд сайн зохион байгуулалттай, тууштай хэрэгжүүлэх замаар сангийн засаглалын түвшинг дээшлүүлэхийг зорьсон байна.

Хүснэгт 5. Казахстан Улсын “Улсын нийгмийн даатгалын сан” ба “Даму” бизнес эрхлэлтийг дэмжих сан”-гийн товч тойм мэдээлэл

Улс КАЗАХСТАН		
Сангийн нэр	“УЛСЫН НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН САН” ХУВЬЦААТ КОМПАНИ	“ДАМУ” БИЗНЕС ЭРХЛЭЛТИЙГ ДЭМЖИХ САН” ХУВЬЦААТ КОМПАНИ
Зорилго, зориулалт	Албан журмын нийгмийн даатгалын тогтолцоог нэвтрүүлэх, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хуримтлуулах, түүнийг зорилгын дагуу зарцуулах нөхцөлийг хангах	Бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих
Эрх зүйн статус	Ганц хувьцаа эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд ашгийн бус. Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яамны мэдэлд байна.	Ганц хувьцаа эзэмшигчтэй хувьцаат компани бөгөөд эзэмшигч нь “Байтерек” Үндэсний удирдах холдинг (Үндэсний эдийн засгийн яамны мэдэлд) байна.
Сангийн бүрдүүлэлт	- Нийгмийн даатгалын шимтгэл; - Нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хугацаандаа, эсхүл бүрэн гүйцэд төлөөгүйн улмаас ноогдуулсан торгууль; - Хөрөнгө оруулалтын өгөөж; - Хуульд заасан бусад орлогын эх үүсвэр.	Улсын төсвөөс тусгайлан хуваарилсан хөрөнгө, мөн түүнчлэн олон улсын болон дотоодын санхүүгийн байгууллагуудын хөтөлбөрийн дагуу хүлээн авсан хөрөнгөөр санхүүжүүлдэг.
Зарцуулалт	- Улсын нийгмийн даатгалын тухай хуульд заасан нийгмийн даатгалаас олгох төлбөрүүд; - Засгийн газраас тогтоосон санхүүгийн хэрэгсэлд байршуулах; - Нийгмийн даатгалын шимтгэл болон түүнийг хугацаандаа, эсхүл бүрэн төлөөгүйн улмаас ноогдуулсан торгуулийн илүү (алдаатай) төлөгдсөн мөнгөн дүнг, мөн алдаатай илүү тооцогдсон мөнгөн дүнг буцаан олгох	- Зээл олгох; - Зээлийн хүүд хөнгөлөлт/татаас үзүүлэх; - Зээлийн баталгаа гаргах; - Төсөл хөтөлбөрүүдэд урамшуулал үзүүлэх, дэмжлэг олгох.
Удирдлага, зохион байгуулалт	- Дээд байгууллага нь Хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам - Удирдах байгууллага Удирдлагын зөвлөл - Гүйцэтгэх байгууллага нь сангийн Ерөнхий захирал - Дотоод аудитын алба	Дээд байгууллага нь “Байтерек” ҮУХ - Удирдах байгууллага нь Удирдах зөвлөл - Дотоод аудитын алба - Зээлийн хороо
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	- Дотоод аудитын алба нь сангийн дотоод хяналтын тогтолцоо, эрсдэлийн удирдлага, сангийн засаглалд үнэлгээ хийдэг. - Гадаад буюу хөндлөнгийн, мэргэшсэн аудитораар санхүүгийн тайланд жил бүр аудит хийлгэдэг. - Удирдлагын зөвлөлд тайлагнадаг.	- Эрсдэлийн удирдлагыг бүх түвшинд хэрэгжүүлнэ - Дотоод хяналтын тогтолцоо хэрэгжүүлэхээс гадна сангийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн аудитыг аудитын байгууллага жил бүр хийдэг. - Удирдлагын зөвлөлд тайлагнадаг. - “Байтерек” ҮУХ-д тайлагнадаг.

3. БҮГД НАЙРАМДАХ ФИЛИППИН УЛС

Тус улсын Тусгай зориулалтын сан (Special Purpose Funds (SPFs)) нь Төсвийн ерөнхий хуульд (General Appropriations Act (GAA)) заасан тодорхой зорилго бүхий төсвийн хуваарилалт юм.

Сангийн эрх зүйн зохицуулалт, түүнд тусгагдсан асуудлууд⁶⁶

Тусгай зориулалтын сангийн үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтын талаар Төсвийн ерөнхий хууль (General Appropriations Act (GAA)) болон Төсвийн шинэчлэлийн тухай хууль (Budget Modernization Act)⁶⁷-уудаар зохицуулсан байна.

⁶⁶ AN ACT TO REFORM THE BUDGET PROCESS BY ENFORCING GREATER ACCOUNTABILITY IN PUBLIC FINANCIAL SUSTAINABILITY, UPHOLDING CONGRESS PREROGATIVE AND DUTY TO ASCERTAIN THE NATION'S BUDGET, INSTITUTING AN INTEGRATED PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM, AND INCREASING BUDGET TRANSPARENCY AND PARTICIPATION,

https://hrep-website.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/legisdocs/basic_19/hb03419.pdf

⁶⁷ Төсвийн шинэчлэлийн тухай хууль (Budget Modernization Act)- хуулийн дэлгэрэнгүй нэр нь “Төрийн санхүүгийн удирдлагын хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, төсвийн тогтвортой байдлыг дэмжих, улсын төсвийг батлах Конгрессын бүрэн эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх, төрийн санхүүгийн удирдлагын нэгдсэн тогтолцоог бий болгох, төсвийн ил тод байдал ба оролцоог

Төсвийн шинэчлэлийн тухай хууль нь 2018 онд өргөн баригдсан бөгөөд Конгрессын Төлөөлөгчдийн танхимаар хэд хэдэн удаа хэлэлцэгдэн одоогоор Сенатын танхимд хэлэлцэх шатандаа байгаа төсөл юм.

Уг хуулийн төсөл нь төсөв боловсруулах, зарцуулах үйл ажиллагаанд ил тод, санхүүгийн хариуцлагатай, бүтээлч, үр дүнтэй байдлыг тодорхойлох замаар улсын нөөцийн зарцуулалтад хариуцлагатай, уялдаа холбоо бүхий нэгдсэн тогтолцоог баталгаажуулахад чиглэж байна. Үүний тулд төсөв боловсруулахад Засгийн газрын хариуцлагыг бэхжүүлэх, мөн иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай тулгамдсан шинэчлэлтүүдийг хийхийг зорьсон ажээ.

Эдгээр шаардлагуудыг хангах зорилгоор хуулийн төсөлд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн байна. Үүнд:

(а) бүх төсөвлөсөн хөрөнгө мөнгийг батлах, улсын нөөцийн хэрэглээний тухайд засгийн газарт хариуцлага хүлээлгэх, бүх засгийн газрын агентлагуудын төсөв мөнгөний тухай хуулиар хүлээсэн ажил үүргээ цаг тухайд нь гүйцэтгэж, биелүүлэх үүрэг хариуцлагыг баталгаажуулахад Конгрессын эрх мэдлийг хуульчлах;

(б) улсын нөөцийн удирдлага, менежмент дэх иргэдийн оролцоог тэдний мэдээлэл авах, засгийн газрын төсөв боловсруулалт, хэрэгжилтэд хувь нэмрээ оруулах, хуульчлан баталгаажуулах арга хэлбэрээр дэмжих;

(в) төлөвлөх, хөтөлбөр боловсруулах, төсөвлөх, нягтлан бодох бүртгэл хөтлөх, зарцуулалт, тайлан мэдээ гаргах, менежментийн үйл ажиллагаа, улсын санхүүгийн менежментийг дотоод хяналт, эрсдэлийн менежментийн арга замаар аюулгүй, баталгаатай байдлыг хангах зэрэг үйл ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулан бэхжүүлэх зэрэг болно.

Тус хуулийн төслийн зохицуулалт нь Үндэсний засгийн газрын агентлагууд, төрийн өмчит, эсхүл төрийн удирдлага бүхий корпорацууд, орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн улсын орлого, зардал, санхүүгийн зохицуулалтын менежмент ба энэ хуулиар зохицуулсан хөрөнгө болон үүрэг хариуцлагыг хамаарна.

Хуулийн төсөлд тодорхойлсноор “Улсын сан” (Public funds) гэдэг нь бүх Засгийн газрын агентлагуудын хүлээн авсан, цуглуулан хуримтлуулсан, татвар, шимтгэл, төлбөр, торгууль, орлого, ногдол ашиг, хүүгийн орлого, дотоод зээлийн үйл ажиллагаа, гадаад зээл ба тэтгэлэг, үл хөдлөх хөрөнгийн худалдаа зэргээс олж болох Засгийн газрын хууль ёсоор хадгалах, ашиглах эрхтэй мөнгийг хэлнэ.

Тусгай зориулалтын сангийн зохицуулалт⁶⁸

Төсвийн шинэчлэлийн тухай хуулийн төсөлд зааснаар Тусгай зориулалтын сан (Special Purpose Funds (SPFs)) нь төлөвлөсөн улсын төсвийн бүх зардлыг нарийвчлалтай, ил тод байлгахын тулд дараах сангуудаар хязгаарлагдана:

1. **Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн сан** (the National Disaster Risk Reduction and Management Fund (NDRRMF));
2. **Тооцоолоогүй зардлын сан** (the Contingent Fund);
3. **Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн хууль ёсны хувьцаа** (Statutory Shares of LGUs);
4. **Төсөв боловсруулах шатанд нарийн тогтоогдоогүй бусад Тусгай зориулалтын сангууд** (other SPFs not falling under any of the preceding purposes, the details of which could not be determined during the budget preparation stage, and based on the parameters to be set in the IRR).

нэмэгдүүлэх замаар төсвийн үйл явцыг шинэчлэх тухай хууль” (An act to reform the budget process by enforcing greater accountability in public financial management, promoting fiscal sustainability, upholding congress’ prerogative and duty to ascertain the nation’s budget, instituting an integrated public financial management system, and increasing budget transparency and participation) юм.

⁶⁸ AN ACT TO REFORM THE BUDGET PROCESS BY ENFORCING GREATER ACCOUNTABILITY IN PUBLIC FINANCIAL SUSTAINABILITY, UPHOLDING CONGRESS PREROGATIVE AND DUTY TO ASCERTAIN THE NATION’S BUDGET, INSTITUTING AN INTEGRATED PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM, AND INCREASING BUDGET TRANSPARENCY AND PARTICIPATION,
https://hrep-website.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/legisdocs/basic_19/HB03419.pdf

Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн сан (NDRRMF): Энэхүү сан нь гамшгийн эрсдэл болон хохирлыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлыг хангах зэрэг үйл ажиллагаанд зарцуулагдахаас гадна боловсон хүчин бэлтгэх, тоног төхөөрөмж худалдан авах болон бэлэн байдлыг хангахад зориулагдана. Мөн өмнөх 2 жилд тохиолдсон, эсхүл төсвийн жилд тохиолдож болзошгүй байгалийн болон хүний хүчин зүйлээс шалтгаалсан гамшгийн үеийн тусламж, нөхөн төлбөр, сэргээн засварлалт, бусад ажил үйлчилгээ зэргийг тус тус санхүүжүүлдэг.

Ерөнхий Төсвийн хуульд заасны дагуу NDRRMF-д хуваарилсан дүнгээс Шуурхай хариу арга хэмжээний сан (Quick Response Fund (QRF)) хэлбэрээр тусгайлан хуваарилалт хийх бөгөөд энэ нь байгалийн болон хүний хүчин зүйлээс үүдэлтэй гамшиг, тахал, хямралын үед гамшигт нэрвэгдсэн орон нутаг, иргэдийн нөхцөл байдал, амьдралын нөхцөлийг аль болох хурдан шуурхай хэвийн байдалд оруулахад зориулж бэлэн байдлын сан болгон ашиглах зорилготой.

NDRRMF болон QRF-ийг өмнөх санхүүгийн жилд тус сангаас зөвшөөрсөн болон санхүүжүүлсэн Дахин санхүүжилт шаардлагатай төслүүдийн (Spill-over Projects) зардалд ашиглах боломжтой юм.

NDRRMF-ийг захиран зарцуулахдаа QRF болон Дахин санхүүжилт шаардлагатай төслүүдийг санхүүжүүлэхээс бусад тохиолдолд орон нутгийн болон олон улсын Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн зөвлөлийн зөвлөмжийг харгалзан үзэж Ерөнхийлөгчөөс урьдчилан зөвшөөрөл авсны үндсэн дээр зарцуулна.

Тооцоолоогүй зардлын сан (Contingent Fund): Тус сан нь тухайн жилд хэрэгжүүлэх, төлөх шаардлагатай Үндэсний засгийн газрын агентлагууд (National Government Agency), Төрийн өмчит болон төрийн удирдлага бүхий корпорацууд (Government-owned and controlled corporation (GOCCs)), Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн (LGUs) шинэ, эсвэл яаралтай төсөл, арга хэмжээний зардлыг санхүүжүүлэхэд зориулагдана. Тухайлбал:

- Арбитрын шийдвэр, эвлэрүүлэн зуучлах, харилцан буулт хийх гэрээ зэрэг эрх бүхий байгууллагын гүйцэтгэх шийдвэрээс үүсэх Засгийн газрын хууль ёсны үүрэг хариуцлага;
- Шинээр бий болсон оффисуудад тавигдах шаардлага; эсвэл
- Филиппиний Ерөнхийлөгчийн орон нутгийн болон гадаад томилолтын төсвийн дутагдал.

Тооцоолоогүй зардлын санг эрх бүхий байгууллагын эцсийн болон гүйцэтгэх шийдвэрийн үр дүнд бий болсон төлбөр тооцооноос бусад тохиолдолд Төсөв тооцоо менежментийн газраас (The Department of Budget and Management-DBM) сангийн санхүүгийн боломжтой эсэхийг харгалзан үзэж Филиппиний Ерөнхийлөгчийн зөвшөөрлөөр захиран зарцуулна.

Төсөв тооцоо менежментийн газар (DBM) нь Тооцоолоогүй зардлын сангаас гаргасан бүх төлбөр тооцооны талаарх мэдээллийг улирал болон жилийн төсвийн тайланд тусган Конгресст мэдээлнэ. Үүнд төлбөр тооцооны огноо, үнийн дүн, холбогдох зориулалт болон хүлээн авагчийн мэдээллийг тус тус агуулсан байна.

Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн хууль ёсны хувьцаа (Statutory Shares of Local Government Units) – Улсын татвараас хүртэх хувь болон бусад хуулиар заасан хувийг Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдэд олгохдоо ашиглалт, хуваарилалт, зардал зэргийг харгалзан холбогдох хууль дүрэмд заасны дагуу олгоно.

Тусгай сан (Special Funds) – Тусгай сан нь доорх үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдана:

- **А. Итгэлцлийн сан (Trust Fund)** – Үндэсний засгийн газрын агентлаг эсвэл төрийн албан тушаалтан, итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, администраторын хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, эсвэл заасан зорилгыг биелүүлэхийн тулд тодорхойлсон орлогын эх үүсвэр болон бусад орлогоос бүрддэг. Итгэлцлийн санг Баялгийн үндсэн дансанд (Treasury Single Account (TSA)) байршуулна.
- **Эргэлтийн сан (Revolving Fund)** – Үндэсний засгийн газрын агентлагийн бизнесийн төрлийн үйл ажиллагаанаас олсон орлогоос бүрдэнэ. Тус сан нь дээрх бизнесийн үйл ажиллагааны шаардлагыг хангахад ашиглагдах бөгөөд өөрөө тогтворжиж, өөрөө татан буугдах боломжтой. Эргэлтийн сангийн хөрөнгийг Үндэсний сан хөмрөгчийн (National Treasurer) зөвшөөрлөөр Эрх бүхий Төрийн Банканд (Authorized Government Depository Bank (AGDB)), эсхүл Баялгийн үндсэн данс (Treasury Single Account (TSA))-нд байршуулна;

- **Хуримтлалын сан (Retained Fund)** – Үндэсний Засгийн газрын агентлагийн (NGA) цуглуулсан, олсон, хүлээн авсан татвар, хураамж, торгууль, орлого, ногдол ашиг, хүүгийн орлогоос бүрдэх бөгөөд эдгээрийг Үндэсний Засгийн газрын агентлагт (NGA) хуримтлуулах, тодорхой зориулалтаар ашиглахыг хуулиар зөвшөөрсөн байдаг. Хуримтлалын сангийн хөрөнгийг Үндэсний сан хөмрөгчийн (National Treasurer) зөвшөөрлөөр Эрх бүхий Төрийн Банканд (Authorized Government Depository Bank (AGDB)), эсхүл Баялгийн үндсэн данс (Treasury Single Account (TSA))-нд байршуулна.

Хуульд өөрөөр заагаагүй бол тусгай сангаас олсон аливаа хүү нэгдсэн санд хуримтлагдана.

Эдгээр сангийн үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлж буй төсөл хөтөлбөрийн талаар олон нийтэд мэдээлэх зорилготой Филиппиний мэдээллийн агентлагийг ажиллуулдаг. Энэ агентлаг нь Бүгд Найрамдах Филиппин Улсын Засгийн газрын албан ёсны олон нийтийн мэдээллийн алба юм. Тус агентлаг нь Филиппиний ард түмэнд хөтөлбөр, төсөл, үйлчилгээгээ хүргэхийн тулд Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Үндэсний засгийн газрын агентлагууд болон бусад төрийн байгууллагуудтай хамтран ажилладаг. Тус агентлаг нь бүх 16 бүс нутагт бүс нутгийн төлөөлөгчийн газартай бөгөөд Филиппин даяар 78 мужид мэдээллийн төвтэй.

Хүснэгт 6. Филиппин Улсын “Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн сан” ба “Тооцоолоогүй зардлын сан”-ийн товч тойм мэдээлэл

Улс	Филиппин	
Сангийн нэр	Үндэсний гамшгийн эрсдэлийг бууруулах менежментийн сан (the National Disaster Risk Reduction and Management Fund (NDRRMF))	Тооцоолоогүй зардлын сан (Contingent Fund)
Зорилго, зориулалт	Гамшгийн эрсдэл болон хохирлыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлыг хангахад зориулна. Ингэхдээ өмнөх 2 жилд тохиолдсон, эсвэл төсвийн жилд тохиолдож болзошгүй байгалийн болон хүний хүчин зүйлээс шалтгаалсан гамшгийн үед ашиглана.	Үндэсний засгийн газрын агентлагууд, Төрийн өмчит болон төрийн удирдлага бүхий корпорацууд, Орон нутгийн захиргааны нэгжүүдийн төсөвт тусгагдаагүй яаралтай, гэнэтийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхэд зориулагдана.
Эрх зүйн статус	Засгийн газрын мэдэлд	Засгийн газрын мэдэлд
Сангийн бүрдүүлэлт	Улсын төсвөөс	Улсын төсвөөс
Зарцуулалт	Гамшгийн үеийн тусламж, нөхөн төлбөр, сэргээн засварлалт, тоног төхөөрөмж худалдан авах, боловсон хүчнийг бэлтгэх зэргийг санхүүжүүлнэ.	Тухайн жилд хэрэгжүүлэх, төлөх шаардлагатай шинэ, эсвэл яаралтай төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээний зардлыг санхүүжүүлнэ.
Удирдлага, зохион байгуулалт	-	-
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.

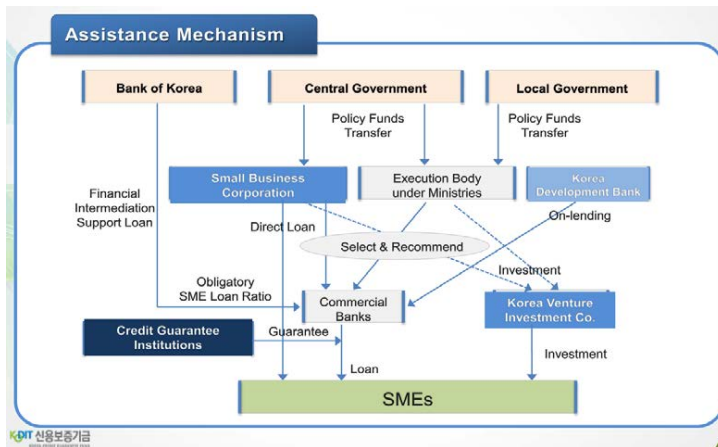
4. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

БНСУ жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг өргөн хүрээтэй тодорхойлсон бөгөөд электрон тоног төхөөрөмж, хувцас, тавилга, савхи, цаас, тамхи, хүнс, эмийн зэрэг 24 салбарын үйлдвэрлэл, уул уурхай, барилга, газар тариалан, ой, загас агнуур, худалдаа үйлчилгээ, тээвэр, хаягдал усны боловсруулалт, засвар, эрүүл мэнд, зочид буудал, санхүү, боловсролын үйлчилгээ зэрэг олон салбарыг хамардаг. БНСУ-д 3,5 сая орчим жижиг дунд үйлдвэрлэл үйл ажиллагаа явуулж байгаа ба нийт БНСУ-ын фирмүүдийн 99.9%-ийг бүрдүүлдэг. Ажилчдын тооны хувьд БНСУ-ын ЖДҮ-д ойролцоогоор 14 сая хүн ажиллаж байгаа нь нийт ажиллах хүчний 88%-ийг бүрдүүлдэг.⁶⁹

Эдгээр салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгжийг дэмжих зорилготой төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлдэг. Төрөөс үзүүлж буй тус дэмжлэг нь шууд болон банк, санхүүгийн байгууллагаар дамжуулан санхүүжилт олгодог байна.

⁶⁹Korea SMEs and Startups Agency, <https://www.kosmes.or.kr/sbc/SH/EHP/SHENP025M0.do#:~:text=In%20Korea%2C%20there%20are%20about,nearly%2088%25%20of%20the%20workforce.>

Зураг 1. БНСУ-ын ЖДҮ-ийг дэмжих механизм

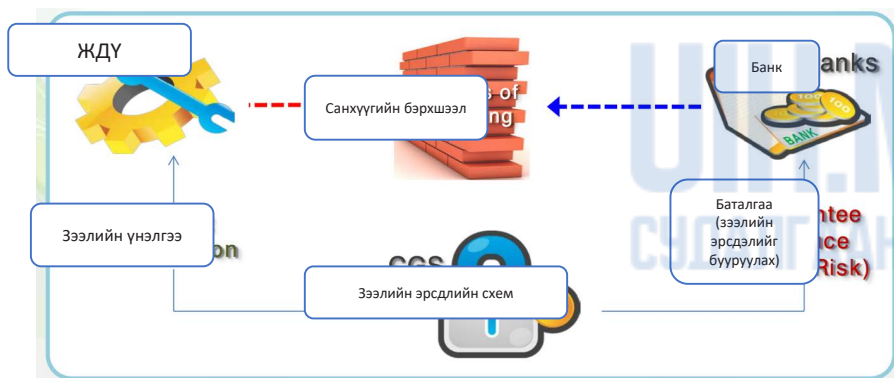
Эх сурвалж: Korea credit guarantee fund

Ингэснээр тухайн жижиг дунд үйлдвэрлэгчийн бизнесийн нөхцөл байдлаас үүдэн шууд жижиг бизнес эрхлэгчдийн корпорацаар (Small Business Corporation) дамжин санхүүжилт олгох, эсвэл Хөгжлийн банк (Korean Development Bank), Арилжааны банкуудаар (Commercial Banks) дамжин санхүүгийн тусламж үзүүлдэг байна. Хэрэв арилжааны банкаар дамжин санхүүгийн дэмжлэг авах тохиолдолд Зээлийн батлан даалтын байгууллагуудаар (Credit guarantee institutions) дамжин зээл авдаг байна. Мөн жижиг, дунд бизнес эрхлэгчийн корпорац болон Солонгосын хөгжлийн банкаар дамжин санхүүгийн дэмжлэг авах тохиолдолд Солонгосын эрсдэлийн хөрөнгө оруулалтын байгууллагаар (Korean venture investment) хянагдан зээл олгодог байна.

Зээлийн эрсдэлийн схем

CGS- Credit Guarantee Scheme (Зээлийн эрсдэлийн схем) нь зээлдэгчийн эргэн төлөгдөх эрсдэлийг нөхөх зорилгоор ЖДҮ-ийн зээлд баталгаа гаргаж өгдөг байгууллага юм. Тодруулбал ЖДҮ-д тулгарсан санхүүгийн хүндрэлийг даван туулахад үзүүлж буй санхүүгийн дэмжлэг дээр зээлийн эрсдэлийг бууруулах баталгаа болон үнэлгээ гаргадаг байна. Энэ нь ЖДҮ-ийн санхүүжилтэд хамгийн үр дүнтэй, зах зээлд ээлтэй төрийн оролцоо гэдгээрээ алдартай.

Зураг 2. БНСУ-ын зээлийн эрсдэлийн схем

Эх сурвалж: Korea credit guarantee fund

Сангийн эрх зүйн зохицуулалт, түүнд тусгагдсан асуудлууд

Зээлийн эрсдэлийн сангийн тухай хууль

Энэхүү хуулийн зорилго нь санхүүгийн дэмжлэг хэрэгтэй аж ахуйн нэгжүүдэд зээл олгох зөв шударга дэг журмыг бий болгож, үр ашигтай менежмент, эрсдэлийг үнэлж, гүйцэтгэлийн мэдээллийг ашиглах замаар зээл олгох, үндэсний эдийн засгийн тэнцвэртэй хөгжилд хувь нэмэр оруулахад оршино. Зээлийн эрсдэлийн сангийн тухай хуульд хамгийн сүүлд 2019 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон ба 7 бүлэг 49 зүйлтэй байна⁷⁰. Үүнд:

1 дүгээр бүлэгт ерөнхий үндэслэл: Тус сан нь төлбөрийн чадваргүй жижиг, дунд үйлдвэрүүдэд хөнгөлөлттэй зээлийн баталгаа гаргаж, ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон зорилтод нийцсэн хөрөнгийн эх үүсвэрээр хангах үндсэн зорилготой байна.

2 дугаар бүлэгт үйл ажиллагааны хороо: Сангийн дэргэд үйл ажиллагаа явуулдаг хорооны (operating committee) мэдээлэл.

3 дугаар бүлэгт гүйцэтгэх ажилчдын: Сангийн бүтэц удирдлагын мэдээлэл. Сан нь гүйцэтгэх байгууллагын хувьд нэг ерөнхийлөгч, нэг дэд ерөнхийлөгч, долоогоос илүүгүй гүйцэтгэх захирал, нэг аудитортой байна.

4 дүгээр бүлэгт бизнесийн үйл ажиллагааны талаар: Энэхүү хуулийн зорилгод хүрэхийн тулд зээлийн эрсдэлийн сан нь дараах зүйлийг хэрэгжүүлнэ:

- Үндсэн өмчийн менежмент;
- Зээлийн баталгаа;
- 2-2. Баталгаатай холбоотой хөрөнгө оруулалт;
- Бизнесийн удирдлага;
- Зээлийн судалгаа, зээлийн мэдээллийн цогц удирдлага;
- Нөхөн төлбөр шаардах эрхээ хэрэгжүүлэх;
- Зээлийн батлан даалтын тогтолцооны судалгаа, судалгаа;
- 1-6-д заасан болон Санхүүгийн үйлчилгээний хорооноос баталсан ажилтай холбоотой аливаа бизнесийн хэрэг.

5 дугаар бүлэгт нягтлан бодох бүртгэлийн талаар: Сангийн нягтлан бодох бүртгэл нь стандартад нийцсэн байна.

6 дугаар бүлэгт нэмэлт заалтууд: Санхүүгийн үйлчилгээний комисс нь (Financial Services Commission) Сангийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, санд хяналт тавихад шаардлагатай тушаал гаргана.

7 дугаар бүлэгт торгуулийн журам заалтын талаар: Зээлийн мэдээллийн журмыг зөрчиж нууц мэдээллийг задруулсан этгээдийг хоёр жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих, арван сая воноос илүүгүй торгууль шийтгэнэ.

Энэхүү хуульд зээлийн эрсдэлийн сангийн баталгаа, тухайн компанид зориулсан зээлийн эрсдэлийн үнэлгээ, хөрөнгө оруулалт, зээл олгох үйл явц, зээлийн баталгааны таазны хэмжээ, бизнес төлөвлөгөө, хяналт шалгалт явуулах эрх үүрэг, зээлийн эргэн төлөлт, шимтгэл, төсөв, нөхөн төлбөрийн эрх үүрэг зэрэг харилцаануудыг зохицуулахаар заасан байна.

Сангийн үйл ажиллагаанд тавигдах хяналт, ил тод байдал

Санхүүгийн дэмжлэг, түүнд тавигдах хяналт

БНСУ-ын Үндэсний Ассамблей нь (The National Assembly of the Republic of Korea) тусгай сангийн санхүүгийн дэмжлэгт хяналт тавих дээд байгууллага ба түүний доор Сангийн яам (Ministry of Strategy and finance), Санхүүгийн үйлчилгээний хороо (Financial Service Commission), Жижиг, дунд бизнесийн удирдлага (Small and Medium Business Administration) зэрэг төрийн байгууллагууд үндсэн хэрэгжилтэд хяналт тавин ажилладаг байна. Сангийн яамны хувьд төсвийн тодотгол дээр

⁷⁰ Korean law information center,

<https://law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=Credit+Guarantee+Scheme&x=0&y=0#iBgcolor9>

төлөвлөгөө гарган ажилладаг бол Санхүүгийн үйлчилгээний хороо нь үйл ажиллагаанд хяналт тавих оролцоотой байна. Жижиг, дунд бизнесийн удирдлага нь үндсэн хөрөнгө оруулалт дээр хамтран оролцдог байна.

Зураг 3. Санхүүгийн дэмжлэг түүнд тавигдах хяналт

Эх сурвалж: Korea credit guarantee fund

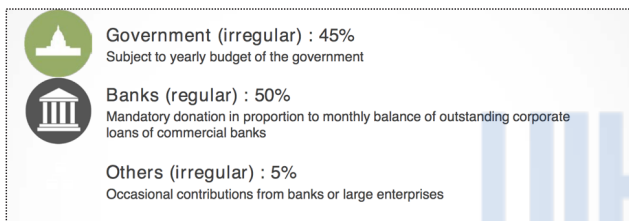
Дээр дурдсан үйл ажиллагаа, хяналт дээр Санхүүгийн үйлчилгээний хороо нь зээлийн эрсдэлийн сан дээр эргэн төлөлтийн явцад үнэлгээ хийх, хяналт тавих үүрэгтэй оролцдог байна.

Мөн зээлийн эрсдэлийн сан дээр БНСУ-ын аудит зөвлөл хяналт тавин хамтран ажилладаг ба ингэснээр тусгай сангийн санхүүгийн дэмжлэг нь найдвартай, зээлээ эргэн төлөх чадвартай, хэрэгцээтэй байгууллагатаа олгогддог байна.

Тусгай сангийн хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр

Тусгай сангийн хөрөнгө оруулалтын нийт санхүүжилтийг Засгийн газраас 45%, 50%-ийг банкнуудаас, үлдсэн 5%-ийг бусад эх үүсвэрээс бүрдүүлдэг ба үүнд санхүүгийн байгууллагууд эсвэл томоохон аж ахуйн нэгжүүдийн хандив багтдаг байна.

Зураг 4. Хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр

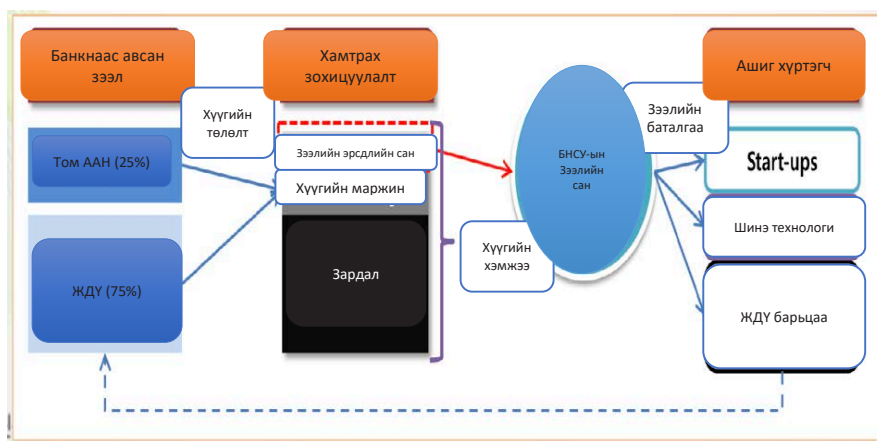
Эх сурвалж: Korea credit guarantee fund

Тусгай сангийн хөрөнгө оруулалтад арилжааны банкны оролцоо

Тусгай сангийн журмаар олгогдож байгаа санхүүгийн тусламжийг арилжааны банкаар дамжуулан 75%-ийг ЖДҮ, 25%-ийг том хэмжээний аж ахуйн нэгжүүдэд олгодог байна. БНСУ-ын зээлийн сангаар (тусгай сан) дамжин шинээр үйл ажиллагаа эрхлэгч ЖДҮ, шинэ технологи нэвтрүүлж буй ААН зэрэг ашиг хүртэгч талуудын зээлийн баталгаа амжилттай хэрэгжих эрсдэл зэргийг арилжааны банкаар судлуулан зээл олгодог байна.

Зураг 5. Арилжааны банкны оролцоо

Хүснэгт 7. Санхүүгийн дэмжлэг авах үндсэн шалгуур зарчим

Шаардлага хангасан байх	Тухайн ЖДҮ үндсэн шаардлагыг хангасан байх эргэлтийн хөрөнгө, өрийн таазны хэмжээ, эргэн төлөлт зэрэг
Үндсэн зээлийн таазны хэмжээ	Ерөнхий зээлийн таазны хэмхээ: USD 2.6 сая Онцгой тухайлсан зээлийн таазны хэмжээ: USD 6.0 сая Тухайн компанид зориулсан зээлийн таазны хэмжээ: Борлуулалт болон үндсэн хөрөнгөөс хамаарна
Зээлээ эргэн төлөх чадамжийн харьцаа	70-85% (Шинээр эхэлж буй компани 100% байх) Зээл авах зэрэглэл, баталгааны ашиглалтын хугацааны шаардлагыг хангасан байх
Шимтгэлийн хувь хэмжээ	1 жилд 0.5%-3.0%-ийн шимтгэл төлөх Зээл авах зэрэглэл, тэргүүлэх чиглэлүүдийн шалгуурыг хангасан байх

Дээрхээс дүгнэхэд Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх салбарт газар тариалан, хөдөө аж ахуй, боловсрол зэрэг тэргүүлэх салбарын санхүүгийн дэмжлэгийг БНСУ багтаан, нэгдсэн нэг бүтцээр хөнгөлөлттэй зээл олгон үйл ажиллагаанд нь дэмжлэг үзүүлдэг байна. Иймд хөнгөлөлттэй зээл олгодог сангууд эргэн төлөгдөх боломжтой сайн зээлд үнэлгээ хийн, үйл ажиллагааг нь амжилттай болгох ажлын байр нэмэгдүүлэх, улсад эдийн засгийн хувь нэмэр оруулах зорилгоор нэгдсэн зохион байгуулалтад орүүлж дэмжлэг үзүүлдэг байна.

Хүснэгт 8. БНСУ-ын “Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих зээлийн эрсдэлийн сан”-гийн товч тойм мэдээлэл

Улс	БНСУ
Сангийн нэр	Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих зээлийн эрсдэлийн сан (Korea credit guarantee fund)
Зорилго, зориулалт	Төрөөс жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих тал дээр Төв банк, Засгийн газар, Орон нутгийн засаг захиргаатай хамтран төлбөрийн чадваргүй жижиг, дунд үйлдвэрүүдэд хөнгөлөлттэй зээлийн баталгаа гаргаж, ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон зорилтод нийцсэн хөрөнгийн эх үүсвэрээр хангах, хөнгөлөлттэй зээл олгох үндсэн зорилготой байна,
Эрх зүйн статус	Зээлийн эрсдэлийн сангийн тухай хууль. Энэхүү хуулийн зорилго нь санхүүгийн дэмжлэг хэрэгтэй аж ахуйн нэгжүүдэд зээл олгох зовш шударга дэг журмыг бий болгож, үр ашгтай менежмент, эрсдэлийг үнэлж, гүйцэтгэлийн мэдээллийг ашиглах замаар зээл олгох, үндэсний эдийн засгийн тэнцвэртэй хөгжилд хувь нэмэр оруулахад оршино. Зээлийн эрсдэлийн сангийн тухай хуульд хамгийн сүүлд 2019 онд нэмэлт өөрчлөлт орсон ба 7 бүлэг 49 зүйлтэй байна.
Сангийн бүрдүүлэлт	Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сангийн хөрөнгө оруулалтын нийт санхүүжилтийг Засгийн газраас 45%, банкуудаас 50%, үлдсэн 5% бусад эх үүсвэрээс бүрдүүлдэг ба үүнд санхүүгийн байгууллагууд эсвэл томоохон аж ахуйн нэгжүүдийн хандив багтдаг байна.

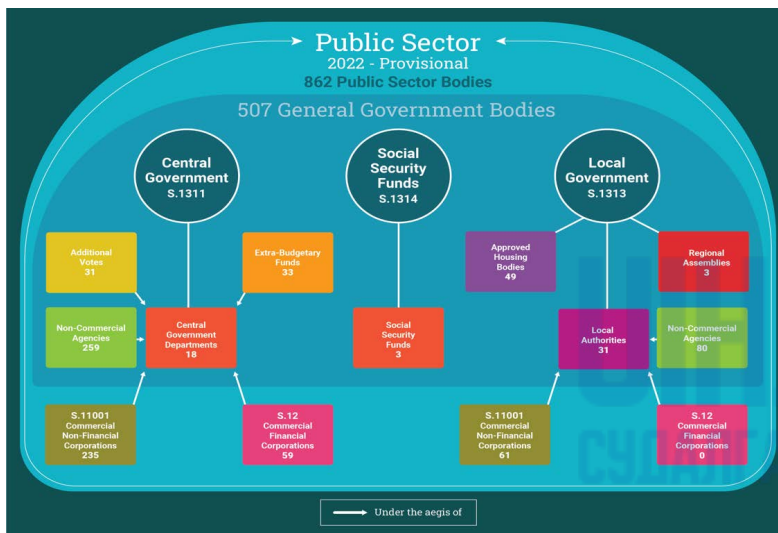
Зарцуулалт	хөнгөлөлттэй зээл, зээлийн баталгаа, батлан даалт
Удирдлага, зохион байгуулалт	Сан нь гүйцэтгэх байгууллагын хувьд нэг ерөнхийлөгч, нэг дэд ерөнхийлөгч, долоогоос илүүгүй гүйцэтгэх захирал, нэг аудитортай байна.
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	БНСУ-ын Үндэсний Ассамблей нь (The National Assembly of the Republic of Korea) тусгай сангийн санхүүгийн дэмжлэгт хяналт тавих дээд байгууллага ба түүний доор Сангийн яам (Ministry of Strategy and finance), Санхүүгийн үйлчилгээний хороо (Financial Service Commission), Жижиг, дунд бизнесийн удирдлага (Small and Medium Business Administration) зэрэг төрийн байгууллагууд үндсэн хэрэгжилтэд хяналт тавин ажилладаг байна.

5.ИРЛАНД УЛС

Ирланд Улсын Засгийн газрын харьяанд Нийгмийн хамгааллын 3 сан, 33 төсвөөс гадуурх буюу тусгай сан (extra-budgetary fund) үйл ажиллагаа явуулдаг байна. Нийгмийн хамгааллын 3 сангаас Нийгмийн даатгалын сан нь тусгай сан байна. Тусгай сангууд нь Засгийн газрын 18 яамны салбар, чиглэлээр ажилладаг байна. Тусгай сангуудыг ерөнхийд нь зохицуулсан хууль байхгүй бөгөөд ихэнх тохиолдолд нийгэмд тулгараад буй тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх хүрээнд тусгайлсан хуулиудыг баталж, сан байгуулан, үйл ажиллагааг нь зохицуулж байна.

Ихэнх тохиолдолд эдгээр сангууд нь яамдаас хараат бус эрх зүйн статустай байдаг ч бие даан шийдвэр гаргах эрхгүй. Засгийн газрын яамд, зарим тохиолдолд Үндэсний төрийн сангийн удирдах агентлаг (National Treasury Management Agency) нь тусгай сангуудыг удирддаг байна. Тусгай сангууд нь төв засгийн газрын харьяанд байх нэгж хэдий ч үйл ажиллагааных нь зардлыг жил бүрийн улсын төсөвт тусгадаггүй. Иймээс сангийн орлого, зарлагыг төсвийн мэдэгдэлд багтаадаггүй, сангийн хөрөнгийн зарцуулалт нь төсвийн үндсэн үйл явцаас тусдаа байдаг байна. Тусгай сангууд нь ихэвчлэн төсвийн тухай хуульд хамруулаагүй тусдаа банк санхүү болон бодлого, үйл ажиллагаатай байна. Харин улсын санхүү, мөнгөний бодлогын хүрээнд тусгай сангуудын орлого, зарлага, хөрөнгө, өр төлбөрийг Засгийн газрын нийт дүнд багтаан тооцдог байна.⁷¹

Зураг 6. Ирландын Засгийн газрын харьяаны албан байгууллагууд, 2022 оны байдлаар⁷²

Тусгай сангуудаас түүвэрлэн **Үндэсний сургалтын сан, Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн сан болон Орон нутгийн удирдлагын сангийн талаар** авч үзлээ. Үндэсний сургалтын сан, Онцгой

⁷¹Central statistics office, <https://www.cso.ie/en/interactivezone/statisticsexplained/nationalaccountsexplained/extra-budgetaryfunds/>

⁷² Central Statistics office, <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-rpbi/registerofpublicsectorbodies2022-provisional/publicsector/>

нөхцөл байдлын нөөцийн сангийн үйл ажиллагааг бие даасан хуулиар зохицуулж байгаа бол Орон нутгийн удирдлагын тухай хуулийн тодорхой хэсгүүдээр Орон нутгийн удирдлагын сангийн үйл ажиллагаа, зориулалт болон зарцуулалт, хяналт тавих субъектийн талаар тус тус зохицуулж байна.

Эдгээр 3 сангийн үйл ажиллагааг тухайн асуудлыг хамаарах яамны сайд хариуцан, хяналт тавьж байгаа бол Хянагч-ерөнхий аудитор сангийн дансанд жил бүр аудитын шалгалт хийн, Орон нутгийн удирдлагын сангийн хувьд тайланг парламентын доод танхимд танилцуулах бол, үлдсэн 2 сангийн хувьд парламентын 2 танхимд танилцуулж байна. Мөн сангийн суурь хөрөнгө болгон тодорхой хөрөнгийг үйл ажиллагаа нь тогтворжсон Нийгмийн даатгалын сан, Ирландын стратеги, хөрөнгө оруулалтын сан болон Төв сан буюу улсын мөнгөн сангаас⁷³ тодорхой хугацаанд шилжүүлэхийг тус тус хуульчилсан байна.

ҮНДЭСНИЙ СУРГАЛТЫН САН

Үндэсний сургалтын сан (National Training Fund)-г 2000 онд батлагдсан Үндэсний сургалтын сангийн тухай хууль (National Training Fund Act)-аар дараах зорилгоор байгуулсан байна:

- хөдөлмөр эрхэлж буй хүмүүсийн мэдлэг, ур чадварыг нэмэгдүүлэх, чадавхжуулах;
- ажил хайж буй хүмүүсийг сургах, мэргэшүүлэх;
- эдийн засагт одоо шаардлагатай байгаа хийгээд ирээдүйд шаардлагатай ажил мэргэжилд шаардагдаж болзошгүй ур чадвар, мэдлэгийн талаарх судалгаа, мэдээллээр хангах.

Үндэсний сургалтын сангийн тухай хуульд зааснаар сан нь харилцах (current) болон хөрөнгө оруулалтын (investment) данстай бөгөөд харилцах дансыг Үйлдвэр, худалдаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн сайд хариуцан, хяналт тавихаар заасан бол хөрөнгө оруулалтын дансыг Сангийн сайд хариуцан удирдаж, хяналт тавихаар заасан байна. Сангийн харилцах дансанд байгаа зарцуулагдаагүй мөнгийг сангийн хөрөнгө оруулалтын данс руу шилжүүлдэг байна. Шаардлагатай тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын данснаас төлбөр төлөх боломжтой байна.

Сангийн дансыг жил бүр Сангийн сайдаас баталсан журмын дагуу Хянагч-ерөнхий аудитор шалгах бөгөөд, данс тус бүрийг тэдгээрийн хуулбарын хамт шалгаж баталгаажуулна. Хянагч-ерөнхий аудиторын шалгалтын тайланг Үйлдвэр, худалдаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн сайд парламентын 2 танхимд танилцуулан, хэлэлцүүлнэ.

Нийгэм, олон нийт, гэр бүлийн асуудал эрхэлсэн сайдад 2000 оны санхүүгийн жилд Нийгмийн даатгалын сангаас 120 сая фунт стерлингийг Үндэсний сургалтын сангийн суурь хөрөнгө болгон Үйлдвэр, худалдаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн сайд руу шилжүүлэхээр хуульд заасан байна. Сангийн хөрөнгийг жил бүр ажил олгогч болгон ажилтнуудынхаа тоогоор төлсөн хураамжаас бүрдүүлнэ. Хураамж нь ажилтны үндсэн цалингийн 0.7%-тай тэнцэнэ. Сангийн орлогыг санг байгуулсан үндсэн зорилгыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд зарцуулна. Эрх бүхий этгээдүүд нь сангийн орлого, зарлага болон бусад мэдээллийг Орлогын комиссар буюу татварын асуудал хариуцсан засгийн газрын агентлаг (Revenue Commissioner)⁷⁴-аас авах боломжтой.

Үйлдвэр, худалдаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн сайд нь сангаас аливаа шаардлагатай үйл ажиллагаанд зардал гаргахдаа Сангийн сайдын зөвшөөрлийг авна.

ОНЦГОЙ НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН НӨӨЦИЙН САН

Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн сангийн тухай хууль (National Surplus (Reserve Fund For Exceptional Contingencies) Act)-аар тус санг 2019 онд байгуулсан байна. Нөөцийн санг дараах зорилгоор байгуулсан. Үүнд:

- улс оронд онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед түүнийг арилгах, засаж сайжруулах;
- улс орны эдийн засаг, санхүүгийн системд учирч болзошгүй ноцтой хор хохирлоос урьдчилан сэргийлэх, эдийн засаг, санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах;
- төсвийн урт хугацааны, шууд, эерэг нөлөө бүхий өргөн хүрээг хамарсан бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийг дэмжих.

⁷³ [https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Fund_\(Ireland\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Fund_(Ireland))

⁷⁴ [ntra@European Organisation of Tax Administrations](mailto:ntra@EuropeanOrganisationofTaxAdministrations), <https://www.iota-tax.org/organization/office-revenue-commissioners>

Нөөцийн санг Сангийн сайд удирдаж, хөтөлж, хяналт тавина. Санхүүгийн жил дууссанаас хойш 6 сарын дотор сангийн дансны үйл ажиллагаанд Хянагч-ерөнхий аудитор шалгалт хийнэ. Сангийн сайд Нөөцийн сангийн үйл ажиллагааны тайланг аудитын тайлангийн хамт парламентын 2 танхимд танилцуулан хэлэлцүүлнэ.

Хууль батлагдсанаас хойш 30-аас доошгүй хоногийн дотор Сангийн сайдыг Ирландын стратеги хөрөнгө оруулалтын сангаас Нөөцийн санд 2 тэрбум евро шилжүүлэхээр заасан байна. Мөн Төв сангаас 2019 оноос 2023 оны хооронд жил бүр 500 сая евро шилжүүлэхээр заажээ. Байгалийн болон бусад гэнэтийн аюул, гамшгийн хүчин зүйлээс үүссэн зардлыг парламентаар хэлэлцэн, зөвшөөрвөл Төв сангаас тухайн зөвшөөрөгдсөн дүнг Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн санд шилжүүлэхээр заажээ.

Сангийн сайд нь Нөөцийн сангийн мөнгийг ямар ч төрлийн санхүүгийн байгууллагын хадгаламжийн дансанд байршуулах болон тогтмол орлого бүхий санхүүгийн хэрэгсэл, бүтээгдэхүүнд хөрөнгө оруулалт хийх боломжтой. Ингэхдээ тухайн сан нь хэр их ашиг хүртэхийг онцгойлон анхаарч үзнэ. Сангийн сайд нь дээрх нөхцөлийг харгалзан Ирландын төв банканд сангийн мөнгийг байршуулан хадгалуулах болон улсын өрийг төлөхөд зээлдүүлэх боломжтой. Улс оронд онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед парламентын доод танхимаар хэлэлцсэний үндсэн дээр Нөөцийн сангаас мөнгө зарцуулах зөвшөөрлийг Сангийн сайдад олгоно. Парламентын чуулганы завсарлагааны үед онцгой шаардлага гарсан тохиолдолд Засгийн газраас зөвшөөрөл авна.

ОРОН НУТГИЙН УДИРДЛАГЫН САН

Орон нутгийн удирдлагын сан (Local Government Fund) нь 1998 онд батлагдсан Орон нутгийн удирдлагын тухай хууль (Local Government Act)-ийн дагуу 1999 онд байгуулагдсан байна. Тус хуулийн 3-6 дугаар хэсгүүдээр Орон нутгийн удирдлагын сангийн асуудлыг зохицуулсан байна. Энэхүү хуулийг хэрэгжүүлэх хүрээнд нарийвчилсан асуудлыг Байгаль орчин, орон нутгийн асуудлыг хамаарах сайд нь дүрэм, журмаар зохицуулахаар заасан байна.

Хуульд зааснаар Сангийн сайд нь орон нутгийн удирдлагын санг удирдан, хяналт тавьж байхаар заажээ. Мөн дээр дурдсан сангуудын нэгэн адил Хянагч-ерөнхий аудитор сангийн дансанд жил бүр аудитын шалгалт хийн, тайланг парламентын доод танхимд танилцуулна гэжээ.

Байгаль орчин, орон нутгийн асуудлыг хамаарах сайд нь парламентаас олгосон мөнгөнөөс тухайн санхүүгийн жилд хуульд заасан зарцуулалтын хүрээнд шаардагдах зардлыг Сангийн сайдын зөвшөөрлөөр Орон нутгийн удирдлагын санд шилжүүлэхээр заасан байна. 1999 онд 270 сая фунт стерлинг шилжүүлэхээр хуульчилсан бөгөөд дараагийн санхүүгийн жилүүдэд энэхүү дүнг ямар ч тохиолдолд бууруулахгүй байхаар зохицуулжээ.

Тус хуульд зааснаар Орон нутгийн удирдлагын сангийн орлого нь дараах эх үүсвэрүүдээс бүрддэг байна:

- тээврийн хэрэгслийн албан татвар;
- улсын мөнгөн сан;
- орон нутгийн өмчийн татвар зэрэг болно.

Төсвийн үйл ажиллагааны хүрээнд Засгийн газар нь жил бүр Орон нутгийн удирдлагын сангийн зарцуулалтыг шийдвэрлэдэг байна. Үүнд:

- Орон нутгийн авто зам, нийтийн эзэмшлийн дэд бүтцийг сайжруулах зориулалтаар Тээврийн яаманд төлөх төлбөр;
- Ирландын төрийн өмчит ус хангамжийн “Ирландын ус” компанийн санхүүжилтэд зориулсан зардал;
- Орон нутгийн захиргааны байгууллагуудын зарцуулалтад зориулсан Орон нутгийн өмчийн татварын хуваарилалт;
- Орон нутгаас санаачлан хийж буй тодорхой ажлуудын санхүүжилт;
- Улсын мөнгөн сангийн татвар зэрэг багтана.⁷⁵

⁷⁵ Local Government finance, Local Government Fund, <https://www.gov.ie/en/publication/118d0-local-government-finance/#local-government-fund>

Хүснэгт 9. Ирланд Улсын тусгай сангуудын жагсаалт

Харьяалах яам	Тусгай сангийн нэр
Байгаль орчин, уур амьсгал, харилцаа холбооны яам	Цаг агаарын өөрчлөлтийн эсрэг сан (Climate Action Fund)
Боловсролын яам	Байгаль орчны сан (Environment Fund)
	Орон сууцны байгууллагуудын хууль ёсны сан (Residential Institutions Statutory Fund)
	Орон сууцны байгууллагын өмнө тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх зөвлөл (Residential Institutions Redress Board)
Нэмэлт болон дээд боловсрол, судалгаа, инновац, шинжлэх ухааны яам	Үндэсний сургалтын сан (National Training Fund) ⁷⁶
Сангийн яам	Банкны баталгааны хөтөлбөрийг дэмжих сан (Bank Guarantee Scheme Fund)
	Зээлдэгч байгууллагуудыг дэмжих сан (Credit Institutions Resolution Fund) ⁷⁷
	Зээлийн холбоодын сан (Credit Union Fund) ⁷⁸
	Барьцааны батлан даалтын хөтөлбөр (Deposit Guarantee Scheme) ⁷⁹
	Соёл урлаг, шинжлэх ухаан болон бусад байгууллагыг дэмжих сан (Fund for Cultural, Scientific etc. Organisations)
	Хууль ёсны гэрээслэгчгүй хүний хөрөнгийг улсын орлого болгох данс (Intestate Estates Fund Deposit Account) ⁸⁰
	Ирландын стратеги хөрөнгө оруулалтын сан (Ireland Strategic Investment Fund) ⁸¹
	Ирланд-АНУ хоорондын боловсролын сан (Ireland-United States Educational Fund 2013)
	Газрын бондын данс (Land Bond Account)
	Орон нутгийн зээлийн сан (Local Loans Fund) ⁸²
	Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн сан (National Surplus (Exceptional Contingencies) Reserve Fund) ⁸³
	Шуудангийн хадгаламжийн банкны сан (Post office Savings Bank Fund) ⁸⁴
	Төрийн өмчийн данс (State Property (Misc. Deposits) Account) ⁸⁵
	Нөөцийн хадгаламжийн данс (Sundry Moneys Deposit Account)
	Даатгалын нөхөн олговрын сан (The Insurance Compensation Fund) ⁸⁶
	Жуулчдыг хамгаалах сан (Traveller's Protection Fund)
	Carbon Fund (Нүүрстөрөгчийг бууруулах сан) ⁸⁷
Эрүүл мэндийн яам	Эрсдэлийг тэнцвэржүүлэх сан (Risk Equalisation Fund)
	Гепатит С-ийн нөхөн төлбөрийн тусгай сан (Special Account for Compensation of Hepatitis C)
Орон сууцжуулалт, орон нутгийн засаг захиргаа, өв соёлын яам	Орон нутгийн удирдлагын сан (Local Government Fund) ⁸⁸
	Сайн дурын орон сууцжуулах хөтөлбөр (Voluntary Housing Scheme)
Хөдөө орон нутгийн хөгжлийн яам	Иргэдийн идэвхгүй дансыг үр өгөөжтэй ашиглах сан (Dormant Accounts Fund) ⁸⁹

⁷⁶ An Overview of the National Training Fund (NTF), https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/parliamentaryBudgetOffice/2023/2023-06-20_an-overview-of-the-national-training-fund-ntf_en.pdf

⁷⁷ Central bank of Ireland, <https://www.centralbank.ie/regulation/how-we-regulate/resolution-framework/resolution-funds/credit-institutions-resolution-fund>

⁷⁸ Central bank of Ireland, <https://www.centralbank.ie/regulation/industry-market-sectors/credit-unions>

⁷⁹ Deposit guarantee scheme, <https://www.depositguarantee.ie/>

⁸⁰ Houses of the Oireachtas, https://www.oireachtas.ie/en/debates/question/2012-09-18/2008/#pq-answers-205_208

⁸¹ Ireland Strategic Investment Fund, <https://isif.ie/>

⁸² Local loans fund Act, 1935, <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1935/act/16/enacted/en/html>

⁸³ National Surplus (Reserve Fund for Exceptional Contingencies) Act 2019,

<https://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/18/enacted/en/print>

⁸⁴ Post Office Savings Bank Fund, <https://www.audit.gov.ie/en/find-report/publications/2020/2019-annual-report-chapter-16-post-office-savings-bank-fund.pdf>

⁸⁵ Office of the Controller and Auditor General, <https://www.audit.gov.ie/en/about-us/who-we-audit/central%20fund%20related%20accounts/>

⁸⁶ Government of Ireland, <https://www.gov.ie/en/publication/573de1-the-insurance-compensation-fund/>

⁸⁷ Carbon Fund, Annual report, 2021, <https://www.ntma.ie/uploads/publication-articles/NTMA-Carbon-Fund-Annual-Report-2021-English-final.pdf>

⁸⁸ Government of Ireland, <https://www.gov.ie/en/publication/118d0-local-government-finance/>

⁸⁹ Government of Ireland, <https://www.gov.ie/en/policy-information/c376c9-dormant-accounts-fund/>

	Орон нутгийн удирдлагын номын сан, архивын үйлчилгээ (Local Authority Library and Archive Service)
	Эв найрамдал ба эвлэрлийн хөтөлбөр (Programme for Peace and Reconciliation) ⁹⁰
	Баруун бүсийн хөрөнгө оруулалтын сан (Western Investment Fund) ⁹¹
Хөдөө аж ахуй, хүнс, далай тэнгисийн яам	Загас агнуурын төвүүдийг дэмжих сан (Fishery Harbour Centres Fund) ⁹²
	Морь болон нохойн уралдааныг дэмжих сан

Хүснэгт 10. Ирланд Улсын Үндэсний сургалтын сан, Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн сан, Орон нутгийн удирдлагын сангийн товч тойм мэдээлэл

Улс	Ирланд		
Сангийн нэр	Үндэсний сургалтын сан (National Training Fund)	Онцгой нөхцөл байдлын нөөцийн сан (National Surplus (Reserve Fund For Exceptional Contingencies))	Орон нутгийн удирдлагын сан (Local Government Fund)
Зорилго, зориулалт	Хөдөлмөр эрхэлж буй хүмүүсийн мэдлэг, ур чадварыг нэмэгдүүлэх, ажил хайж буй хүмүүсийг сургах,	Онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед түүнийг арилгах, эдийн засаг, санхүүгийн системд учирч болзошгүй хор хохирлоос урьдчилан сэргийлэх, тогтвортой байдлыг хангах, өргөн хүрээг хамарсан бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийг дэмжих зорилготой.	Орон нутгийн авто зам, нийтийн эзэмшлийн дэд бүтцийг сайжруулах болон орон нутгаас санаачлан хийж
	мэргэшүүлэх болон судалгаа, мэдээллээр хангах зорилготой.		буй тодорхой ажлуудыг санхүүжүүлэх зорилготой.
Эрх зүйн статус	Засгийн газраас хараат бус байгууллага	Засгийн газраас хараат бус байгууллага	Засгийн газраас хараат бус байгууллага
Сангийн бүрдүүлэлт	Ажил олгогч бүр ажилтнуудынхаа тоогоор төлсөн хураамжаас бүрдэнэ. Хураамж нь ажилтны үндсэн цалингийн 0.7%-тай тэнцэнэ.	Төв сан буюу улсын мөнгөн сан	Тээврийн хэрэгслийн албан татвар, улсын мөнгөн сан, орон нутгийн өмчийн татвараас бүрдэнэ.
Зарцуулалт	<ul style="list-style-type: none"> Хөдөлмөр эрхэлж буй хүмүүсийн мэдлэг, ур чадварыг нэмэгдүүлэх, чадавхжуулах; ажил хайж буй хүмүүсийг сургах, мэргэшүүлэх; эдийн засагт одоо шаардлагатай болон ирээдүйд шаардагдах ажил мэргэжилд хэрэглэгдэх ур чадвар, мэдлэгийн талаарх судалгаа, мэдээллийг боловсруулах зэрэг үйл ажиллагааг санхүүжүүлнэ. 	<ul style="list-style-type: none"> Онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед түүнийг арилгах, засаж сайжруулах; Эдийн засаг, санхүүгийн системд учирч болзошгүй ноцтой хор хохирлоос урьдчилан сэргийлэх, тогтвортой байдлыг хангах; Төсвийн урт хугацааны, шууд, эерэг нөлөө бүхий өргөн хүрээг хамарсан бүтцийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийг дэмжих үйл ажиллагааг санхүүжүүлнэ. 	<ul style="list-style-type: none"> Орон нутгийн авто зам, нийтийн эзэмшлийн дэд бүтцийг сайжруулах зориулалтаар Тээврийн яаманд төлөх төлбөр; Ирландын төрийн өмчит ус хангамжийн “Ирландын ус” компанийн санхүүжилтэд зориулсан зардал; Орон нутгийн захиргааны байгууллагуудын зарцуулалтад зориулсан Орон нутгийн өмчийн татварын хуваарилалт; Орон нутгаас санаачлан хийж буй тодорхой ажлуудын санхүүжилт; Улсын мөнгөн сангийн татвар.
Удирдлага, зохион байгуулалт	-	-	-
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.	Парламентад ажлаа хариуцан тайлагнадаг.

6. АВСТРАЛИ УЛС

ИРЭЭДҮЙ САН (FUTURE FUND)

Австралийн Ирээдүй сан (Australia Future Fund) нь Засгийн газраас байгуулсан бие даасан баялгийн сан юм. 2006 онд Засгийн газрын урт хугацааны санхүүгийн асуудлыг бэхжүүлэх зорилгоор байгуулагдсан, Австралийн ирээдүй хойч үеийн төлөө хувь нэмэр оруулах, хөрөнгө оруулалтын хуримтлал үүсгэх сан юм.

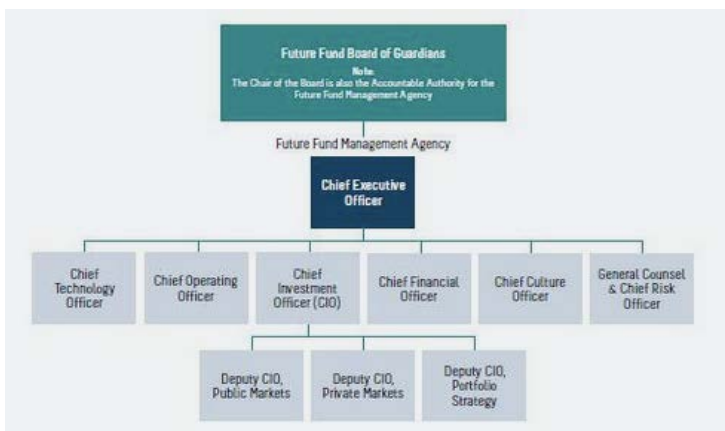
⁹⁰ EU PROGRAMME for PEACE and RECONCILIATION in NORTHERN IRELAND and the BORDER COUNTIES OF IRELAND 2000-2004, <https://eufunds.ie/wp-content/uploads/2020/12/PEACE-Programme-II.pdf>

⁹¹ Western Development Commission, <https://westerndevelopment.ie/investment-funds/>

⁹² FISHERY HARBOUR CENTRES ACT 1968, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ire20927.pdf>

Сангийн удирдлага: Австралийн Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын сан (*Australian Government investment funds*)-г Ирээдүйн сангийн удирдах зөвлөлийн гишүүд (*Future Fund Board of Guardians*) удирддаг байна. Уг сангийн хөрөнгө оруулалтын менежерүүд хараат бусаар удирддаг ч санхүүжилтийг Засгийн газар шийдвэрлэдэг байна. Сангийн удирдах зөвлөлийн бүтцийг дараах схемээр харуулав.

Зураг 7. Австралийн Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөлийн бүтэц

Эх сурвалж: *Future Fund Management Agency Annual Report 2020-21*

<https://www.transparency.gov.au/annual-reports/future-fund-management-agency/reporting-year/2020-21-4>

Сангийн хөрөнгө оруулалтын стратеги: Австралийн Ирээдүй сангийн хууль тогтоомжийн дагуу хөрөнгө оруулалтын стратегийг хэрэгжүүлэхэд гаднын хөрөнгө оруулалтын менежерүүдээр гүйцэтгүүлдэг байна. Ирээдүй сангийн менежерүүдийн ашиг сонирхлын зөрчлийг бүрэн арилгахын тулд хөндлөнгийн зөвлөхүүдийг өрсөлдүүлдэг байна. Үүний давуу тал нь Ирээдүй сангийн удирдлагад гаднын менежерүүдийн ажлыг үнэлж, ирээдүйн хөрөнгө оруулалтад хамгийн өндөр үзүүлэлтэй байгаа зөвлөхүүдийг сонгох боломжийг олгодог байна.

Сангийн эрх зүйн зохицуулалт, түүнд тусгагдсан асуудал:

2006 оны 4 дүгээр сарын 03-ны өдрөөс Ирээдүй сангийн тухай хууль (*Future Fund Act 2006*) батлагдаж, хүчин төгөлдөржсөн байна. Энэхүү хууль нь 6 бүлэг, 85 зүйл ангитай.

- 1 дүгээр бүлэг: Ерөнхий мэдээлэл 1-9 дүгээр зүйл;
- 2 дугаар бүлэг: Ирээдүй сан 10-13 дугаар зүйл;
- 3 дугаар бүлэг: Ирээдүй сангийн хөрөнгө оруулалт 14-32 дугаар зүйл;
- 4 дүгээр бүлэг: Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл 33-72 дугаар зүйл;
- 5 дугаар бүлэг: Ирээдүй сангийн удирдлагын агентлаг 73-82 дугаар зүйл;
- 6 дугаар бүлэг: Бусад 83-85 дугаар зүйлтэй байна.

Хуулийн тойм:

- Сантай холбоотой харилцааг энэ хуулиар зохицуулна.
- Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь санд хэрхэн хөрөнгө оруулах асуудлыг шийдвэрлэх үүрэгтэй.
- Сангийн хөрөнгө нь санхүүгийн хөрөнгөөс бүрдэнэ.
- Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь тухайн салбарын хариуцсан сайд нарын баталсан Ирээдүй сангийн хөрөнгө оруулалтын мандат, удирдлагыг хэрэгжүүлэх, хуулийг дагаж мөрдөнө.
- Ирээдүй сангийн удирдлагын агентлаг нь Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөлд туслах, зөвлөгөө өгөх, хамтран ажиллах үүрэгтэй байна.

Хуулийн зорилго нь: Энэхүү хууль нь дараах 2 зорилготой байна.

1. Ирээдүй санг байгуулах замаар Хамтын нөхөрлөлийн урт хугацааны санхүүгийн байдлыг бэхжүүлэх;
2. Хүн амын насжилтын байдлаар нь Хамтын нөхөрлөлийн санхүүд хүндрэл учирч болзошгүй тул санхүүжүүлээгүй тэтгэврийн өрийг төлөхийн тулд Ирээдүй санд нөөц хуримтлал үүсгэх зорилготой.

Ирээдүй сангийн тухай хууль (*Future Fund Act*)-д дараах зүйлүүдийг тусгасан⁹³ болно. Үүнд:

Ирээдүй сан: тусгай данс болон сангийн хөрөнгө оруулалтаас бүрддэг. Ирээдүй сангийн данс нь 2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (*Public Governance, Performance and Accountability Act 2013*)-ийн дагуу зохицуулагддаг.

Төрийн байгууллагууд: (*Establishment of Government bodies*) Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл (*Future Fund Board of Guardians*) болон Ирээдүйн сангийн удирдлагын агентлаг (*Future Fund Management Agency*) гүйцэтгэдэг байна.

Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл (*Future Fund Board*) нь Австралийн Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын сангуудын хуримтлал болон гүйцэтгэлийг хариуцан шийдвэрлэх үүрэгтэй байна.

Ирээдүй сангийн удирдлагын агентлаг (*Future Fund Management Agency*) нь сангийн хөрөнгө оруулалттай холбоотой үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх замаар Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөлд дэмжин туслах, зөвлөгөө өгөх, хамтран ажилладаг байгууллага юм.

Хөрөнгө оруулалтын мандат (*Investment mandate*) Хариуцсан сайд нарын баталсан Ирээдүй сангийн хөрөнгө оруулалт, чиг үүргийг удирдах зөвлөлд өгдөг байна. Хөрөнгө оруулалтын мандат нь эрсдэлийн хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц урт хугацаанд хэрэглээний үнийн индекс (ХҮИ) -ийг жилийн 4-5%-д хүргэх юм.

Ирээдүй санд олгох зээл (*Crediting amounts to the Future Fund*): Тухайн хариуцсан сайд нар сангийн хөрөнгийг зорилтот түвшнээс хэтрүүлэхгүй байхаар тооцож, Ирээдүй санд зээл олгож болно.

Ирээдүй сангаас өр төлөх (*Debiting amounts from the Future Fund*): Хариуцсан сайд нар Ирээдүй сангийн тухай хуулийн дагуу сангаас дараах өрийг төлж болно.

- Ирээдүй сангийн хөрөнгө нь зорилтот хөрөнгийн түвшнээс их буюу тэнцүү байх үед;
- Эсхүл 2020 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн Хамтын нөхөрлөлийн тэтгэврийн өрийг төлөх;
- Ирээдүй сангийн хөрөнгө оруулалтын чиг үүрэг болон удирдлагатай холбоотой зардлыг төлөх зэрэг болно.

Хөрөнгө оруулалтын чиг үүрэг (*Investment function*): Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөлд хөрөнгө оруулалтын эрх мэдлийг олгоно.

Зорилтот хөрөнгийн түвшин (*Target Asset Level*): Зорилтот хөрөнгийн түвшин гэдэг нь тухайн цаг хугацаанд санхүүжүүлээгүй тэтгэврийн өрийг өнөөгийн үнэ цэнээр нөхөхөд шаардагдах Ирээдүй сангийн тооцоолол юм. Ирээдүй сангийн тухай хуульд Ирээдүй санд олгох зээлийг шийдвэрлэхдээ хуримтлалын дүнг зорилтот хөрөнгийн түвшинтэй харьцуулах шаардлагатай гэж заасан байна.

Ирээдүй сангийн төрлүүд:

1. Анагаахын судалгааны ирээдүй сан (*Medical Research Future Fund*);
2. Австралийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн сан (*Disability Care Australia Fund*);
3. Ирээдүйн ган гачгийн сан (*Future Drought Fund*);
4. Онцгой байдлын сан (*Disaster Ready Fund*);
5. Абориген болон Торрисын арлын газар, далайн ирээдүй сан (*Aboriginal and Torres Strait Islander Land and Sea Future Fund*) зэрэг сангуудтай байна.

Дээр дурдсан 5 сан Австралийн санд хөрөнгө оруулах үүрэгтэй. Эдгээр сан тус бүр өөр өөр үүрэгтэй байна.

⁹³ Australian Government, Department of Finance, <https://www.finance.gov.au/government/australian-government-investment-funds/future-fund>

Дээр дурдсан 5 сан Австралийн санд хөрөнгө оруулах үүрэгтэй. Эдгээр сан тус бүр өөр өөр үүрэгтэй байна.

Сан тус бүр холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу Австралийн Засгийн газраас тогтоосон хөрөнгө оруулалтын мандаттай байна. Сангийн хөрөнгийг хэрхэн яаж хөрөнгө оруулалт хийх вэ гэдгийг хариуцаж, үр дүн, өгөөжийг нэмэгдүүлэхийн тулд хөрөнгө оруулалтын мандат тус бүрийн эрсдэлийг тэнцвэржүүлэх үүрэгтэй. Сан тус бүр оруулсан хөрөнгийг хуваарилдаггүй, ямар ч төслийн дэмжих эрхгүй байна. Харин Австралийн Засгийн газар дэмжигдсэн төсөл, санаачилгыг тодорхойлох, тодорхой чиглэлүүдэд санхүүжилт олгох чиг үүрэгтэй.

Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл дээрх 5 хөрөнгийн санг удирдаж, Австралийн Засгийн газрын нэрийн өмнөөс 210 тэрбум ам доллароос дээш хөрөнгө оруулалт хийх үүрэг хүлээсэн байна.

Ирээдүй сангийн тухай хуулийн дагуу 2020 оноос санхүүжүүлээгүй Хамтын нөхөрлөлийн тэтгэврийн өрийг нөхөхийн тулд хөрөнгө гаргадаг. 2017 онд Австралийн Засгийн газар 2020 онд Ирээдүй сангаас татан авалт хийхгүй гэдгээ мэдэгдэж, 2026-2027 он хүртэл Ирээдүй сангийн өсөлтийг ханган ажиллана гэдгээ илэрхийлсэн байна. Сангийн хөрөнгийг татан төвлөрүүлснээр Засгийн газар урт хугацаанд хуримтлуулах боломжтой гэж үзжээ.

Сангийн зарцуулалт, гүйцэтгэл

2022 оны байдлаар нийт сангуудын удирдлагын нийт хөрөнгийн зарцуулалт, гүйцэтгэл дараах байдалтай байна:

1. Ирээдүй сангийн хөрөнгө 194.4 тэрбум доллар;
2. Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сан 1.6 тэрбум ам.доллар;
3. Австралийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн сан 15.3 тэрбум ам.доллар;
4. Ирээдүйн хуурайшилтын сан 4.5 тэрбум ам. доллар;
5. Онцгой байдлын сан 4.5 тэрбум ам. доллар;
6. Абориген болон Торрисын арлын газар, далайн ирээдүйн сан 2.1 тэрбум ам.долларт хүрсэн үзүүлэлтүүдтэй байна.

1. Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сангийн тухай хууль 2015 (*Medical Research Future Fund Act.2015*)⁹⁴ нь 6 бүлэг, 54 зүйлтэй. Хуулийн зорилго нь санхүүгийн урт хугацааны санхүүжилт, сангийн нөөц хуримтлуулах болон Австраличуудын эрүүл мэндийг сайжруулахад оршино. Тусгай сан нь дараах 3 зорилготой. Үүнд:

- Австралийн Засгийн газрын зөвлөлийн санд буцалтгүй тусламж олгох;
- Байгууллагуудад буцалтгүй тусламж олгох;
- Хамтын нөхөрлөлийн байгууллагад шууд тусламж үзүүлэх.

Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ. Энэ сангийн хөрөнгийн хэмжээг Сангийн сайд батлах бөгөөд Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл шийдвэрлэнэ. Анагаах ухааны судалгааны удирдах зөвлөлийн дарга, 7 гишүүнтэй байх бөгөөд хариуцсан сайд 5 жилийн хугацаатай томилж, удирдах зөвлөл хэрэгжүүлдэг байна. Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сангийн санхүүжилтийг Сангийн сайдын баталсны дагуу тусгай дансанд шилжүүлнэ. Тусгай дансны хуваарилалтыг Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл тогтоож, Сангийн сайд шийдвэрлэдэг байна. 2013 онд Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (*Public Governance, Performance and Accountability Act 2013*) -ийн дагуу зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнаж, цахим хуудсанд нийтэлдэг байна.

2. Австралийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн сангийн тухай хууль (*Disability Care Australia Fund Act 2013*)⁹⁵ нь 6 бүлэг, 42 зүйлтэй. Хуулийн зорилго нь: Үндэсний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн даатгалын тогтолцооны тухай хууль (*National Disability Insurance Scheme Act 2013*)-ийн дагуу муж, нутаг дэвсгэрт гарсан зардлыг төлөх зорилгоор Австралийн Засгийн газрын зөвлөлийн шинэчлэлийн сан (COAG)-д мөнгө шилжүүлэх, мөн Хамтын нөхөрлөлийн байгууллагуудын зардлыг төлөх, тусламж олгох, хөрөнгө оруулалтын гэрээний дагуу үүссэн зардал чөлөөлөх, даатгалын шимтгэл, бусад холбоотой зардлуудыг төлөхөд оршино. 1997 оны Санхүүгийн

⁹⁴ Medical Research Future Fund Act 2015, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2015A00116>

⁹⁵ Disability Care Australia Fund Act 2013, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2013A00037>

удирдлага хариуцлагын тухай хууль (*Financial Management, Accountability Act 1997*)-ийн дагуу байгуулагдсан тусгай, бие даасан сан юм. Сангийн сайд баталсны дагуу Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хариуцсан Үндэсний даатгалын сайдад эрхийг шилжүүлдэг. Тухайн санхүүгийн жилд муж, орон нутагт зээл олгодог:

- 2019-2020 онд 979,841 сая ам. доллар;⁹⁶
- 2020-2021 онд 1,014,136 сая ам. доллар;
- 2021-2022 онд 1,049,630 сая ам. доллар;
- 2022-2023 онд 1,086,367 сая ам. доллар;
- 2023-2024 онд 1,124,390 сая ам. доллар.

Муж, орон нутагт олгох зээл, тусламжийг Австралийн Засгийн газрын зөвлөлийн шинэчлэлийн сан (COAG)-аар дамжуулан олгодог байна. 1997 оны Санхүүгийн удирдлага, хариуцлагын тухай хууль (*Financial Management and Accountability Act 1997*)-ийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд улирал тутам цахим хуудаст ил тод нийтэлдэг байна. Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь энэ хуулийн дагуу үйл ажиллагааны талаар холбогдох сайд нарт мэдээлдэг байна.

3. Ирээдүйн ган гачгийн сангийн тухай хууль (*Future Drought Fund Act 2020*⁹⁷) нь 6 бүлэг 66 зүйлтэй. Хуулийн зорилго нь ирээдүйн ган гачигтай холбоотой санг байгуулж, Хамтын нөхөрлөлийн байгууллагуудын төлбөрийг төлөх, ган гачигт өртсөн тохиолдолд хувь хүн болон байгууллагад тэтгэлэг олгох, муж, орон нутагт буцалтгүй тусламж үзүүлэх зардлыг Австралийн Засгийн газрын зөвлөлийн шинэчлэлийн сан (COAG)-д шилжүүлэхэд оршино. Ирээдүйн ган гачгийн сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ. Ирээдүйн ган гачгийн сангийн зөвлөлдөх хороо нь дарга болон 4 гишүүнээс бүрдэнэ. Эдгээр 4 гишүүнийг Ган гачгийн сан хариуцсан сайд нь 4 жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар томилдог байна. Ирээдүйн ган гачгийн сангийн хөрөнгө оруулалтаас олсон орлогыг Ирээдүйн ган гачгийн сангийн тусгай дансанд шилжүүлнэ. Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь Ирээдүйн ган гачгийн сангийн хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлнэ. Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь Ирээдүйн ган гачигтай холбоотой дараах асуудлыг гүйцэтгэнэ:

- зээл авах;
- хөрөнгө оруулалтын мандат;
- хөрөнгө оруулалтын бодлого боловсруулах;
- дериватив худалдах;
- үнэт цаасны зээл зохицуулах;
- хөрөнгө оруулалтын менежерүүдийг татан оролцуулах;
- зээлийн буцаан олголт;
- санхүүгийн бус хөрөнгө зэрэг ажлыг тус тус хэрэгжүүлнэ.

2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (*Public Governance, Performance and Accountability Act 2013*)-ийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь хариуцсан сайд нарт мэдээлж, Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд нь цахим хуудас болон нийтэд илээр мэдээлнэ.

4. Онцгой байдлын сангийн тухай хууль (*Disaster Ready Fund Act.2019*) нь 6 бүлэг, 57 зүйлтэй. Хуулийн зорилго нь гамшгийн нөхцөл байдалтай холбоотой зохицуулалтын дагуу Хамтын нөхөрлөлийн байгууллагуудад төлбөр төлөх, байгалийн гамшиг, эрсдэлтэй холбоотой буцалтгүй тусламж олгоход оршино.

Онцгой байдлын сангийн эх үүсвэр нь: сангийн тусгай данс болон сангийн хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ. Ирээдүйн сангийн удирдах зөвлөл нь онцгой байдлын санд хэрхэн хөрөнгө оруулах асуудлыг шийдвэрлэх үүрэгтэй. Онцгой байдлын сайд нь Хамтын нөхөрлөлийг төлөөлж, дараах байдлаар зохицуулалт хийх болон тэтгэлэг олгодог байна. Үүнд, гамшгийн нөхцөл байдлын талаар хувь хүн, эсхүл байгууллагатай тохиролцох, санхүүгийн тусламж үзүүлэх, хувь хүн буюу байгууллагад хоёуланг чиглэсэн төсөл хэрэгжүүлэх, гамшигт өртсөн бүс нутгийг сэргээн босгох,

⁹⁶ Financial Management, Accountability Act 1997, Хуулийн 3 бүлгийн 13 дугаар зүйл, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2013C00282#:~:text=The%20main%20purpose%20of%20this,or%20property%20held%20on%20trust.>

⁹⁷ Future Drought Fund Act 2020, www.legislation.gov.au/Details/C2020C00073

эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ авах, гамшигт өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх урт хугацааны бодлого боловсруулах, төлөвлөх, буцалтгүй тусламж олгох зэрэг асуудлыг гүйцэтгэнэ.

2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013)-ийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь хариуцсан сайд нарт мэдээлж, Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд тайлан баримт бичгийг цахимаар нийтэлдэг байна.

5. Абориген болон Торресын арлын газар, далайн ирээдүйн сангийн тухай хууль (*Aboriginal and Torres Strait Islander Land and Sea Future Fund Act 2005*)⁹⁸ нь 6 бүлэг, 208 зүйлтэй. Хуулийн зорилго нь Абориген болон Торресийн арлын газрын оршин суугчдын эзэмшил газарт Засгийн газрын бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд иргэдийн оролцоог хангах, иргэд өөрийгөө удирдах, бие даах чадварыг хөгжүүлэх, дэмжлэг үзүүлэх, иргэдийн нийгэм, эдийн засаг, соёлыг хөгжүүлэх, муж, орон нутаг, засаг захиргааны үүрэг хариуцлагыг өндөржүүлэхэд оршино. Австралийн Засгийн газар хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг дээдлэх, олон улсын стандартыг хүлээн зөвшөөрч, ард иргэдийнхээ эрхийг хамгаалахын тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн. Үүнд, арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхах байдлыг устгах, олон улсын конвенц болон эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай, иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай пакт зэрэг стандарт тогтоох баримт бичгийг соёрхон батлах, мөн хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалыг хүлээн зөвшөөрсөн байна. TSRA гэдэг нь хуулийн 142 дугаар зүйлд заасны дагуу Торресийн арлын газрын бүсийн захиргааг хэлнэ. Энэ захиргаа нь буцалтгүй тусламж, зээл олгох, зээлийн баталгаа өгөх, арлын газрын захиран зарцуулах эрхийг хязгаарлах зэрэг үүрэгтэй. TSRA нь зөвлөх хороо байгуулж, ашиг сонирхлын зөрчлийн тайланг ил тодоор сайдад бичгээр мэдэгддэг.

Хүснэгт 11. Австрали Улсын судалгаанд авагдсан сангуудын товч тойм мэдээлэл

Улс		Австрали				
Сангийн нэр	Ирээдүй сан (Future Fund)	Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сан (Medical Research Future Fund)	Австралийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд туслах сан (Disability Care Australia Fund)	Ирээдүйн ган гачгийн сан (Future Drought Fund)	Онцгой байдлын сан (Disaster Ready Fund)	Абориген болон Торресын хоолой, арлын эх газар, далайн ирээдүй сан (Aboriginal and Torres Strait Islander Land and Sea Future Fund)
Зорилго, зориулалт	Сангийн зорилго нь: Хамтын нөхөрлөлийн санхүүжүүлээгүй тэтгэврийн өрийг барагдуулахад Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлэх, урт хугацааны санхүүгийн асуудлыг бэхжүүлэхэд оршино.	Зорилго нь: санхүүгийн урт хугацааны санхүүжилт, сангийн нөөц хуримтлуулах, Австраличуудын эрүүл мэндийг сайжруулахад оршино.	Зорилго нь: 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тусламж, сангийн хөрөнгө оруулалтын зардлыг төлөх 2.Хамтын нөхөрлөлд тусламж олгох; ХО-ын менежерийн гэрээний дагуу ИСУЗ-өөс үүссэн зардал төлөх, чөлөөлөх; 3. ИСУЗ банканд данс нээх, хуримтлуулах, зардал, төлөх, 4. ИСУЗ -өөс ХБИ-ийн сантай холбоотой даатгалын шимтгэл төлөх; 5. ХБИС-тай холбоотой бусад зардал, хариуцлагатай холбоотой зардал төлөх.	Зорилго нь хуулийн дагуу санг байгуулж, Хамтын нөхөрлөлийн дараах боломжийг нэмэгдүүлэхэд оршино. 1. Хамтын нөхөрлөлийн төлбөрийг төлөх; 2. Ган гачигт тэсвэртэй байдлын талаар хувь хүн, байгууллагад тэтгэлэг олгох; 3. Муж, нутаг дэвсгэрт буцалтгүй тусламж үзүүлэхээр Австралийн ЗГ-ын зөвлөлийн санд мөнгө шилжүүлэх.	Хуулийн зорилго нь гамшгийн нөхцөл байдлтай холбоотой зохицуулалтын дагуу Хамтын нөхөрлөлийн байгууллагуудад төлбөр төлөх, байгалийн гамшиг, эрсдэлтэй холбоотой буцалтгүй тусламж олгоход оршино.	Хуулийн зорилго нь Абориген болон Торресийн арлын оршин суугчдын эзэмшил газарт Засгийн газрын бодлого боловсруулж, иргэдийн оролцоог хангах, иргэд өөрийгөө удирдах, бие даах чадварыг хөгжүүлэх, дэмжлэг үзүүлэх, иргэдийн нийгэм, эдийн засаг, соёлыг хөгжүүлэх, муж, орон нутаг, засаг захиргааны үүрэг хариуцлагыг өндөржүүлэхэд оршино.

⁹⁸ Aboriginal and Torres Strait Islander Land and Sea Future Fund Act 2005, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00083>

Эрх зүйн статус	Засгийн газрын бие даасан байгууллага, баялгийн сан	Засгийн газрын бие даасан сан	Засгийн газрын бие даасан байгууллага	Засгийн газрын бие даасан байгууллага	Засгийн газрын бие даасан байгууллага	Засгийн газрын бие даасан байгууллага
Сангийн бүрдүүлэлт	Ирээдүй сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Анагаах ухааны судалгааны ирээдүй сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд туслах сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Ирээдүйн ган гачгийн сангийн эх үүсвэр нь тусгай данс болон хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	Онцгой байдлын сангийн эх үүсвэр нь: сангийн тусгай данс болон сангийн хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.	-
Зарцуулалт	Ирээдүй санд олгох зээлийн хэмжээ 18 доллар байна ам. 5 төрлийн сангаас Ирээдүй санд санхүүгийн хөрөнгийг бичгээр шилжүүлнэ.	Анагаах ухааны Ирээдүй сангийн Санхүүжилтийг Сангийн сайдын баталсны дагуу тусгай дансанд шилжүүлнэ. Тусгай дансны хуваарилалтыг Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл тогтоож, Сангийн сайд шийдвэрлэдэг байна.	Сангийн сайдын баталсны дагуу Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хариуцсан Үндэсний даатгалын сайдад эрхийг шилжүүлнэ. Муж, орон нутагт зээл болон тусламж олгож, Австралийн ЗГ-ын зөвлөлийн сангаар дамжуулан олгоно.	Ирээдүйн ган гачгийн сангийн хөрөнгө оруулалтаас олсон орлогыг Ирээдүйн ган гачгийн сангийн тусгай дансанд шилжүүлнэ.	Онцгой байдлын сайд нь Хамтын нөхөрлөлийг төлөөлж, зохицуулалт болон тэтгэлэг олгодог байна.	Энэ захиргаа нь буцалтгүй тусламж, зээл олгох, зээлийн баталгаа өгөх, арлын газрын захиран зарцуулах эрхийг хязгаарлах зэрэг үүрэгтэй.
Удирдлага, зохион байгуулалт	Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөлийн дарга, 6 гишүүнээс бүрдэнэ. Удирдах зөвлөлийн гишүүдийг хариуцсан сайд нар томилно.	Анагаах ухааны судалгааны удирдах зөвлөлийн дарга болон 7 гишүүнийг хариуцсан сайд 5 жилийн хугацаагаар томилно.	Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сан	Ирээдүйн ган гачгийн сангийн зөвлөлдөх хороог байгуулна. Хорооны дарга болон нийт 4 гишүүнээс бүрдэнэ. Гишүүдийг хариуцсан сайд 4 жилээс хэтрэхгүй хугацаагаар томилно.	-	TSRA ⁹⁹ нь зөвлөх хороо байгуулна.
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	Удирдах зөвлөлийн гишүүд шударга ажиллах ёстой. 2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013) -ийн дагуу зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнаж, цахим хуудсанд нийтэлдэг байна.	2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013) -ийн дагуу зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнаж, цахим хуудсанд нийтэлдэг байна.	1997 оны Санхүүгийн удирдлага, хариуцлагын тухай хуулийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь үйл ажиллагаатай холбоотой тайланг Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд улирал тутамд цахим хуудаст ил тод нийтэлдэг байна. Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь энэ хуулийн дагуу үйл ажиллагааны талаар холбогдох сайд нарт мэдээлдэг байна	2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хууль (Public Governance, Performance and Accountability Act 2013) -ийн дагуу Ирээдүй сангийн зөвлөл нь хариуцсан сайд болон Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд нь цахим хуудас болон олон нийтэд ил тодоор мэдээлнэ.	2013 оны Төрийн засаглал, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хуулийн дагуу Ирээдүй сангийн удирдах зөвлөл нь хариуцсан сайд нарт мэдээлж, Сангийн сайдад тайлагнана. Сангийн сайд тайлан баримт бичгийг интернэтээр нийтэлдэг байна.	TSRA нь ашиг сонирхлын зөрчлийн тайланг ил тодоор сайдад бичгээр мэдэгддэг.

⁹⁹ TSRA гэдэг нь хуулийн 142 дугаар зүйлд заасны дагуу Торресийн арлын газрын бүсийн захиргааг хэлнэ.

7. ЯПОН УЛС

Японы Санхүүгийн Корпорац¹⁰⁰ (JFC-Japan Finance corporation) нь Засгийн газар хувьцааг нь 100 хувь эзэмшдэг, Сангийн яамны харьяанд байдаг тусгай сан юм. Уг корпорац нь санхүүгийн байгууллагуудаас иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлж буй санхүүгийн үйл ажиллагааны үлдэж буй орон зайг нөхөн гүйцээх, төрөөс жижиг, дунд бизнес, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын талаар баримтлах бодлогод үндэслэн хууль, төсвөөр тогтоосон хүрээнд санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага юм.

Өмнө нь үйл ажиллагаа явуулж байсан дор дурдсан бодлогын санхүүжилтийн институцуудыг татан буулгаж 2008 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдөр Японы Санхүүгийн корпорац болгон нэгтгэн зохион байгуулсан:

1. Үндэсний санхүүжилтийн корпорац (National life finance corporation);
2. Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын аж ахуйн санхүүжилтийн корпорац (Agriculture, Forestry and Fisheries Finance Corporation);
3. Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх Японы санхүүжилтийн корпорац (Japan Finance Corporation for Small and Medium Enterprises);
4. Олон улсын хамтын ажиллагааны Японы банкны Олон улсын санхүүгийн үйл ажиллагаа (The International Financial Operations of the Japan Bank for International Cooperation).

Энэхүү корпорац 495 санхүүгийн байгууллагатай бизнесийн хамтын ажиллагаатай ба нийт Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн санхүүжилтийн 4.2%-ийг бүрдүүлдэг байна. Корпорацийн үйл ажиллагаа нь **Японы санхүүгийн корпорацийн тухай хууль**¹⁰¹ (the Japan Finance Corporation Act)-аар зохицуулагддаг. 2007 онд анх батлагдаж, 6 бүлэг 74 зүйлтэйгээр 2022 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрийн шинэчлэгдсэн найруулгаар мөрдөгдөж буй тус хуульд тодорхойлсноор “Японы Санхүүгийн Корпорац (JFC-Japan Finance corporation) нь санхүүгийн байгууллагуудаас иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлж буй санхүүгийн үйл ажиллагааны үлдэж буй орон зайг нөхөн гүйцээх, олон нийт, ЖДҮ (Жижиг дунд үйлдвэрлэл) болон хөдөө аж ахуй, загас, ойн аж ахуйд санхүүжилт авахад нь тусалцаа, дэмжлэг үзүүлэх, гамшиг осол, терроризм, халдварт өвчин гэх мэтийн онц ноцтой нөхцөл байдлын улмаас дотоодын болон олон улсын санхүүгийн дэг журам алдагдсан, тасалдсан үед учирсан хохирлыг арилгахад шаардлагатай санхүүжилтийг банк болон бусад санхүүгийн байгууллагаас татан төвлөрүүлэх, зарцуулах, иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэхэд хувь нэмэр оруулах явдал юм.”

Хуулийн 3, 4 дүгээр зүйлд Засгийн газар нь корпорацийн гаргасан нийт хувьцааг эзэмших ба шаардлагатай гэж үзвэл төсөвт заасан хэмжээгээр корпорацид хувь хандив оруулж болно гэж заасан.

Корпорац бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд төв болон нийт 152 салбартай. Захирлуудын зөвлөлөөс бодлогын зорилтод нийцүүлэн бизнес, үйл ажиллагааг оновчтой, үр дүнтэй явуулж байгаа эсэх талаар үнэлгээ, дүгнэлт гаргаж, хянан шалгах, боловсон хүчний томилгооны шударга, ил тод байдлыг хангуулах зорилгоор Үнэлгээ шалгалтын хороо¹⁰²-г байгуулсан. Энэхүү хороо нь үнэлгээ, дүн шинжилгээ, хяналт шалгалтын шалгуурыг боловсруулж, нийтлэх замаар тус корпорацийн ил тод байдлыг хангадаг.

Ерөнхийлөгчийн харьяанд орон нутгийн удирдлагын шийдвэр гаргах зөвлөл, боловсон хүчний хороо, компанийн даатгалын хороо байна. Дэд ерөнхийлөгчийн харьяанд хямралын үед туслах алба болон судалгааны хүрээлэн орно. Хяналтын хувьд аудит-хяналтын зөвлөл, түүнчлэн аудиторын газар бие даан чиг үүргээ биелүүлдэг байна.

Захирлуудын зөвлөл, ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгчийн ажлын хамрах хүрээ нь дараах чиг үүрэгт хуваарилагдана:

- Нарийн бичгийн даргын алба;
- Системийн аудитын газар;
- Аудитын хэлтэс;
- Төлөвлөлт удирдлагын төв;

¹⁰⁰ Японы Санхүүгийн Корпорац, https://www.jfc.go.jp/n/company/jfc_method.html

¹⁰¹ Японы Санхүүгийн Корпорацийн тухай хууль, <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=419AC0000000057>

¹⁰² Үнэлгээ шалгалтын хороо, <https://www.jfc.go.jp/n/company/governance.html>

- Ард түмний амьдралын туслалцааны төв;
- Хөдөө аж ахуй, загас ан агнуур, ойн төв;
- Жижиг дунд үйлдвэрлэлийн төв.

Японы Санхүүгийн Корпорац нь Төсвийн зээлийн сангаас зээл авах, Засгийн газрын баталгаат бонд, FILP агентлагийн бонд, Засгийн газрын хөрөнгө оруулалт зэрэг олон төрлийн санхүүгийн арга хэрэгслээр хөрөнгө босгодог.

Энгийн хувьцаат компаниас ялгаатай нь тус корпорац нь нийт гаргасан хувьцааг Засгийн газраас хатуу хяналтаар хянадаг. Мөн дараах хяналтууд хэрэгждэг. Үүнд:

- Компанийн хуулийн дагуу хувьцаа эзэмшигчийн хяналт;
- Санхүүгийн үйлчилгээний газар, аудитын зөвлөлийн шалгалт оруулах замаар эрх бүхий яамдаас тавих хяналт;
- Төсвийн хяналт тус тус байна.

Японы Санхүүгийн Корпорац нь бодлогод суурилсан санхүүгийн байгууллагын хувьд дараах гурван үүргийг гүйцэтгэдэг.

Хүснэгт 12. Японы Санхүүгийн корпорацын үүргүүд

Үүрэг	Тойм
Аюулгүй байдлын сүлжээний функцыг хэрэгжүүлэх	Байгалийн гамшиг, эдийн засгийн орчны өөрчлөлтөөс үүдэлтэй аюулгүй байдлын цэвэр эрэлтэд уян хатан хариу үйлдэл үзүүлэх.
Японы эдийн засгийн өсөлт, хөгжилд оруулах хувь нэмэр	Шинэ бизнес бий болгох, бизнесийг сэргээх, гадаад улсууд руу тэлэх, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын шинэ хөгжил зэрэг хэрэгцээнд зохих ёсоор оролцох.
Бүс нутгийг сэргээхэд оруулах хувь нэмэр	Хувийн санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран бүс нутгийн төслүүдэд оролцож бүс нутгийн сэргэлтэд хувь нэмэр оруулна.

Корпорацын үйл ажиллагааны цар хүрээ дараах 3 хэсэгт хуваагддаг байна:¹⁰³

1.Ард түмний амьжиргаанд зориулсан бизнесийн чиглэл нь орон нутгийн иргэдэд ойр санхүүгийн байгууллага болохын хувьд бичил бизнес, гарааны компаниудад бизнесийн зээл олгохоос гадна, хүүхдээ сургуульд оруулахад нь санхүүжилт шаардлагатай хүмүүст боловсролын зээл олгодог. Дараах чиг үүргийн онцлогтой:

- Жижиг бизнесүүдэд зориулсан бичил зээл (Зээлдэгчийн 90 орчим хувь нь 9 ба түүнээс цөөн ажилтантай жижиг бизнес эрхлэгчид байдаг бөгөөд хувийн компаниуд мөн үйлчилгээг авдаг);
- Аюулгүй байдлын зээл (Газар хөдлөлт, далайн хар салхи, аадар бороо зэрэг байгалийн гамшиг тохиолдоход хохирсон жижиг аж ахуйн нэгжүүдийг сэргээн босгох үйл ажиллагааг дэмжин ажиллах);
- Бизнес үүсгэн байгуулах, сэргээх, залгамжлах жижиг бизнес эрхлэгчдийг дэмжих;
- Нийгэмд тулгарч буй асуудлуудыг шийдвэрлэхээр ажиллаж буй бизнес удирдагчдыг дэмжих, мөн гадаадад хүрээгээ тэлж ажиллаж буй жижиг бизнесүүдийг дэмжих;
- Худалдаа аж үйлдвэрийн танхим, холбоод, үйлдвэрчний эвлэл, бүс нутгийн санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах;
- Боловсролын зээлийн дэмжлэг үзүүлэх зэрэг болно.

2.Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын бизнесийн чиглэл нь иргэдэд зээл олгох зэрэг дэмжлэгийг төслүүдээр дамжуулан дотоодын хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын аж үйлдвэрийн бүтцийг бэхжүүлэх, аюулгүй, чанартай хүнсний бүтээгдэхүүнээр тогтвортой хангахад хувь нэмэр оруулдаг. Дараах чиг үүргийн онцлогтой:

¹⁰³ Корпорацын үйл ажиллагааны цар хүрээ, <https://www.jfc.go.jp/n/english/operations.html>

- Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын цаг агаар болон бусад хүчин зүйлээс шалтгаалж орлого нь тогтворгүй, "хөрөнгө оруулалтыг нөхөхөд удаан хугацаа шаардагддаг" зэрэг онцлог шинж чанаруудыг харгалзан үзэж урт хугацааны хөрөнгө оруулалтаар хүнсний тогтвортой хангамжийг хангахад хувь нэмэр оруулах;
- Газар хөдлөлт, далайн хар салхи, аадар бороо зэрэг байгалийн гамшиг, малын тахал, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загасны аж ахуйн бүтээгдэхүүний үнийн уналт зэргийн улмаас эдгээр бизнес эрхлэгчдийн бизнес доголдохоос сэргийлж урт хугацаатай, эргэлтийн, уян хатан зээл олгож, аюулгүй байдлын сүлжээний хэвийн үйл ажиллагааг хангах;
- Эрчимтэй, тасралтгүй “зөвлөх үйлчилгээ, санхүүжилтийн үйл ажиллагаа”-аар дамжуулан хэрэглэгчдэд бизнесээ эхлүүлэх үед нь дэмжлэг үзүүлэх, цаашдын үйл ажиллагааны менежментийн үе шатанд нь тохируулан асуудлыг шийдвэрлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх;
- Санхүүгийн мэдээлэлд үндэслэн дүн шинжилгээ хийж, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг бусад компаниудын удирдлагын үзүүлэлтүүдтэй харьцуулан хэрэглэгчдийн давуу тал, менежментийн асуудлыг харилцагчидтайгаа хуваалцах;
- Хамтарсан санхүүжилт, итгэмжлэгдсэн зээл зэрэг хувийн санхүүгийн байгууллагуудтай хамтарсан санхүүжилтийг дэмжихээс гадна мэдээллийн үйлчилгээ болон хөрөнгө оруулалт, үнэт цаас гаргахыг дэмжиж, хувийн санхүүгийн байгууллагууд хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын салбарын хөрөнгө оруулалт, зээлд идэвхтэй оролцох орчин бүрдүүлнэ.

3.ЖДҮ (Жижиг, дунд үйлдвэрлэл)-ийн бизнесийн чиглэл нь зээл, зээлийн баталгаа, батлан даалт гэх мэт чиг үүргийг хэрэгжүүлснээр эдийн засгийг эрчимжүүлэх эх үүсвэр болдог тухайлбал, бүс нутгийн эдийн засагт бодит хувь нэмэр оруулдаг ЖДҮ болон бичил бизнесүүдийн өсөлт, хөгжлийг санхүүгийн хувьд дэмждэг. Дараах чиг үүргийн онцлогтой:

- ЖДҮ эрхлэгчдийг дэмжихэд шаардлагатай урт хугацаатай, тогтвортой хүүтэй бизнес санхүүжилтийг тогтвортой нийлүүлснээр хувийн санхүүгийн байгууллагуудаас үзүүлж буй санхүүгийн үйлчилгээний сул орон зайг нөхөх;
- ЖДҮ болон бичил бизнес эрхлэгчд санхүүжилт саадгүй авах үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор Зээлийн батлан даалтын корпорацаас олгосон ЖДҮ болон бичил бизнес эрхлэгчдийн зээлтэй холбоотой батлан даалт, баталгаа гаргана.

Японы Санхүүгийн Корпорац (JFC) дотоодын болон гадаадын санхүүгийн эмх замбараагүй байдал, томоохон хэмжээний гамшиг гэх мэт хямралын үед тусгайлсан санхүүгийн байгууллагуудад тусламж, дэмжлэг үзүүлэх, тодорхой хэмжээний зээл олгох замаар **Хямралын хариу арга хэмжээг хөнгөвчлөх үйл ажиллагааг** хэрэгжүүлдэг.

Тусгайлан сонгогдсон санхүүгийн байгууллагууд JFC-ээс зээл авч, хямралын эсрэг үйл ажиллагаа явуулж, хямралыг даван туулахад шаардлагатай санхүүжилтийг олгодог. Японы Санхүүгийн Корпорацийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд заасны дагуу Корпорац нь хямралын үед туслах үйл ажиллагааны арга, нөхцөлийг тодорхойлж, эрх бүхий сайдын зөвшөөрлийг авсны дараа зарладаг. Бодлогын зорилтод нийцүүлэн бизнес, үйл ажиллагааг оновчтой, үр дүнтэй явуулж байгаа эсэх талаас нь үнэлж, шалгаж, боловсон хүчний томилгооны шударга, ил тод байдлыг хангах зорилгоор захирал, аудиторын албан тушаалд нэр дэвшигчдийг сонгон шалгаруулах, Үнэлгээ шалгалтын хороо ¹⁰⁴ -г байгуулсан нь үнэлгээ шалгалтын шалгуурыг боловсруулж, нийтлэх замаар тус корпорацийн ил тод байдлыг хангадаг.

Японы Санхүүгийн Корпорацаас бизнес бүрт дараах зээлийн системээр хүрч үйлчилдэг. ¹⁰⁵

¹⁰⁴ Үнэлгээ шалгалтын хороо, <https://www.jfc.go.jp/n/company/governance.html>

¹⁰⁵ Зээлийн систем, <https://jfc-guide.com/financing-guide/751/>

Хүснэгт 13. Японы Санхүүгийн Корпорацийн зээлийн систем

Бизнесийн төрөл	Зээлийн систем
	<p>Ерөнхий зээл:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аюулгүй байдлын зээл
Амьдралын бизнес	<ul style="list-style-type: none"> • Бизнесийн орчны өөрчлөлтийн сан • Санхүүгийн орчны өөрчлөлтийн сан • Худалдааны компаниудын дампуурлын сан • Дахин сорилтод дэмжлэг үзүүлэх сан (зээл) <p>Дахин сорилтыг дэмжих, Компанийн эрч хүчийг бэхжүүлэх зээл</p> <ul style="list-style-type: none"> • Компанийн чадавхыг бэхжүүлэх санхүүжилт • Мэдээллийн технологийн хэрэглээг дэмжих сан • Хилийн чанадад өргөжин тэлэх, бизнесийн бүтцийн өөрчлөлтөд зориулсан сан <p>Байгаль орчин, эрчим хүчний арга хэмжээнд корпорацийн сэргээн засварлах зээл, корпорацийн сэргээн босголтын сан, бусад зээлийн систем, гамшгийн зээл, 2019 оны Зүүн Японы их газар хөдлөлт 19-р хар салхи гэх мэт тусгай зээлүүд, амьдралын эрүүл ахуйн зээл, сурталчилгааны бизнесийн зээл, амьдралын эрүүл ахуйг сайжруулах зээл, боловсролын ерөнхий зээл</p>
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын бизнес	<p>Хөдөө аж ахуй:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Залуучууд болон бусад тариаланчдад зориулсан сан • Удирдлагын байгууллагуудыг бэхжүүлэх сан <p>Ойн аж ахуй:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ойн дэд бүтцийг хөгжүүлэх сан (Ойжуулалтын сан) • Загасны аж ахуйн менежментийг сайжруулах дэмжлэгийн сан (менежментийг сайжруулахад зориулсан) <p>Нийтлэг, ойн аж ахуй, загасны аж ахуй</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зүүн Японы их газар хөдлөлтөд зориулсан газар хөдлөлтийн тусгай зээл: • Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын аюулгүй байдлын, загасны бүтээгдэхүүн, хүнсний экспортыг дэмжих сан, хүнсний түгээлтийг сайжруулах сан (хүнсний үйлдвэрлэл, үйлдвэрлэлийг холбох байгууламж)
Жижиг бизнес (Жижиг, дунд үйлдвэрт зориулсан бизнес)	<p>Бизнес хөгжүүлэх шинэ зээл:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бизнес хөгжүүлэх шинэ сангууд • Эмэгтэй, залуучууд /ахмад бизнес эрхлэгчдийг дэмжих сангууд • Дэмжих сангуудыг дахин сорьсон сан (дахин сорилт дэмжих зээл), (байгаль орчин, эрчим хүчний арга хэмжээний зээл) • Худалдааны компаниудад дампуурлын хариу арга хэмжээ авах сан <p>Компанийг сэргээх зээл:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бизнесийг сэргээхэд дэмжлэг үзүүлэх сан • Корпорацийн бүтцийн өөрчлөлтийн сан <p>Бусад зээл</p> <ul style="list-style-type: none"> • Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах зээл • Зүүн Японы их газар хөдлөлтийн улмаас нөхөн сэргээх тусгай зээл • Хар салхинд зориулсан тусгай зээл <p>Гүйлгээний мөнгөн тэмдэгтээр санхүүжүүлэх дэмжлэг</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стэндбай зээлийн систем

Хүснэгт 14. Японы Санхүүгийн Корпорац

Улс	Япон
Сангийн нэр	Японы Санхүүгийн Корпорац (<i>JFC-Japan Finance corporation</i>)
Зорилго, зориулалт	Санхүүгийн ерөнхий байгууллагуудаас иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлж буй санхүүгийн үйлчилгээний сул орон зайг нөхөх, төрөөс жижиг, дунд бизнес, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас агнуурын талаар баримтлах бодлогод нийцүүлэн хууль, төсвөөр тогтоосон хүрээнд санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх.
Эрх зүйн статус	Хувьцааг нь 100 хувь Засгийн газар нь эзэмшдэг, Сангийн яамны харьяанд байдаг тусгай корпорац.
Сангийн бүрдүүлэлт	Төсвийн зээлийн сангаас зээл авах, Засгийн газрын баталгаатай бонд, FILP агентлагийн бонд, Засгийн газрын хөрөнгө оруулалт зэрэг олон төрлийн санхүүгийн арга хэрэгслээр хөрөнгө босгодог.
Зарцуулалт	Тусламж, тэтгэлэг, хөнгөлөлттэй зээл, зээлийн баталгаа, батлан даалт
Удирдлага, зохион байгуулалт	Захирлуудын зөвлөл, Ерөнхийлөгч, Дэд ерөнхийлөгч, Аудитын хяналтын зөвлөл.
Ил тод байдал, хяналт, тайлагнал	Үнэлгээ, шалгалтын хороог байгуулсан нь үнэлгээ, үр дүн, хяналт шалгалтын шалгуурыг боловсруулж, нийтлэх замаар тус корпорацын ил тод байдлыг хангадаг.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Финланд

- State Budget Act of Finland:
https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1988/en19880423_20060447.pdf
- State Budget Decree of Finland:
https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1992/en19921243_20070677.pdf
- Act on the State Guarantee Fund (444/1998):
https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980444_20010424.pdf
- Decree on the State Guarantee Fund (957/1998):
<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980957.pdf>
- Act on the State's Export Credit Guarantees (422/2001):
<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010422.pdf>
- Act on State Guarantees Granted to Companies Engaged in Shipbuilding or Shipowning Operations (573/1972):
https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1972/en19720573_19931143.pdf
- Act on State Guarantees and Export Guarantees Granted to Industry for Investments Promoting Environmental Protection (609/1973):
<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1973/en19730609>
- Act on State Guarantees Granted to Ensure the Supply of Basic Raw Materials (651/1981)
<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1985/en19850651.pdf>
- Extrabudgetary funds: IMF
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2010/tnm1009.pdf>
- Managing and Controlling Extrabudgetary Funds: OECD
https://read.oecd-ilibrary.org/governance/managing-and-controlling-extrabudgetary-funds_budget-v6-art19-en#page1
- State Treasury in Finland:
<https://www.valtiokonttori.fi/en/#:~:text=The%20State%20Treasury%20is%20an,compensation%20payments%20to%20government%20employees.>
- Finnish Innovation Fund-Sitra: <https://www.sitra.fi/en/topics/sitra-as-an-investor/>
- Finnish Development Finance Institution-Finnfund: <https://www.finnfund.fi/en/>
- Finnish Work Environment Fund: <https://www.tsr.fi/briefly-in-english/>
- Finnish Cultural Foundation: <https://skr.fi/en>
- Finnish National Lottery: <https://www.veikkaus.fi/en>
- State Guarantee Fund: <https://tem.fi/en/state-guarantee-fund>
- Finnvera plc: <https://www.finnvera.fi/eng>

Казахстан

- Система внутреннего контроля Фонда, https://damu.kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/risk_management/
- «Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қоры» акционерлік қоғамы, <https://gfss.kz/kk/>
- Об обязательном социальном страховании, Закон Республики Казахстан от 26 декабря 2019 года № 286-VI ЗРК. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000286>
- Устав акционерного общества «Государственный фонд социального страхования», https://gfss.kz/documents/3/%D0%A3%D1%87%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B_2.docx
- «Даму» ҚДҚ АҚ – «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» акционерлік қоғамы, <https://damu.kz/kz/o-fonde/>
- "Даму" Қорының корпоративтік басқару кодексі, <https://damu.kz/kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/printsipy-korporativnogo-upravleniya/>
- Политика управления рисками АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», <https://damu.kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%A3%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%AF%20%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%9C%D0%98.pdf>
- Внешний аудит, <https://damu.kz/o-fonde/otchethnost-fonda/vneshnii.php>
- «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» акционерлік қоғамының Жарғысы, <https://damu.kz/kz/o-fonde/korporativnoe-upravlenie-fonda/dokumenty/%D0%A3%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%20%D0%9A%D0%90Z.pdf>
- О республиканском бюджете на 2023 – 2025 годы Закон Республики Казахстан от 1 декабря 2022 года № 163-VII ЗРК., <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2200000163>

БНСУ

- Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан https://mof.gov.mn/files/uploads/article/%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D0%B0%D0%BD%D1%8B_%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%B0%D0%BD.pdf
- Korean law information center <https://law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=Credit+Guarantee+Scheme&x=0&y=0#iiBgcolor9>
- Korea SMEs and Startups Agency <https://www.kosmes.or.kr/sbc/SH/EHP/SHEHP025M0.do#:~:text=In%20Korea%2C%20there%20are%20about,nearly%2088%25%20of%20the%20workforce.>

Филиппин

- https://hrep-website.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/legisdocs/basic_19/hb03419.pdf
- A brief on the special purpose funds in the national budget notes by the department of budget and management https://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/dap/note%20on%20the%20special%20purpose%20funds%20_released%20-%20oct%202013_.pdf
- General appropriations act fy 2023 <https://www.dbm.gov.ph/index.php/budget-documents/2023/general-appropriations-act-fy-2023/gaa-volume-ii>
- Contingent fund <https://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/gaa/gaa2023/techgaa2023/cf.pdf>
- National disaster risk reduction and management fund <https://www.dbm.gov.ph/wp-content/uploads/gaa/gaa2023/techgaa2023/ndrrmf.pdf>

Австрали

- <https://www.finance.gov.au/government/australian-government-investment-funds/future-fund>
- <https://www.legislation.gov.au/Details/C2015A00116>
- <https://www.legislation.gov.au/Details/C2013A00037>
- www.legislation.gov.au/Details/C2020C00073
- <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00083>

Япон

- <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00083>
- Японы Санхүүгийн Корпорац https://www.jfc.go.jp/n/company/jfc_method.html
- Японы Санхүүгийн Корпорацийн тухай хууль <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=419AC0000000057>
- Корпорацийн үйл ажиллагааны цар хүрээ <https://www.jfc.go.jp/n/english/operations.html>
- Үнэлгээ шалгалтын хороо <https://www.jfc.go.jp/n/company/governance.html>
- Зээлийн систем <https://jfc-guide.com/financing-guide/751/>

Ирланд

- Extra-Budgetary Funds <https://www.cso.ie/en/interactivezone/statisticsexplained/nationalaccountsexplained/extra-budgetaryfunds/>
- Register of public sector bodies <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/rpbi/registerofpublicsectorbodies2022-provisional/publicsector/>
- An overview of the National Training Fund https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/parliamentaryBudgetOffice/2023/2023-06-20_an-overview-of-the-national-training-fund-ntf_en.pdf
- National Training Fund Act <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2000/act/41/enacted/en/print#sec2>
- National Surplus (Reserve Fund for Exceptional Contingencies) Act 2019 <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/18/enacted/en/print#sec9>
- Local Government Act <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1998/act/16/enacted/en/print#sec14>
- Central fund <https://www.audit.gov.ie/en/about-us/who-we-audit/central%20fund%20related%20accounts/>

Бусад

- Extrabudgetary funds, Richard Allen and Dimitar Radev, International monetary fund, June 2010, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/tmn/2010/tmn1009.pdf>